

31759

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

GELENEKSEL TÜRK SPORLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
ERZURUM YÖRESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hayrettin ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Suat KARAKÜÇÜK

ANKARA-1993

ÖNSÖZ

Kültür değerleri arasında bulunan spor, çağlar boyunca sosyal hayatı renklendiren en önemli unsurlardan biri olmuş eğlence, evlenme, sünnet törenleri ve savaşa hazırlık uygulamalarında oldukça önemli fonksiyonlar yerine getirmiştir.

Geleneksel Türk sporları üzerine yapılan bu araştırmada, Erzurum yöresindeki geleneksel sporlar incelenmiştir. Geleneksel sporların günlük hayatımızda ve toplumdaki etkileri inkâr edilemez. Bunların ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi bakımından yapmış olduğumuz araştırmanın Türk sporuna yararlı olmasını dilerim.

Tezimin her aşamasında yol gösteren danışmanım, G.Ü. Beden Eğitimi ve Spor Bölümü öğretim üyesi sayın Yrd. Doç.Dr. Suat KARAKÜÇÜK'e, tezin hazırlanması aşamasında yapıcı ve yol gösterici eleştirileri ile katkıda bulunan, G.Ü.Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğretim üyelerine sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER**SAYFA**

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2.GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Açıdan Erzurum.....	4
2.2. Geleneksel Türk Sporları İle İlgili Kavramlar.....	6
2.2.1. Bazı Temel Kavramlar.....	7
2.2.1.1. Kültür.....	7
2.2.1.2. Örf ve Adet.....	8
2.2.1.3. Gelenek.....	8
2.2.2. Spordaki Geleneksellik.....	9
2.2.2.1. Milli Kültür İçerisinde Spor.....	9
2.2.2.2. Tarihi Süreç İçerisinde Türklerde Spor ve Çağ Kavramı..	12
2.3. Geleneksel Türk Sporları.....	15
2.3.1. Güreş ve Geleneksel Güreş Çeşitleri.....	16
2.3.1.1. Karakucak Güreşi.....	20
2.3.1.2. Aba Güreşi.....	20
2.3.1.3. Şalvar Güreşi.....	23
2.3.1.4. Yağlı Güreş.....	24
2.3.2. Atlı Sporlar.....	26
2.3.2.1. Binicilik.....	33

2.3.2.2. At Yarışları.....	35
2.3.3. Atlı-Aletli Sporlar	37
2.3.3.1. Cirit	37
2.3.3.2. Çöğen (Çevgan).....	43
2.3.3.3. Gökbörü.....	46
2.3.4. Avcılık.....	49
2.3.5. Okçuluk	55
2.4. Erzurum Yöresinde Yapılmakta Olan Geleneksel Sporlar	58
2.4.1. Güreş	59
2.4.2. Binicilik ve At Yarışları	62
2.4.3. Cirit.....	62
3. MATERYAL VE METOD.....	69
4. BULGULAR.....	72
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	81
6. ÖZET	85
6.SUMMARY	85
7. EKLER.....	86
8. KAYNAKLAR	104
9. ÖZGEÇMİŞ.....	110

TABLolar LİSTESİ**SAYFA**

Tablo 1. Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Yaşlarına Göre Dağılımı	72
Tablo 2. Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	72
Tablo 3. Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Yerleşim Bölgelerine göre Dağılımı.....	73
Tablo 4. Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Mesleklere Göre Dağılımı	73
Tablo 5. Geleneksel Sporlara Verilen Önemin Düzeyi.....	75
Tablo 6. Geleneksel Sporların Geliştirilmesinin Gerekliliği.....	75
Tablo 7. Geleneksel Sporların Geliştirilmesinde Rol Oynaması Gereken Kurum ve Kuruluşlar.....	76
Tablo 8. Geleneksel Sporlar mı yoksa Modern Sporlar mı Öncelikle Geliştirilmelidir?	76
Tablo 9. Erzurum Yöresindeki Geleneksel Sporların Korunması ve Geliştirilmesi Düzeyi.....	77
Tablo 10. Geleneksel Spor Çeşitlerine Göre Katılım.....	77
Tablo 11. Geleneksel Spor Dallarında; Faal Sporcu, Antrenör, İdareci Dağılımı	78
Tablo 12. Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Bu Sporları Tercih Etme Nedenleri.....	78
Tablo 13. Yöre Ait Eskiden Oynanıp, Daha Sonra Kaybolan Geleneksel Oyunlar	79
Tablo 14. Geleneksel Sportardan Çevgan ve Gökbörü Oyunlarının Yörede Bilinmişlik Düzeyi.....	79
Tablo 15. Geleneksel Sportaların Yörene Katkıları Nelerdir?.....	80

1- GİRİŞ VE AMAÇ

Spor, tarih boyunca insan topluluklarının doğayla olan mücadeleleri sonucunda oluşmaya başlayan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde toplumların sosyal yönleri ile gelişmeleri; toplumlararası rekabetlerin artması ve yayılması sonucunda spor, kültürel bir boyutun unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu kültürel oluşum, beden eğitimi ve vücut kültürü açısından da, toplum birimleri içerisinde yaygınlık göstermiştir. Toplumlar geliştikçe, yerleşik kültür hayatına geçişler hızlanmıştır. Bu gelişimin sonucu olarak toplumlardaki iş bölümleri çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Bu aşamalarda beden eğitimi ve spor kültürü de; toplumlardaki iş bölümü içerisinde, sosyal etkinlikler (şölen, festival, ayinler, törenler, yarışmalar) olarak ortaya çıkmıştır.

Yapılan ve ortaya çıkarılan sportif etkinlikler o toplumun coğrafi ve sosyal yönüyle, zaman içerisinde tekrarlanarak, kültür aktarımları ile geleneksel bir yapıya kavuşturulmuştur. Toplumlar arası yer değiştirmeler, göçler, ticaret ve savaşlar bu türdeki geleneksel sporları çeşitlendirmişlerdir. Kökleri aynı olmasına rağmen, değişik toplumlar tarafından kendi kültür değerlerine göre şekillendirerek yeni oyunlar ortaya çıkarılmış ve zenginleştirilmesine etken olunmuştur.

Geleneksel Türk Sporları da oldukça zenginlik göstermesine rağmen, daha önce belirtilen göçler ve yer değiştirmeler sonucu; bir kısmı ilk yapıldığı yerlerde bırakılmış, bir kısmı da gidilen değişik yer ve yörelere götürülmüştür.

Tarihi gelişim süreci içerisinde bu oyunlar, köklü olmasına rağmen sosyal, kültürel ve çevre şartlarına bağlı olarak çeşitli farklılıklar göstermişlerdir. Toplumların kültürel özelliklerini gösterdiğinden dolayı, ülkeler bu oyunları kendi kültür kimliklerinin bir özelliği olarak benimsemişlerdir. Günümüzde de bunlar kendi kültür birikimlerinin parçası olarak görülmekte, başka toplumlara da bir üstünlük unsuru olarakta kabul ettirilmeye çalışılmaktadır.

Orta Asya Türk Kültüründen, Anadolu Türk Kültürüne aktarılan geleneksel sporların kültürel özellikleri açısından değerleri büyüktür. Bu konularda yapılan çalışmaların yetersiz ve kısıtlı olmasından dolayı günümüzde gereği gibi tanınmamaktadır.

Yapılan bu araştırma; günümüzdeki geleneksel Türk sporlarını tarihi, kültürel ve sosyal yönüyle ortaya çıkarmayı ve bu konuda derinlemesine yapılamamış araştırmaların bıraktığı boşluğu doldurmayı hedef edinmiştir. Ayrıca bu çalışma bilinenin aksine, Türklerin spor tarihi içerisinde bu bakımdan sporları ile zengin bir birikime sahip bulunduğunu da ortaya çıkaracaktır. Bu çalışmada bir çok eski geleneksel Türk sporunu yaşatan ve devam ettiren, bir yöre seçilmiştir.

Türk kültür hayatı, tarih boyunca coğrafi özelliklerinden dolayı çeşitli kültürlerin geçiş noktası olan merkezleri etkilediğinden, dünya kültür hayatı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu özelliği halen doğu-batı arasındaki kültürel etkilerle güncelliğini korumaktadır. Sporun çeşitliliği ve etkinliği o toplumun kültürel zenginliğini, sosyal gelişmişliğini de yansıtmaktadır. Toplum içerisinde oluşmuş bulunan geleneksel sporlar, cemiyetin tarihi gelişimini bugüne taşıması bakımından önem taşımaktadır.

Erzurum ili, geleneksel Türk sporlarından cirit, binicilik, güreş gibi, önemli birkaçına sahip olan yöremiz olarak geleneksel sporların ülkenin diğer bölgelerine yayılmasında önemli rol oynamıştır. Halkın sosyo-kültürel yapısı dikkate alındığında bu sporların diğer yörelere nazaran, bu bölgede daha çeşitli ve daha canlı olduğu gözlenmektedir.

Araştırmanın amacı, pilot bölge olarak inceleme kapsamına alınan Erzurum yöresinde işlerliğini devam ettiren ve ettiremeyen geleneksel sporların niteliklerini ve niceliklerini ortaya çıkartabilmektir. Aynı zamanda bu sporların tarihi derinliğinden gelen özelliklerini belirginleştirerek, toplum üzerindeki değişik etkilerini ortaya çıkarmaktır. Bununla beraber çalışma bunların fonksiy-

onlarının devam edip etmediğinin tespitine yönelik bir araştırma olarak da değerlendirilebilir.

Bu araştırma ile:

Bilimsel araştırma ve çalışmalar sonucu elde edilen bulguları ortaya çıkarıp, geleneksel sporların, Türk spor tarihi içerisindeki fonksiyonlarını tespit etmek, çıkan sonuçları değerlendirmek, bunlardan faydalanma yoluna gitmek ve milletlerarası alanda birer kültür unsuru olarak tesbit yapmak, ayrıca Türkiye'de işlerliğini kaybetmiş ancak, değişik ülke ve milletler tarafından yapılmakta olan bazı sporların orijinallerinin, geleneksel Türk sporlarına ait olduğunu tesbit etmek ve bunları kültürel etkinliklere yeniden kazandırmak; özellikle de, bu sporların incelenmesiyle, uygulanabilir hale getirilerek spor çeşitlerinin artmasına, gelişmesine katkıda bulunmak ve bu alanda daha sonra çalışacak olanların istifadesine sunmak amaçlanmaktadır.

Araştırmada yer alan bazı kavramların tanımları:

GELENEK: Bir kültür içinde her zaman bulunabilen, sosyal olarak bir nesilden diğerine aktarılan alışkanlıkların, normların toplamıdır⁷¹.

GÖRENEK: Kuvvetli yaptırım gücü bulunmayan, görüp tekrarlanarak alışagelen norm biçimleridir⁷¹.

NORM: Genel geçerlilik arz eden sosyal bir ölçüdür⁵².

GELENEKSEL SPOR: Sporun zaman içerisinde normlarla beraber taşınarak, toplumsal bir unsur haline gelmesi ve devam ettirilmesine denir.

ÂDETLER: Bir topluluğun uzun bir zaman dilimi içerisinde, dış etkenler olmaksızın kendiliğinden uyduğu, alışageldikleri ve o toplum tarafından yapılmasının gerekli olduğuna inandıkları davranış biçimleridir⁵².

ÖRF-TÖRE: Kanun ve ahlâk kurallarının yerine geçebilecek kadar güçlü, kanuni yaptırımlarla desteklenmeyen davranış biçimleridir⁵².

SOSYAL ETKİNLİK: Bir kültür yapısı içinde, sosyal ilişkiler ile beraber toplumsal ilişkileri, sosyal beklentilere getiren ve hayatın sorunlarını düzeltmek için meydana getirilen faaliyetlerdir⁵².

KÜLTÜR: Belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik ürünler, davranış ve tavır tipleri sisteminin, zaman içerisindeki sosyal süreci ve toplum mirasıdır⁷¹.

KÜLTÜR UNSURLARI: Âdetler, örfler, görenekler ve geleneklerin; insanların duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına ilk elden doğrudan doğruya tesir eden özelliklerdir⁷¹.

KÜLTÜR YÖRESİ (BÖLGESİ): Aynı cinsten belirli kültür tiplerinin hakim olduğu bölgedir. Bazı özellikleri diğer bölgelerden ayrılır⁷¹.

KÜLTÜR UNSURU: Belirli bir kültürün içinde bulunan basit ya da bileşik birimleri göstermeye yarayan, bir kültürün incelenmesinde kullanılan birleşik özelliktir⁵².

2- GENEL BİLGİLER

2.1. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Açından Erzurum

ERZURUM, Doğu Anadolu bölgesinin kuzeydoğusunda yer alan büyük bir şehirdir. Dağlar ve çeşitli ovalarla çevrili olan bu yöre, tarihi yönden çok gerilere doğru gitmektedir. Bugüne kadar Erzurum için yazılmış (salname, risale, kitap ve mecmua, gazete broşürler) eserlerden ve kayıtlardan şehrin tarihi gelişimini çıkarmak mümkündür.

Anadolu'nun ticaret merkezi olan ERZURUM, Doğu Anadolu'nun çeşitli mntıkalarından gelen askeri ve ticari faaliyetlere sahne olmuş; tarihi büyük şehirlerden birisidir. Erzurum'un tarihi geniş ticari faaliyetler için odak noktası olması, ve büyük imparatorlukların medeniyet ve yerleşimlere maruz kalması en önemli özelliklerini teşkil eder. Bunun için Erzurum; tarihi, siyasi, ekonomik ve sosyal faktörlerin tesiriyle zaman içerisinde gelişme gösteren bir şehirdir.

Erzurum ve yöresi, Kafkasya üzerinden gelen Kafkas yolu ve Tebriz-Beyazıt'tan geçen kuzey İran yolu ve Sivas üzerinden Diyarbakır, Irak, Suriye, Basra Körfezi ve Akdeniz kıyılarına giden yol ile birleşmekte, diğer taraftan da Kuzey Anadolu dağlarını Kop ve Zigana geçitlerinin üzerinden aşan önemli bir yol ile Karadenize bağlanmaktadır¹³.

ERZURUM'un yol şehri olması, burasının ticari, ekonomik, kültürel faaliyetlerini ve sosyal davranışlarını zenginleştiren önemli bir özelliğidir. Tarih boyunca çeşitli imparatorlukların (Roma, İran, Arap, Orta-Asya, Selçuklu, Osmanlı) ekonomik yayılma ve rakebetlerine sahne olmuştur. Şehrin kuruluşu için genellikle iki önemli faktör öne sürülebilir: Birincisi; arazinin feodal kuruluşa uygun olması, yani çeşitli tepelerin birer kale ile çevrili, savunmaya uyması. İkincisi; sert iklim ve engebeli arazi içinde yaşama şartlarını kolaylaştıran bir ova karakterine sahip olmasıdır. Zaten tarihi site toplulukları coğrafi ve ekonomik sebeplere dayanarak kurulmuştur⁶⁸.

Bu geniş ova üzerinde tarihteki ilk yerleşme, Bugün ERZURUM'dan onbeş kilometre mesafede bulunan KARAZ (Kara Arz veya KARA Erzen) adı verilen köy civarında olsa gerekir. Erzurum şehri dördüncü yüzyılın sonuna doğru Romalıların eline geçmiştir¹³.

Erzurum ovasındaki kır yerleşmesinin tarihi, M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzanmaktadır. O tarihten bu yana ova, çeşitli kavimlerin istilasına ve dolayısıyla iskanına sahne olmuştur⁶². Karaz, Pulur ve Tutanaç kazıları, Erzurum ovasında çiftçilik ve hayvancılığın hakim olduğu eski bir kültürün varlığına ışık tutmaktadır. M.Ö.900'lerde Urartu Devletinin hakimiyeti altına girmiştir⁶². M.Ö. 612'de Asur Devleti yıkılınca bu bölgede Med'ler hakimiyet kurmuşlardır. Med'lerden sonra Kuzey-Doğu Anadolu, İkiyüzyıl Persler'in hakimiyeti altında kalmıştır.

Kuzey-Doğu Anadolu, Büyük İskender'in cihan imparatorluğu parçalanınca, Selecus'lara bağlanmış, M.Ö. Birinci yüzyıldan itibaren Partlar'la

Romalılar ve daha sonra Sasaniler'le Bizanslılar arasında sürekli mücadelelere sahne olmuştur. Bundan sonraki devrelerde ise Erzurum ve çevresinin Bizans imparatorluğu ile müslüman ve Müslüman-Türk devletleri arasındaki mücadeleler için bir sınır teşkil ettiğini; daha sonraları Selçuk, Saltuklular, Moğul, İlhanlı, Karakoyunlu Timur, Akkoyunlu ve nihayet Osmanlı Türk hakimiyetine girmiştir.

Bu kadar değişik siyasi ve kültürel hakimiyetler altına giren bu yörede zengin motifler bulunması tabidir. Değişik kültür hakimiyetleri altına girmesine rağmen, hiç bir zaman terkedilmemiş ve daima bir yerleşme alanı olarak her devirde büyük önem taşımıştır.

Erzurum'un Türk kültür hayatı ve tarihi içindeki yeri, bu tarihi süreç içerisindeki geçirdiği değişimlerden etkilenmesi ile paralellik arzeder. Bu tarihi sürecin getirdiği dinamikler, burada değişik bir kültür ve sosyal oluşum meydana getirmiştir. Erzurum bin yıldan fazla Türk boylarının hakimiyeti altında kalmış, Abbasiler ve Emeviler zamanında İslâmiyetle karşılaşmış ve islâmlaşmış olan Erzurum, daha sonra Saltuklular, Selçuklular, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Osmanlılar zamanında değişik Türk boylarının kültürleriyle karşılaşmış ve çok değişik bir hüviyet kazanmıştır. Bu toplumsal kültür birikimleri Erzurum'da yerleşik bir kültür dokusu meydana getirmiştir. Kültür bir anda veya birkaç senede meydana çıkan bir hadise değildir⁵⁹.

Gelenekler, inanışlar, din, güzel sanatlar, örf ve adetler toplumsal yapı içerisinde kültür unsurlarını meydana getirirler.

2.2. Geleneksel Türk Sporları İle İlgili Kavramlar

Spor çağlar boyunca, toplumsal grup görünümü taşıyan bir etkinlik olarak gelmiştir. Toplumsal iş bölümüne kadar uzanan süre içerisinde, sporun tarihi kökenleri olarak adlandırdığımız bedeni faaliyetler, günümüzde araçlı yada araçsız yapılan pekçok sporun ilkel şekilleri olma özelliğine sahiptirler¹⁴.

Bu aşamada spor, toplumun kültüründen bağımsız olamaz. Sporun, diğer toplumsal kurumlar gibi, içinde bulunduğu toplumun kültüründen bağımsız gelişmesi beklenemez¹⁴. Dolayısıyla sportif etkinliklerin, toplumun kültürü, örfü, adet ve gelenekleri bakımından ele alınması faydalıdır.

2.2.1. Bazı Temel Kavramlar

2.2.1.1. Kültür

Belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavır tipleri sistemidir. Bu sistem sosyal bir süreç olarak devam etmektedir. Birikim sağlanır ve aktarılır. Bu aynı zamanda sosyalleşme bütünü içerisinde, insanın insana ve maddeye karşı tavır alışıdır⁷¹.

Kültür bu aşamalarda bir davranış biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Her kültür, içindeki bütün unsurların parçalarının oluşturduğu organik bir bütündür. Kültürün, bütünü, unsurlarının toplamından farklı ve daha büyük bir sentezdir²³.

Kültür unsuru (faktör), sosyal değişmeyi yönlendiren önemli bir fenomendir. Bir insan topluluğunda sosyal değişmenin ortaya çıkabilmesi, insan unsurunun fiziki çevreyi işleyebilmesi ve teknolojiyi kullanabilmesi, sahip olduğu kültürün yaratıcılığına bağlıdır. Kültür maddi ve manevi olarak değerlendirilirken, maddi kültür; Araç ve gereç, maddi yapısı olan tesisler. Manevi kültür ise; Örf ve adetler, sosyal kurumlar, değer hükümleri ve konularını kapsar.

Sosyal gelişme içinde milli kültür unsurlarını yozlaşmasına imkan vermemek gerekir. Sosyal gelişmeyi destekleyecek bir zihniyet değişikliği ile milli kültür unsurlarında yozlaşmaya imkân vermemek gerekir. Yeni olan şeyler, yeni oldukları için alınmazlar. Önemli olan bu unsurların toplum hayatındaki fonksiyonlardır.

Cemiyetlerde etki eden bu unsurların fonksiyonları, yerine getirdikleri amaca göre şekillenebilir. Bunlar yazılı ya da yazısız (örf-adet) hukuka göre yerine getirilir²³.

2.2.1.2. Örf ve Adet

Adetler, halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak uygulanan davranış şekilleridir. Bunlar sosyal bakımdan kabul görmüş ve yerleşmiş hareket tarzlarıdır²³.

Adet kelimesi çoğu kere örf ile eş anlamlı olarak kullanılır. Ancak adet, örf olabilmesi için, yaptırıcı gücü bulunması gerekir. Halkın adetlerine doğrudan veya yanlış ölçüler ilave edildiği zaman, bunlar örf haline gelmektedir. Örf ve adetler sosyal ilişkileri düzenleyen normlardır⁷¹.

Mevcut ve maziye karışmış her cemiyetin vahşilikten veya barbarlıktan medeniyete erişmek için, uzun bir yol ya da süreç katettiği bilinmektedir. Bu itibarla toplumların (milletlerin) teşkilatında, örf ve adetlerinde, kanunlarında, dinlerinde sanatlarında, eski medeniyetlerin bakiye ve işleri canlı bir şekilde görülebilir⁶⁷.

Örf ve adetlerin maziden günümüze kadar kültür değişimleri içerisinde aktarıldığı ve zamanla gelenekselleştiği sosyolojik bir gerçektir.

2.2.1.3. Gelenek

Toplumda değerler ve kurumların en ağır değişen ve eski toplum değerlerini yenilerine bağlamaya yarayan sosyal miras, olarak belirlenebilir⁷¹. Gelenekte toplumsal bir devamlılık ve birbirine bağlanma olayı bulunmaktadır. Bu bağlama olayı kültür ve toplumsal birlikteliği ortaya koymaktadır. Bu birliktelik toplumdaki topluma değişmektedir. Bir toplumun gösterdiği devamlılığı bir başka toplum göstermeyebilir.

Bu olay zamanla toplumlarda gelenekçilik unsurunu ortaya çıkarmaktadır. Kültürün eski kuşaklardan miras olarak aldığı kısımlara dayanmak ve toplumda değişmelerin doğuracağı sarsıntılara karşı koymak, gelenekçilik olarak adlandırılır. Böyle bir sosyal tavır, sadece geçmişe bağlılık olarak düşünülmemeli, kültürün gelişmesinin sağlam temellere dayandırılarak yeni kazançlar meydana getirmesi açısından ele alınmalıdır. Bu gelenekçiliğin, gele-

neklere bağılılığı donmuş halden çıkarılması demektir. Böyle bir tespit cemiyet içerisinde dinamik unsurlar meydana getirilmesinde yararlı olabilir. Tarihteki süreklilik ve kültürel benzerlikler bu oluşumu hızlandırabilir. Toplumsal olguları açıklarken onun tarihi kökenlerine inmek suretiyle gelenek veya gelenekçilik unsurunu etmemek gerekir. Bugün Erzurum'da 1253 yılında yapılan çifte minare ile 1310'da bitirilen Yakutiye Medresesi taş kabartmalarında rastladığımız devlet ağacı ve kutlu hayvanlar sembolü, aslında M.Ö. Dördüncü yüzyıldan kaldığı sanılan Alma Ata yanındaki Esik mezarında bulunan genç adamın vücudunu kaplayan altın levhalardan yapılmış, zırhında ve yine atın kemerinde rastladığımız dağ keçisi, geyik motifleri aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen, birbirine bağlanan kuşakların simgeleridir⁶⁹. Maddî kültür unsurları ve izlerini daha bir çok inanç ve gelenek sistemlerinde gözlemek mümkündür.

Gelenek ve gelenekçilik içerisinde bulunan kültürler içinde; Eski Türkler tarihte sadece kültür yaratıcı toplumlar olarak değil, aynı zamanda kültür alıcı (kültürel iktibas) toplumlar olarak yer almışlardır. Kültür yaratıcılığı kadar kültürel aktarma da önemli bir güç kaynağı teşkil eder⁶⁹.

Gerçekten bir kültür unsuru, aktarmada bulunan toplumun eğilimleri ile beslendiği, onunla uyum sağladığı sürece toplumun kültürel gelişme hızı yüksektir. Hiç bir toplum sonuna kadar yeniliğe ve değişmeye kapalı kalmaz.

2.2.2. Spordaki Geleneksellik

2.2.2.1. Milli Kültür İçerisindeki Spor

Millî kültürün sembolü olan destanlar, masallar, hikâyeler içerisinde sportif unsurlara rastlamak her zaman mümkün olabilmektedir. Geçmişten günümüze uzanan bir çizgi üzerinde kültür birikimlerinin taşıyıcısı olan destanlar bu yönden oldukça zengindirler. Türk destanlarında ana temaları olan kahramanlık, cengaverlik, doğaya karşı çıkma, onu yenme, coğrafi konum olarak ülke fethetme gibi motiflere sıkça rastlanır. Bu destanların getirdiği bilgiler

Türk kültür hayatında sporun, savaş talimi olarak büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Destanlara bakacak olursak Oğuz Kağan destanı, yaratılış ve türeyiş destanı, Manas Destanının bu motiflerle bezenmiş olduğu, ayrıca Dede Korkut hikâyelerinde de aynı unsurların taşındığını görebiliriz.

Bu destan ve hikâyelerde, geleneksel spor yapımıza uygun ve kültür taşınması sonucu bugün de yaşayan sporları görebiliriz. Atçılık, At, binicilik, güreş, kılıç, cirit, okçuluk, avcılık vb. sporlar hakim unsur olarak görülmektedir.

Dede korkut hikâyelerinde bu terimler sıkça işlenmiştir. Avcılık, ata binme, ok atma ve kullanma günlük yaşantı unsurları olarak anlatılmaktadır.

Kazan Beyin oğlu, Uruz Beyin tutsak olması bölümünde, oğlu Uruz'a ".....Yerini, yurdunu ben tuttum, yarınki gün ben de düşer ölürüm, sen onaltı yaşındasın, yay çekmedin, ok atmadın, baş kesmedin, kan dökmedin, oğuz içinde ganimet almadın..."²⁹ diyerek o günkü toplumda sportif hareketleri anlatmıştır.

Kazan oğlu Uruz'da babasına" ...Tepece büyümüşsün, anca beynin yok bu hüneri oğula ataları mı öğretir, yoksa atalar oğuldan mı öğrenir..." diye cevap vererek, toplum içerisinde sportif yaşantının birbirlerine aktarıldığını ve spor için çalışmalar yapıldığını ortaya çıkarmaktadır²⁹.

Dede Korkut hikayelerinde toplumun gündelik yaşantı içerisinde sürekli olarak ok atma, avlanma, ata binme gibi faaliyetler içerisinde bulunduğu görülebilir. Buna benzer temaları Oğuz Kağan destanında dabulmak mümkündür. Bu destanın nitelikleri yansıtan bir belge olarak incelenmesi gerekir³¹. Türkler de spor, onun gücünü, çevikliğini, bedeni gücünü gösteren milli kültür varlıklarımızdan birisidir. Hunlar, Göktürkler, Harzemşahlar, Samanoğulları, Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu ve diğer Türk devletlerinde güreş, avcılık, atıcılık, binicilik, kılıç, okçuluk, yaya koşuları, atlama, ağırlık kaldırma ve lobut, gürz ve topuz kullanma cirit, göğen, gökbörü, tepük, matrak,

kayak gibi sporlar büyük aşama göstermişlerdir ³¹. Tarihin ilk çağlarından beri Türkler arasında yapılan bu sporlar, bazen mücadele sporu olarak, bazende savaşa hazırlık olarak toplum içinde yapılagelmiştir.

Kültürel aktarmalar sonucu bunların bir kısmı günümüze kadar ulaşmış bazıları işlerliğini kaybetmiş, bir kısmı yarı işler halde, bir kısmı ise işler halde toplum yaşantısında devam etmektedir. Türkler, yarışma biçiminde yaptıkları güreş, binicilik, cirit ve okçuluk gibi sporları daha sonraki yıllarda geleneksel hale getirip ata sporu haline dönüştürmüşlerdir.

Oğuz Kağan destanında, "... Uluğ Türk, günlerden bir gün düş gördü. Düşünde bir altın yay ve üç tane gümüş ok gördü. Üç gümüş ok kuzeye doğru uçuyordu..." Destandaki özellikler dahi ok ve yay ağırlıklı olmaktadır. Oğuz Türklerinin tarihi "Oğuz Kağan Destanı" ile başlar. Oğuzlar, Bozok ve Üçok adı altında iki büyük kısma ayrılmışlardır ⁶⁶.

Toplumlarda gelenekselleşmesinin oluşması, farklı durumlar ortaya çıkarmıştır. Toplum kültürlerinin farklı olması, öncelikli olarak ihtiyaçların sıralanmasını değiştirmiştir. Kültürün toplumdaki değişmesi, içinde yaşayan insan unsurlarını da etkilemiş ve zaman içerisinde yapılan spor kültürünü de etkilemesine sebep olmuştur. Toplumların kendi yaşayış biçimleri ve taşıdığı değerleri, ister eğlence, isterse ihtiyaç için yapılsın, yaptıkları spor onların sosyal unsurlarına göre biçimlenmiştir.

Her kültür kendi spor anlayışını ortaya koymuştur. bu özellikler aktarıcı kültür içerisinde de yer bulmuşsa, yapılan spor etkinliklerinin gelenekselleşmesi kaçınılmaz olabilir.

Kültür kaynağından desteklenen bazı spor dalları ise bugün dahi milli bir nitelik taşımaktadır. Mesela; Türk kültüründen kaynaklanan atlı sporlar, atıcılık, cirit, güreş, kılıç gibi sporlar daha çok savaşa hazırlık ve fiziki gücü geliştirmeye yarar sağlar. Bu sporlar gelenekleri sürdürme amacıyla Orta Asya

Türklüğün'den, Selçuklulara, Osmanlılara ve Türkiye Cumhuriyetine kadar sosyal miras olarak yaşatılmış ve korunmuştur ²³.

Toplum içerisinde yapılan ve zaman içerisinde gelenekselleşen spor türleri, yaşadığı kültürü etkilemiştir. Sporun yapılması ve buna bağlı olarak spor aletlerinin çoğalması, kullanılması cemiyet içerisinde önemli yer tutmuştur. Dede Korkut Hikayelerinde toplu ve teke tek mücadelelere rastlamaktayız. Bu unsurların sonucu cemiyetteki fertlere kadar yansımakta, onu yapan kişiye şahsiyet vermekte, itibar görme gibi üstünlükler kazandırmaktadır.

Dede Korkut kitabında eski Türkler'de devlet idaresine ait satırlar görmekteyiz. Burada, divan toplantılarında beyler rastgele yerlere oturmazlar her beyin divanda kendine ait bir yeri bulunmaktadır. Bu yerin tayininde beylerin kahramanlıkları, cömertlikleri ve silah kullanmaktaki üstünlükleri esas tutulurdu ²².

Evlenmelerde dahi Türk toplumunda spor eş seçiminden, düğün merasimlerine kadar etki eder. Evlenecekler, evlenecekleri kızlarda güreş tutmak, ok kullanma gibi maziyetler ararlar ve yarışmalar yaparlardı.

2.2.2.2. Tarihi Süreç İçerisinde Türkler de Spor ve Çağ Kavramı

Türkler'de spor, özellikle savaşçı gücün etkisiyle ortaya çıkmış, daha sonraları ise toplumsal gelişme sonucu kültürel unsur haline gelmiştir. Toplumsal özellik ve coğrafi şartlar sonucunda çeşitli sporları vücut kültürü haline geçirmişler, toplumun her kesimine işlemiş bu davranışları, değişik yer değiştirmeler sonucu çeşitli yerlere taşımışlardır.

Vücut gelişimi ve beden eğitimi önemini Türkler'de yerleşik hayata geçildikten sonra, geleneksel olarak yaşatılmış sağlıklı ve enerjik bir millet olma özelliğini sürdürmüştür ⁷⁶.

Günümüzdeki sınırlı araştırma imkânlarına rağmen, tarihi belgeler göstermektedir ki, Avrupa'da yaşayanların, medeniyetten uzak bir yaşantı

sürdüğü devirlerde Orta Asya'da yaşayan Türkler vücut kültürüne ve spora büyük önem verdikleri bilinmektedir ³.

Geleneksel Türk sporları açısından ve tarihi yönünden baktığımızda, Türk spor tarihiyle, dünya spor tarihi açısından kopukluklar meydana geldiği görülmektedir. Bu bariz unsur özellikle, Batı Avrupa tarihinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü; Avrupa, kendi tarihi gelişimini, kendi özelliklerine göre tasnif etmekte, kendisiyle bağlantılı olmayan diğer kavimlerle ve özellikle Türk tarihine farklı yaklaşım gösterebilmektedir.

Bu çağ sistemi içerisinde gelişen tarih anlayışı, spor tarihinede bakarken, M.Ö. üçbin yıllarında Mezopotamya ve Mısır kültüründen başlatıp bugüne getirmektedirler. "Ancak çağ taksiminin ihtiva ettiği gerçeklik payını başka ülkeler ve diğer milletler içinde geçerli saymak imkânsızdır. Çünkü, Avrupa dışında kalan kavim ve milletlerin tarihi gelişmelerini aynı çerçeve içerisinde değerlendirmek ve Asya, Afrika milletlerinin mazilerini böyle bir kalıba sokmak mümkün değildir ¹⁶.

Bizler de çağ taksimini batıdan aldığımızdan, kendi tarihi ve kültür çağlarımızı da ona göre tasnif edilmektedir. Olaylara ve gelişmelere o tasnif anlayışına göre bakılmaktadır. Bu, bizdeki tarih anlayışını da etkilemekte ve bazı kopukluklara, eksikliklere sebebiyet vermektedir. Bizlerde eski çağın öğretim ve araştırma konularını, tıpkı Avrupa kültür anlayışı gibi kısmen Sümer, Akad, Asur, Babil, Urartu vb. tarihleri: Fakat büyük bir kesafetle Grek-roma tarih ve kültürleri teşkil etmektedir ¹⁶. Olayları bu tasnifle gödüğümüzde kendi tarih ve spor tarihimizi de, varolan kültür unsurlarımızı bu başlangıç çizgisinden başlatmaktayız. Güreşi, atçılığı, okçuluğu ve diğer spor çeşitlerini de bu kültürlerin başlattığı iddiası gündemde olabilmektedir. Bu bir yanılığ olarak karşımıza çıkabilir. Eski çağ, Türk tarihi kültürel ve sosyal yönden Antik Avrupa tarihinden daha eski ve derindir.

Tarihçilerinin Eski Çağ Türklüğünü dikkate almamaları ve milletimizin bu kadar zamandır oluşunun ilk sosyal ve kültürel belirtilerinin önemini gözden kaçırmaları yanlış bir harekettir. Türk spor tarihinide bu yönle baktığımızda yanlışlıklar ve eksiklikler ortaya çıkmaktadır.

İbrahim Kafesoğlu , "Türk tarihin en büyük hususiyetini coğrafi yaygınlık, hatta dağınıklık teşkil eder. başka milletlerin tarihi muayyen ve değişmez bir bölge içinde oluşurken, Türk tarihi aynı asırlar içinde çeşitli iklimlerde gelişmeler göstermiştir. Türk boyları muhtelif yurtlarında başka başka coğrafi şartlar, türlü iktisadi ve kültürel imkânlar dolayısıyla birbirlerinden farklı gelişmeler kaydetmişlerdir, görüşünü belirtmektedir ¹⁶.

Bu görüşler ışığında, geleneksel Türk sporlarını ve tarihini incelerken bu noktaları gözönünde bulundurmak zaruret haline gelmiştir. Çalışmalarda çıkış noktası olarak başka yerleri aldığımızda hatalı ve eksik sonuçlara ulaşmamız mümkündür. Tarihi kuşak içerisinde incelemelerimizi kendi bulgularımıza ve kültürel birikimlerimize göre yapmamız gerekecektir. İlk çağ dediğimizde; karşımıza kendi geleneksel sporlarımız yerine Greko-Roma tarih ve kültürü çıkmaktadır. Bizim açımızdan bağlayıcı olmaması, kendi metodlarımıza göre, tarihimize ve buna bağlı olarak alt grup çalışmalarımıza destek olunmalıdır. Türk tarihininde kendine özgü bir eski çağı bulunmaktadır.

Türkler tarih sahnesinde göründüklerinden itibaren siyasi, ekonomik ve kültürel tarihleri içerisinde, sosyal tarihlerini de incelemek gerekebilir. Buldukları coğrafi bölgeler, yöreler, onların üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler meydana çıkartabilir. bu şarttır; siyasal, kültürel ve ekonomik tarihlerini meydana getirmelerinde etkili olduysa, sosyal tarihlerinin oluşmasında da etkili olmuştur. "Bu sosyal tarih içerisinde sportif olayları da katabiliriz. Spor kişisel bir olgu olduğu kadar, sosyal bir olaydır da, Türk milletinin sosyal tarihiyle beraber oluşan spor kültürü de, çağlar akışında, yaşadıkları yerler onların sportif uğraşlarına ve meydana getirdikleri spor çeşitlerinde de etkili olmuştur.

"Batının sosyal tarihi ile Doğunun sosyal tarihi birbirinden farklıdır. Bu farklılık, müesseselere, davranış şekillerine ve dünya görüşüne imzasını atmıştır. Doğuda farklı kültürlerin yarattığı Doğu Medeniyeti ile Batı toplumlarının kültürlerin yarattığı Batı medeniyeti aynı anda ortaya çıkmadığı gibi, sosyal tabakalaşma şekillerinden, aile, hukuk ve din kurumlarına kadar farklılık somut olarak izlenebilmiştir. Bu bakımdan, insanlık tarihinin yürüyüşü genelleştirilemez ve sosyal değişme açısından Doğu ve Batı dünyası aynı dönemleri sırasıyla da geçirmemişlerdir. Ayrıca Doğunun tarihi de genelleştirilemez. Sosyal hayat şekilleriyle ve yaşayan kurumlarıyla bir Türk kültürü, Hint ve Çin kültürleri arasında büyük farklar vardır. Bu farklar tabii ki bir sosyal faaliyet olarak da yansımıştır. Her kültür, özelliklerine göre, farklı spor dallarında gelişme göstermiş, hatta ihtisaslaşabilmiştir. Spor böylece sadece fiziki çevrenin etkisinde kalmamış, fakat insan unsuru tarafından geliştirilmiş olan sosyal çevrenin de izlerini taşır olmuştur²³.

2.3. Geleneksel Türk Sporları

Türklerde spor kültürü zaman içerisinde gelişerek devam etmiştir. bunun sonucunda çeşitli sporlar yapılmış ve bu sporlar toplumun değişik kesimlerinde benimsenmişlerdir. Toplum tarafından benimsenen ve yaşatılan sporları eski zamandan günümüze kadar geleneksel bir yapı içerisinde taşınmıştır.

Eski Çin kaynaklarına göre, Türkler ve komşularında spor yapma yaygın olmasına rağmen. Bu kaynaklar Türk kavimlerinin sporları hakkında ayrıntılı bilgi vermemektedirler. Bu bilgi azlığı, bugün değişik toplumlar tarafından yapılmakta olan bir çok spor çeşidinin, Türkler tarafından yapılmadığı yolunda bir imaj yaratmaktadır. Top oyunu, güreş, kayak koşusu (kayakçılık), çevgan(polo), at yarışları, okçuluk salıncak ve diğer oyunların Türkler'deki yaygınlığını ve gelişmişliğini göstermektedir. Bu gün dahi yapılmakta olan spor çeşitlerinin, çok eski zamanlardan beri uygulanıldığını göstermektedir¹⁸.

Bunların yanında daha değişik olarak yapılan spor türleri de bulunmaktadır. binicilik, beyge, cop, kızbörü, avcılık da bunlardandır ⁷⁸. Bu durumda Türkler'deki sporun bir iki dalla sınırlı olmadığını, çok değişik spor türlerini uyguladıklarını göstermektedir. Zaman içerisinde değişik yerlere ve bölgelere göç etme sonucu, kendi kültürel değerleri ile beraber spor kültürlerini de beraberce taşımışlardır.

Eski Türk'lerin bu özellikleri sonucunda toplum birimleri tarafından her alanda ve gittikleri yörelerde yapmış buldukları sporlar unutulmamış, daha da geliştirilerek uygulamışlardır.

Zaman içerisinde sporlar kendilerine özgü geleneksel bir yapıya kavuşturulmuşlardır. Geleneksel Türk sporları olarak şekillenen bu sporların çeşitleri şunlardır:

Güreş ve Geleneksel Güreş Çeşitleri, Binicilik ve at yarışları gibi atlı sporlar; cirit, çöğen, gökbörü gibi atlı-aletli sporlar, avcılık ve okçuluk.

2.3.1. Güreş ve Geleneksel Güreş Çeşitleri

Türk toplum hayatında önemli bir yer tutan güreş, tarihin ilk çağlarından itibaren yapılan ve zaman içerisinde ata sporu özelliği taşıması yönüyle geleneksel sporlarımızdandır. Çeşitli özellikler ve çeşitlilik göstermiştir. Eski Türk'lere ait kaynaklar incelendiğinde; Çin kaynaklarının, Han zamanlarında (M.Ö. İkinci yüzyıl) güreşle ilgili bilgileri ortaya çıkarmaktadır. Türk'lerdeki güreşe "toslama" olarak işaret edilmekte ve metinlerde sıkça söz edilmektedir ¹⁸.

Güreş sözcüğü ülkemizde "Güreş" ve "Güleş" şeklinde söylendiği gibi, Kaşgarlı Mahmut'un "Divan u Lügât İT-TÜRK" ünde ise "Küreş" şeklinde, çeşitli Türk lehçelerinde ise güreş; Tatarca = Küreş, Kazakistan = Küreş, Yakut = Küres, Hıpsagai, Çuvaş = Küreş, güreş, Özbekistan = Küreş, Kırgız = Kureş, Azarbeycan = Güleş, Türkmen = Güreş, Moğolistan = Güra, Çağatay = Küreşmek, küran, Kazan = Kirte, Kırım = Küreş, Balkan Türklerinde = Güreş ve Küleş şeklinde telaffuz edilmektedir ³⁵.

Aynı milletin değişik boy ve gruplarında telafuzu farklı olsada, anlam bakımından aynı işlevi yerine getiren bir sözcük olmuştur. Güreş, insanın insanla mücadele bakımından bütün toplumlarda önemli yer tutmuştur. Birbirlerine karşı üstünlük, hem de zaman içerisinde kahramanlık unsuru haline gelmiştir.

İnsan toplumları, hayvanlarla ve kendi cinsinden olanlarla yakından mücadele etmek zorunda kalınca, kendi vücut ağırlığı ile kas gücünden faydalanarak, güreş sanatını meydana getirmiştir ³. Bu mücadele sporunu günlük hayatına, bir yaşama biçimi olarak yerleştirmiştir.

Toplumlar güreşi, saldırı ve savunma ağırlıklı olarak kullanagelmışlerdir. Güreş, göğüs göğüse mücadelelerde yer tuttuğu da bir gerçek ise de; Türkler toplum hayatında bu unsurlar yumuşatılarak, eğlence ve zevke döndürüldüğü düşünülebilir. Savunma ve saldırı içeriğinden önemli ölçüde soyutlanarak "spor" niteliği kazandırılmıştır. Güreş ilk kez M.Ö. 3000 dolaylarında somut biçimde görüntülediği Beni Hasan (Mısır), Kıyafete (Irak) kazılarında bilindiğinde belirtilmektedir ²⁶. Fakat bundan çok önceki zamanda da, Orta-Asya'da Proto-Türk unsurlarının bulunduğu çağda güreşin belirtileri görülmekte, destanlarda, Dede Korkut Hikayelerinde bir güreş sahnelerine rast-gelmek mümkün olabilmektedir.

Mezopotamya bölgesinde güreşin görüntülenmesi, bu yerlerde meydana çıktığı anlamına gelmeyebilir. Çünkü M.Ö. 3000 yıllarında Orta Asya'da, Altaylı'ların meydana getirdiği kültür unsuru daha derin olmaktadır. Altaylı'lar bu çağda daha usta avcı ve savaşçı bir kavim olması; at, sığır, deve beslemesi, gibi unsurların görünmesi, güreş gibi yüzyüze bir mücadele sporunu da meydana çıkarmaları da mümkün olabilecektir ⁵³. Orta Asya'da Türkler arasında yapılan güreş müsabakaları, sporcuların birinin ölümü halinde sona ererdi. Manas Destanında kaydedilen güreşler bu gerçeği aydınlığa kavuşturmaktadır ³¹.

Türkler güreşe özel önem vermiş, diğer sporlardan üstün tutmuşlardır. Başka spor dallarında (at, cirit, okçuluk, avcılık) ustalık gösteren atalarımız,

güreşi diğer sporların temeli, terbiye vericisi olarak adeta bir ibadet şeklinde kabul etmişlerdir.

Türklerin dünyanın en kuvvetli en iyi sporcu milleti olarak yetiştirmenin etkenleri başında milli geleneklerimizin geldiği bilinen bir özelliktir. "Türk gibi kuvvetli" sözünü dünyaya belleten yiğitler bu gerçeği ortaya koymuşlardır. Türk güreşi de eşsiz kudretini ve hızını milli geleneklerimizden almakta, köylerde, kasabalarda, bütün toplum birimleri arasında yaşatılan adetler, güreş sporunu daima ön planda tutulmasına sebebiyet vermiştir ⁴⁷.

Bundan 1100 yıl önce yaşamış olan ve "Türklerin Faziletleri" adıyla bir kitap yazmış olan meşhur Arap tarihçesi CAHİZ- Türk'ün gücünü ve Türklerin değerini şöyle anlatmaktadır. "Türk'e arslan demek, arslan gibi demek bir hakaret sayılsa yeridir. Ona sadece ve yalnızca "Türk" demek yeter. Başka bir tasvir, başka bir şeye benzetmeye ne hacet var." ⁴⁷ diye belirtmektedir.

Türk toplumunun kadın, erkek ayrımı yapmadan, savaşçı olması gerekirdi. O devirlerde Türklerdeki ideal tip "Alp" tipi idi. Oğuz dilinde "Alp" sözcüğü ile karşılanan pehlivanlık da; yiğitlik, cesaret ve güçlülük anlamında kullanılmaktaydı ²².

Anadolu'da yapılacak spor çalışmalarında milli sporlardan olan güreşten başlanması ve buna önem verilmesi, ihmal edilmemesi belirtilmektedir ¹⁷. Bunun için toplum içerisinde herkes pehlivan olarak adlandırılmıyor. Bu ünvanı almak için bazı meziyetlere sahip bulunmasını ortaya koymak gerekmektedir.

Türk-Hint Moğol İmparatoru Babür Şah, bu sporun vaktiyle Orta Asya'da Çağatay Hanlar devrinde oldukça önemli bir yer tuttuğunu "Babürnâme" adlı eserinde belirtmektedir. bununla ilgili olarak da Evliya Çelebi (XVII. Yüzyıl) Seyahatnamesinde Türk pehlivanlarının İstanbul, Edirne ve Bursa'da güreş tekkeleri (Bu güne göre kulüpler) ve tatbik ettikleri oyunlar hakkında bilgi vermektedir. Orhan Gazi zamanında ilk güreş tekkelerinin Bursa'da açıldığı ve faaliyette bulunduğunu belirtir ⁷².

Güreş sporunun yapılması ve yayılması için yapılmış bulunan, eski güreş kurumlarına ait tarihi belgelere sahip bulunmaktadır. Bu konuda Evliya Çelebi, İstanbul'da, biri Vefa'da Zeyrek yokuşunda, diğeri Küçük Pazar'da, Unkapanı yolu üzerinde olmak üzere güreş tekkelerinden söz etmektedir. Aynı zamanda Konya'da, Edirne'de ve Bursa'daki güreşçiler için kurulmuş, birer okul özelliğinde pehlivan tekkeleri bulunmaktadır⁴⁷.

Ahmet Vefik Paşa "Lehçe-İ Osman-ı" adlı eserde pehlivan tekkesinin, pehlivan talimhanesi olduğunu kaydetmiştir. Edirne'de bulunan güreş talimhanesi Hisar içinde, Veliyetin Mahallesinde bulunmaktadır. Burasının bir güreş okulu, akademisi özelliğindedir⁴⁷. Bu tekkelerden en iyi pehlivanlar ve güreş ustaları yetiştirilmekteydi.

Osmanlı padişahlarından Sultan II. Murat, sporcu olduğu kadar sporcu-yu ve güreşçiyi korumaktaydı. İstanbul'daki pehlivanlar tekkesinden başka, zamanında bir de pehlivanlar bölüğü olduğu, Bayezid II.'ye verilen imzasız bir arzuhalden de anlaşılmaktadır⁴⁶.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra spor sahaları ve tesisleride yaptırmıştır. Okmeydanı olarak bilinen yerde güreşçilerde, bu tesislerden faydalanmaktaydılar. Unkapanı ve Zeyrek yokuşundaki pehlivanlar tekkesi bütün yetenekli güreşçileri toplayan ve yetiştiren bir idman ocağı olduğu belirtilmektedir⁴⁶.

Güreş, Anadolu'da her zaman devam eden ve her fırsatta yapılan geleneksel sporlarımızın başında gelmektedir. Yurdumuzda asırlardan bu yana güreşi ve diğer geleneksel sporlarımızı yaymak için, geleneksel adetlerimiz de bulunmaktadır. Düğünlerde, harmanlarda, senenin çeşitli mevsimlerinde sadece güreş yapmak için, müsabakalar tertip edilmektedir.

Eski Türk Sporları üzerine yapılan araştırmalarda bizdeki eski Türk güreşinin yağsız güreş olduğu ortaya konulmuştur⁴⁶.

Türk toplum hayatında sevilen bir spor olan güreş, değişik çeşitlerde yapılagelmiştir. Türk spor tarihinde uygulanan ve yapılan güreş çeşitleri şunlardır: Karakucak Güreşi, Aba Güreşi, Şalvar Güreşi ve Yağlı Güreş olarak sıralayabiliriz.

2.3.1.1. Karakucak Güreşi

Karakucak güreşi, Türklerin ananevi ve milli güreşidir. Orta-Asya Türk toplulukların, ilk çağlardan itibaren uyguladıkları ve benimsedikleri bir türdür. Karakucak güreşi bugün dahi toplumumuzda düğün, sünnet ve bayramlarımızda yapılan, sevilen bir spordur. İlk zamanlardan itibaren günümüze kadar kurallarında fazla bir değişim olmadığı belirtilir.

Karakucak, başka bir deyişle "Serbest Güreş" Mançudan, Yakut Türklerinden, Moğolistandan, Azerbeycan'dan Doğu ve Batı Türkistan'dan, Kırım ve Kazak Türkleri'ne varıncaya kadar bilinen bir spordur ³⁶.

Karakucak, çimenliklerde veya kuru toprak üzerinde meydanlarda, harman yerlerinde yapılan geleneksel Türk güreşidir. Vücudun üst kısmı ve ayaklar çıplak olarak yapılan serbest stilde kıran kırana geçen bir güreştir. Pehlivanlar karakucakta dayanıklı kumaştan, ıslanınca vücuda yapışan dan pantolon giyerler. Bu pantolon "Pırpıt" olarak adlandırılır. Güreş ayakta yapılır, yer oyunu yoktur. Tuşla yenme (Rakibi, sırtı yere gelecek şekilde yere-alta-düşürme) esastır. Karakucakta pehlivanlar yaşlarına ve güçlerine göre güreştikleri boylarına ayrılırlar. Yalnız karakucakta "Deste boyu" yoktur. Karakucak değişik yörelerde değişik boy türlerine göre yapılmaktadır. Ancak Sivas, Amasya, Tokat, Yozgat ve Çorum'da yapılan karakucak ile Kahramanmaraş ve Artvin dolaylarında yapılan karakucak güreşleri birbirlerinden farklılık gösterirler. Karakucak güreşinde oyunların adları tamamen Türkçedir ⁵¹.

2.3.1.2. Aba Güreşi

Sözlük manası olarak; ABA: 1. Yünden yapılmış kaba kumaş, aba. 2- Kumaştan yapılmış bol geniş giyecek ¹⁵. Ekseriyetle yünden yapılmış bol giyimli bir libas ⁷⁵.

Abanın, kalın yünlü kumaştan yapıldığı ve üste giyildiği anlaşılmaktadır. Güreş yapılırken, abadan yapılmış bir elbisenin giyilmesinden dolayı güreşe bu ad verilmiştir. Kısa, yakasız, yarım kollu, koltuk altı bölümü kol ucundan koltuk altına kadar kesik görünümündedir. Keçeden, kalın kumaştan ve deridende dikilebilir.

Türklerdeki giyecek kültürü, kendi çevre yaşantılarına göre şekillenmiştir. Giyim tarihi içerisinde kendi yaşantı biçimlerine göre elbise biçimleri ortaya çıkmıştır. At sırtında gezen, göçebelik yapan, daha sonra yerleşik hayata geçen Türk kavimlerinde deriden ve tarım ürünlerine dayalı giyim tarzları ortaya çıkmıştır. bunun için güreşte kullanılan maddeler kalın kumaştan yapılan ABA ve deride kullanılmıştır.

Türk giyim kültüründe kaftanlar, pantolonlar (deri ve kumaş) şalvarlar, bunlara bağlı olarak kullanılan kuşak ve kemerler kültür unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Aba güreşinde tipik bir Türk güreşi çeşidi olması, bunda kullanılan malzemenin, Türklerde kullanılan özellikleri taşıması önemlidir.

Abayı giyen pehlivan bunun üzerine bir kuşak bağlamaktadır. Aba güreşi yedi dakika sürmekte ve bir zaman sınırlaması bulunmaktadır. Güreş yerde iki dakikadan fazla sürdürülmez. düğünlerde ve bayramlarda bu güreş bugünde Anadolu'nun Gaziantep ve Hatay dolaylarında yapılmaktadır.

Nohurlu Türkmenlerin giydikleri çeşitli üstlüklerin ⁵⁵ biçimleri, alta giyilen şalvan-pantolon biçimi bugünkü aba güreşinde kullanılan malzeme ve şekilleri, Judoda kullanılan malzeme ve biçimine benzemektedir. Bu da düşünceye judonun bir tarihi gelişim içerisinde aba güreşinden kaynaklandığı ya da geliştiği izlenimini vermektedir.

Çin kültür hayatı, Orta-Asya'da Türk kültür hayatı ile iç içe geçmiş bir şekildedir. Vücut kültürünün bazı uygulama alanlarında Türklerin ve Moğolların karşı etkilerine Çin'de rastlanılmaktadır. Zaman içerisinde Çinliler

Türklerin adet ve geleneklerini benimsemişlerdir. Çin'de bir müddet yönetimi Türkler ele geçirmişler, Çu sülalesi devrinde sportif anlamdaki alıştırmalar, yüksek bir eğitim gücü gerektiren faaliyetler, bu idare döneminde gerçekleşmiştir³.

Bu ortak yaşantı sonucu Çinli'ler, Türklerin bir takım kültür unsurlarını, dolayısıyla günlük yaşantıdaki sosyal faaliyetlerini, savaş tekniklerini, geliştirmiş oldukları deri, pamuk-keten giyim unsurlarını da kendi kültür yaşantılarına katmışlardır. Dolayısıyla güreş gibi yakın boğuşma sporu ve bunun çeşitlerini de benimmeleri mümkündür. Güreş Çin'de önemli bir yer tutmakta, güreşin kuralları Türklerin ve Moğolların güreşleri ile tam bir benzerlik göstermektedir. Güreşin kuzeyli kavimlerden Çin'e geçtiği ve burada yapılmaya başlandığı belirtilmektedir¹⁸.

Bugün olduğu gibi, dün de, pamuk veya pirinç tarlasında çalışanlarla, at üzerinde hayvan güden kişi ve kavimlerin elbiseleri aynı olamazdı⁶². Çin'de tarlada giyilen elbiseler biraz daha değişik olarak, şehirlerde de giyilebiliyordu. Tarlada ve dükkanlarda çalışan Çinlilerin elbiselerinde, ancak kumaş bakımından bazı ayrılıklar vardı. Fakat elbiselerin hepside nihayet bir kaç "Çin elbisesi" tipinde toplanabilmektedir. Bu unsur Türklerde çok çeşitlilik arz etmektedir. Keten-Pamuk dokumalar, yapağı-yün dokumalar, kalın kumaşlar ve özellikle deri giyimler şeklinde kendini göstermektedir. Türklerin giyimi at sırtında oldukları zaman deri pantolon, çizme ve kürkten meydana gelirdi⁵⁵. Şalvar ve pantolon giymek savaşçı kavimlere ait bir giyim adeti olarak gelmiştir.

Çin'de Hunlardan önce pantolon giyme adeti bulunmuyordu. Ancak atlı birlikler kurulmaya başlandıktan sonra pantolon giyme mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Çin kaynakları "Hunların pantolonlarından" ilgi ile söz açarlardı⁵⁵.

Giyim tarihi ve özellikleri açısından judonun, Aba güreşinden bir alıntı olduğunu söyleyebiliriz. Abanın şekli, altına giyilen pantolon ve üzerine sarılan kuşak bu sporun judoyla olan ayrımını güçleştirmektedir. Sarılma, boğuşma teknikleri dahi tıpkı özelliğini göstermektedir.

Kayış, kuşak ve uçkur Türk giyiminde en eski çağlardan beri kullanılmıştır. Çeşitli Uygur kemerleri, kuşakları bu yaklaşıma ışık tutabilir.

Budizmin etkisiyle Çin ve Orta Asya'da gezi düzenleyen rahipler, kendi ülkelerine döndükten sonra Şingan Tarikatını kurmuşlardır. Tarikatı kuran Kabaj Daysı, Türkistan'ı gezerek burada bulunan Mi-Dsung (gizli tarikat) ın esaslarını öğrenip, sonra Nara Manastırına dönerek kendi akidesini yaymaya başlar. Hanen Şanın (1133-1212) adlı bir rahip tarafından temiz memleketin akidesi anlamına gelen "JADA" öğretilir. Bunun yanında, Jâ-Jitsu, "Ritsu", "Nemutsu" gibi tarikatlar kurulur. Jâ-Jitsu tarikatının akidesi ve sportif faaliyetleri daha sonra Japon milli sporu şeklinde kabul edilmiştir. Judo sporu, Jâdâ adlı bir Japon tarafından modernize edilmiş olup hemen hemen Orta Asya Türklerinde yapılan güreşlerden ABA güreşinin aynısıdır ³⁶.

Bundan da anlaşılacağı üzere, çıkış yeri kültür aktarımları sonucu Orta Asya olduğu belirtilebilir. Spor tarihi gelişimi açısından ve giyim kültürü yönü ile incelendiğinde bu unsurlar görülebilir. Bu yöndeki kaynakların ve belgelerin yetersizliğini araştırmalarla geliştirmek gerekir.

2.3.1.3. Şalvar Güreşi

Eski çağlardan bu yana Türk güreşi sporlarımızdan biriside "Şalvar Güreşi" ya da "Don Güreşi" dir. Memleketimizde Güney-Doğu yöresinde özellikle Kahraman Maraş'ta yapılmaktadır. Bu yörede pehlivanlar alt bölümlerine geniş bir don veya şalvar giyerler, üstleri çıplak olarak güreş tutarlar ⁷⁸.

Anadolu'da birçok güreş türü bulunmaktadır. Güreşler yöresel özellikler göstermektedir. K.Maraş, Adana illerimizde ve yörelerinde şalvar güreşi yaşantısını sürdürmektedir. Buralarda bu güreşe karşı ilgi devam etmekte ve potansiyel bir spor oluşturmaktadır.

Şalvar daha sonraları kısaltılarak "Kısa Şalvar" güreşi adını almıştır. Şalvarın özelliği, hamle anında istenildiği yerden tutulabilir şekilde bol ve geniş

olmasıdır. Bu güreşte kullanılan şalvar genellikle keçi kılından veya koyun yününden çok sıkı dokunmuş kumaştan yapılır. Diz üstüne kadar iner, ağızdan tutulacak yerine takviyeler ya da deri ek yapılır ⁴⁰.

Şalvar güreşi oyunları ayakta uygulandığı için daha heyecanlı geçer ve halkın gözünde cazibesini hiç yitirmemiştir. Diğer güreş türlerinde olduğu gibi bugünkü uygulamalarda şalvar güreşide kendi içinde kategorilere ayrılmıştır. Bunlar ayak, orta, başaltı ve baş güreşleridir. Şalvar güreşinde de müzik bulunmaktadır. Davul ve zurna bu güreşlerde kullanılır. Şalvar güreşinin kurallarından biride, ortaya çıkan pehlivan bir kişiyi yenince, iki kişiyle daha güreşmek mecburiyetindeydi. Bu kural bugün değiştirilmiştir. Genelde güreşlere kura sistemi getirilmiştir. Şalvar güreşinde bütün oyunlar ayakta ve göğüs göğüse yapılır. Güreş için özel bir saha aranmaz, çimende veya harman alanlarında yapılır.

Şalvar güreşi çerçevesinde, önemli bir güreş türüde "Sin Sin" diye adlandırılan ve düğün geceleri ateş etrafında yapılan güreştir. Meydanda ateş yakılır ve etrafında gece güreşilir ⁴⁰.

Şalvar güreşindeki oyunlar ve teknikler karakucak güreşindeki oyun ve tekniklere yakınlık göstermektedir.

3.3.1.4. Yağlı Güreş

Türklerin güreş sporu geleneklerinden olan yağlı güreş özellikle, Rumeli'ye geçildikten sonra karakucak güreşin yağlanarak yapılmasından doğmuştur. Yağlı güreşin, Rumeli denilen Trakya ve Balkanlar'dan yayıldığı bilinmektedir. Eski Yunan'da, eski olimpiyat oyunlarında güreşçilerin zeytin yağı ile yağlanarak yapılan güreşin Türkler tarafından benimsenmesi sonucu yayıldığı bilinmektedir ³².

Türkler bu güreşe, değişik kurallar, milli kültürel anlayış (kıspetin islami anlayışa uygunluğu) ve nitelik kazandırılmıştır. Bu birikimlerle yağlı güreş Türk spor hayatında geleneksel hale getirilmiştir. Bu spor tamamen Türkleştirilmiştir.

Ancak yağlı güreşin eski Türklerde'de yapıldığını ve Orta Asya'dan getirildiği hususunda bir takım görüşlerde ağırlık kazanmaktadır ³⁵. Bu görüşleri incelemek ve araştırmak Türk spor tarihi açısından önemli sonuçlar çıkartılabilir. Ancak, bu konuda eski Türk* sporları üzerine yapılan araştırmalarda göstermiştir ki; bizdeki eski Türk güreşinin yağsız güreş olduğu da belirtilmesi önemli bir değerlendirmedir ⁴⁶. Yağlı güreşin, karakucak güreşin yapılması aşamasında şekillendiği unsuru gözönünde bulundurulursa, bu görüşü incelemek gereklidir. Yağlı güreşte kullanılan teknik ve oyunların karakucakta-kine benzer olması, sadece pehlivanların burada vücutlarına yağ sürmesi sonucu oyun yapma unsurunun biraz daha zorlaştığı görülmektedir.

Yağlı güreşte kilolara göre bir ayırım yoktur. Pehlivanlar yaş, ağırlık, bilgi ve ustalıklarına göre sınıflara ayrılırlar. Yağlı güreşte, şalvar güreşinde olduğu gibi davul zurna eşliğinde yapılır. Yağlı güreşteki müzik, yapılan müsabakanın hızlanmasına veya yavaşlamasına etki edecek hızda icra edilmektedir. Türk spor hayatında bir çok spor türleri özellikle güreşlerin müzik eşliğinde yapılması, bu sporun kültürel kimlik yönü olarak algılanabilir. Müzik çeşidi genelde kahramanlık havalarını çalmaktadır. Eski Türklerde, daha sonra Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde savaş alanlarında da müzik icra edilmesi; bunun sonucu olarakta sportif karşılaşmalarda da bu unsura yer verilmiştir. Mehteran bölüğü savaşta, davul zurna da güreşte büyük bir etki meydana getirdiği görülmektedir ⁷⁸.

Bu güreşte milli, dini ve manevi özellikler esas özellikleri göstermektedir. Sporun milli ve manevi değerlerle iç içe ve kültürden ayrılmayan özelliğini ortaya koyması yönüyle "Güreş Tekkeleri"nde uyulması gereken törenlerden bazıları şunlardır: Pehlivanlar abdest alıp iki rekat namaz kılarak dua ettikten sonra güreşe çıkarlar.

Yağlı güreş yapan bir pehlivanın en önemli malzemesi deriden yapılmış "Kispet" dir. Kispet muhtelif derilerden yapılır. İslami değerlere uygun

olarak, göbekte diz kapağını örtecek biçimde yapılır. Bel kısmı kasnak olarak adlandırılır. Paçalar, paça bağı ile bağlanır.

Yağlı güreşte "Cazgır" adı verilen "Salavatçı" ya da "okuyucu" denilen bir görevli bulunmaktadır. Cazgır yahut Yakutça, "Çaskırgr" olarak söylenir ve "acı ses, feryat, çığlık" anlamını taşır ⁷⁸.

Yağlı güreşteki sınıflamalar; Deste, Küçük Orta, Büyük Orta, Başaltı ve Başa ayrılır. Ayrıca deste üç, küçük orta iki boya ayrılır. Kendine ve gücüne güvenen pehlivan başa soyunabilir. Başta sona kalan pehlivanlar en zorlu güreşi yaparlar. Kazanan "Başpehlivan" ünvanını alır.

Yağlı güreş Anadolu'da her yerde yapılan bir güreş çeşididir. Türk kültüründen kaynaklanan güreş, Orta Asya Türklüğünden Selçuklulara, Osmanlılara ve Türkiye Cumhuriyetine kadar sosyal bir miras olarak yaşatılmıştır. 650 yıldan bu yana Edirne-Kırkpınar'da geleneksel olarak yapılan ve yaşatılmaya çalışılan bir sporumuzdur ³².

2.3.2. Atlı Sporlar

Eski Türk toplumlarının savaşçı yönlerinin daha çok görülmesi, atın erken zamanda evcilleştirilmesi, buldukları coğrafi bölgede, diğer topluluklara karşı bir üstünlük sağlamıştır.

AT: Toynakların tek parmaklı alt takımından, binme, yük çekme ve taşıma kullanılan hayvan olarak belirtilmiştir. At, yapı özellikleri bakımından dayanıklı, hızlı, yürüme ve koşma unsurlarını yerine getirebilmektedir. Evcil atın yabani atlardan evcilleştirildiği bilinmekte ise de; yabani soyu bilinmemektedir. Gezgin PRJEVALSKI'nin Çungarya'da (Altay-Tien-Şan arası) keşfettiği yaban atı atın Orta Asya çıkışlı olduğu tezini kuvvetlendirmektedir ⁵⁰.

Türk kültür tarihinde atın evcilleştirilmesi izlerine ilk olarak M.Ö. 3000 yıllarında "Atenesyevo" kültürünün kurgan mezarlarından çıkan buluntulara rastgelinmektedir ¹⁹. Bu kurganlarda elde edilen maddi kültür unsurlarının at koşumları, eğerler ve gemlerinin bulunması, atın çok önce evcilleştirildiğinin

bir göstergesi olarak alınabilir. Atın evcilleştirilmesi sonucu atlı-çoban kültürünün ortaya çıkması, Proto-Türk topluluklarına bağlanabilir. İnsanlık tarihinde ki bu başarı kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde de önemli neticeler sağlamıştır⁴¹.

Afenesyevo kültürünün çağlarına (M.Ö. 2500-1700) ait bulunmuş olan kurganlar da; koyun, av hayvanları ve at'a ait kemikler, bu kavmin avcılıkla beraber çobanlık da yaptıkları anlaşılmaktadır⁵⁴. Güney Sibiry'a'nın kültür bölgelerindeki kurganlarda da; at, koyun ve sığır kemiklerine sıklıkla rastlanmaktadır⁹.

Eski Doğu olarak bilinen Mezopotamya'da ikinci bin yıla kadar at bilinmiyordu. Buralarda kurulmuş bulunan nehir uygarlıklarından olan, Sümer'ler, Asur-Babil'ler de daha sonraları gelişmiş bulunan bir at kültürü görülmektedir. At kültürünün ve evcilleştirilmesinin bir anda olması mümkün değildir. Buraya gelen kavimlere bu kültürde geldikleri yerlerden getirdikleri belirtilebilir. Sümerler, Asur-Babil'ler ata iyi binen kavimler olarak bilinmektedir³. Bu kavimlerin menşelerinin Orta Asya olduğu, hatta bunların Türk asıllı olması bilim çevrelerinde tartışılmakta ve iddialar sürmektedir.

Anadolu'da kurulan eski kültürler bizleri at ve atçılık konusunda daima Orta Asya'ya, dolayısıyla Eski Türk'lere götürmektedir. Araştırmalar sonucunda Orta Asya'da, Batıya doğru gelindikçe at ve at kültürünün ortaya çıktığı ve toplumlar tarafından vazgeçilmez bir tutku olduğu görülmektedir. Mezopotamya'ya giren at, daha sonra Eti ve ön Asya uygarlıklarında, daha sonra Mısır uygarlıklarında görülmüştür³. Daha sonra ki zamanlar da at, Yunanistan ve Makedonya'ya girmiştir. İskender zamanında süvan birlikleri önemli işler görmeye başlamıştır. Roma dönemlerinde de atın bir kültür birikimi ortaya çıkardığı görülmektedir.

Türk kültür hayatı içerisinde büyük bir öneme sahip olan at; destanlarda, hikâyelerde ve masallarda yerini daima korumuştur. Kahramanlar atlarıyla

anırlar ve atları efsaneleşmiş varlıklardır. Kahraman binicileriyle birlikte doğar, büyür ve sır olurlar². Orta Asya, Altay kültür çevresi eski çağlardan bu yana belirli kültürel uygarlıkların ortaya çıktığı bir yer olarak görülmektedir. Bu kültür çevresi içinde yapılan, "Kalanda, Pazırık, Şibe" kurgan kazılarında, bu zamana ait mezarlar ve ağaç işçiliği ortaya çıkarılmıştır. Pazırık kazılarında bol miktarda donmuş at cesetleri bulunmuştur. At cesetlerinin incelenmesi sonucu, bozkır (Moğol) ve "Türkmen Atı" olduğu söylenen atlar, olduğu anlaşılmıştır. Orta Asya'nın yerli atları "Moğol" veya "Prejevalski" adı verilen atlardı⁵³.

Aynı zamanda, yüksek atların Batı Türkistan'dan getirilmiş olmaları mümkündür. Çin kaynakları, Ferganlı'ların çok asil, kendi tabirleri ile "kan terleyen" atlardan bahsetmektedirler. Bu kültür çevresinde atlarla beraber, atçılıkta kullanılan at malzemeleri de ele geçmiştir. Bunların başında ise at eğerleri gelmektedir⁵³. Eğerler süslü, resimli ayrıca ön ve arkasında "eğer kayışı" dediğimiz ağaç kısımları da bulunmaktaydı. Bununla beraber, bu kurganlarda kırbaçlar, at gemleri, milattan önceki asırlar da Orta Asya ve Sibirya'da yaygın bir halde bulunmaktadır.

M.Ö. 3000 sonlarındaki, mezar kazılarında ağızlarında demirden gem izleri taşıyan at iskeletlerine rastlandığı belirtilmektedir⁵⁶. Türklerin değişik kültür evrelerinde, atla ilgili maddi kültürlerini çok geliştirdikleri anlaşılmaktadır²⁵. Yine bu kültür çağlarında "Kibitka" denilen çadırlı arabaların olduğu ve bu arabaları atların çektiği anlaşılmaktadır²⁴.

Daha sonraki kültür çağlarında ise gerek Altay ve gerekse Orhun bölgesinde ki buluntularda değişik eğerler de ortaya çıkmıştır. Bunlar, Pazırık'daki gibi zamanımıza tam olarak gelememiştir. Göktürkler dönemindeki eğerler, üzergiler (üç tip olarak görülmekte). Bu üzengiler, Macaristan'daki, Macar ve Avar üzergilerine çok yakın benzermektedir. Göktürk'ler devrinde, Altay'da bulunan at gemlerinin hepsinin ortası mafsallı idi. Bu tip gemler Orhon ve Tula bölgelerindeki kaya resimlerinde at yelelerinin kesiliş ve şekilleri, at te-

pelikleri görülmektedir ⁵⁴. Bu atların yeleleri tarak biçiminde kesilmiş (Altay ve Kırgız), boyunlarına da "Mohçuk" adı verilen süsler asılmaktaydı. Aynı zamanda atların başlarına sorguç takılmış, eğerler de yapılmıştır. Bazı yapılan resimlerde atların kuyrukları da bağlanmıştır. Esasen, at kuyruğunu bağlamak, Türk'lere ait bir gelenektir. Sultan Alparslan'da Malazgirt Meydan Savaşında, kendi atının kuyruğunu bağlamıştı.

Bugün daih at kültürü içerisinde yer alan bir takım at malzemelerinin, o devirlerde de rahatlıkla kullanıldığı görülmektedir. Göktürk kitabelerinde kendilerinden bahsedilen "Kurıkan" kavmi, Türkçe konuşan ve Çin kaynaklı onlardan, büyük, kuvvetli olan ve boyunları deve boynuna benzeyen çok güzel atlara sahip olduklarını belirtmektedirler. Kurıkan resimlerinde atlara bazen iki kişi birden bindiği görülmektedir. Bu özellik Orta Asya Türk'lerin de oldukça yaygın idi. türkler, at sırtında ikinci bir adamın binmesi için ayrılan eğere "su garsuk", atın arkasına binenlere de "Küçük" derlerdi ⁵⁴.

Türk kültür hayatında atın önemi ve özelliği her çağda karşımıza, değişik özellikleriyle çıkmaktadır. Türk kültür hayatı ve yayılcılığın sonucu, daha sonraki dönemlerde bir zincirin halkaları gibi Hazarlar'da Karluk'lar da kullanılan aletler, silahhi ve at koşuda Orta Asya çıkışlı eserlerdir ⁵⁴.

Türkler kendi yaşadıkları bölgelerde atı tanımış ve daima ona kudsîye vermişlerdir. Atı evcilleştiren, Türkler sonra onu kendilerine totem yapmışlardır. Eski Türk mezarlarından at cesetlerinin ve koşumlarının beraberce çıkması bu özelliği doğrular niteliktedir. Orta Asya, Türklerinden beri gelmekte olan "At-Avrat" kutsiliği, silah ve er ayırimsızlığı toplumumuzda vazgeçilmeyen birer kültürel unsur olmuştur ⁴⁹.

"Destanlarımızda, efsanelerimizde kahramanlar atlarıyla beraber anılırlar. Bu atlar efsaneleşmiş atlardır. Kanatlanıp uçarlar, aşılmaz hendekleri bir çırpıda aşarlar. Yaralanan, bayılan kahramanların başından ayrılmazlar. Onlara yardımcı olurlar. Hz. Ali'nin Düldülü, Battal Gazi'nin Aşkar'ı, Sarı Sal-

tuk'un atları, Köroğlu'nun Kıratı, halk inancında asırlardan asırlara intikal eden hep aynı atlardır. Türk milletinin inancında kahraman atlar, kahraman binicileriyle birlikte doğar, büyür, sır olur, Türk-İslam kahramanlarıyla yeniden canlanırlar³⁸."

Türk kültür ve medeniyeti tarihinde, büyük bir öneme sahip bulunan "Atın" ilk olarak Orta Asya'da Türkler tarafından ehlileştirilmiş olduğu, görüşü üzerinde hemen hemen bütün ilim adamları görüş birliği içerisindedir. Bu görüş zaman içerisinde bütün toplumları etkilemiştir.

At, maddi ve askeri ile birlikte; edebiyatın, san'atı, adet ve an'anelerin de meydana çıkmasında önemli yer tutmuştur. Yuğlar da, şölenlerde, sünnetlerde, evlenmelerde, teamül hukukunda yer ve insan adlarında, sporda, temsili oyunlarda, tezyini ve plastik san'atlarda, efsanelerde tesiri görülen at, güzelliği, tenâsübü, kuvveti, tahammülü ve insancıl hususiyetleriyle Türklerin gönüllerini fethetmiş bir varlıktır⁶⁶. Bu anlatım dahi, atın Türk kültür hayatında ne şekilde girmiş bulunduğunu göstermektedir. Bu şekilde at bir takım efsanelere dahi konu olagelmıştır.

Tarih boyunca kültürümüze doğru uzandığımızda menkıbelerimizin, masallarımızın, destanlarımızın, koşma ve türkülerimizin, ninnilerimizin ve hatta minyatür ve resimlerimizin daima at motifleri ile süslendiğini görebilmekteyiz. Manas Destanında, kahraman Manas'ın atı "Ak Kula" dır. Bu kanatlı ata başka hiç bir at yetişemez. Destanlarda önemlice yer tutan ata Dede Korkut Hikayelerinde de sıkça rastlamaktayız⁴⁰.

Bundan başka Altay Türklerinin türkülerinde girmiş, Köroğlu Destanında at birinci planda ve baş köşeye yerleşmiştir. Halk ozanı şairlerden Karac'oğlan ve Dadal Oğlu'da deyişlerinde at ve at sevgisine büyük yer vermişlerdir. Destanlarda ağırlıklı olarak at ve attan bahsedildiği sıkça görülmektedir. Oğuz Kağan Destanında "At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı" gibi özellikler, Türk destanı, masal ve hikâyelerinde önemli özellikler bu-

lunmaktadır ⁶⁹. Kültürel zenginlik içerisindeki bu oluşumlar günümüze kadar gelmişlerdir. Türklerin ilk ve orta çağlarında göçer-konar özellikler gösterdiği dönemlerinde; etinden, sütünden, kılından, yük taşımasından ve özellikle savaşta istifade ettiği at, bunun dışında, onu destan, masal ve hikayelerde kahramanların en yakını, onu ana baba olarak telakki etmektedirler ²¹.

At Türk kültür tarihinde ve yaşantısında, günlük olaylarda canlı bir yer edinmiştir. Atın destan, masal ve hikayelerde görülmesi at kültürünün, Türk kültür hayatında önemli bir rol oynadığı gerçek olarak görülebilir.

Destanlarda at konuşmakta, sahibine yardım etmekte, onu kötülüklerden korumaktadır. At kahramanını savaşta dahi yalnız bırakmaz, sürücüsü ölse dahi savaşa onun yerine devam eder. Bir Altay-Teleut Destanında evlemek isteyen delikanlı, vahşi hayvanı öldürmeğe gittiği zaman atı savaşa girer. Bu özellik Türklerin atlarla bütünleştiklerinin bir vesikasıdır. Bey Böyrek hikayesinde de "... Bey Böyrek atıyla konuşurdu..." ²¹.

Türk kültür ve medeniyetinin çeşitli dönemlerinde bütün canlılığı ile yaşadığı bilinen, atın doğuşu ile Türk inançlarında ki çeşitli efsaneler doğmuştur. Bu efsanelerden bir kısmı da su (göl, deniz, ırmak) tan çıkan atlar ile ilgilidir. Bu özellik bir çok efsanede yer bulmuştur.

Ord. Prof. Zeki Velidi Toğan'a göre sudan çıkan at motifi Türklere mahsustur. Çinli'ler Türklerin efsanevi göy aygırlarından türeme cins at yetiştirdiklerine inanırlardı. Bu atları elde edebilmek için çok gayret sarfederlerdi ⁶⁶. Bu şekilde atlar destanlara, efsanelere konu olmuşlardır. Asya Türklerinde görülen at ile ilgili töreler ve efsaneler değişiklikle sonucu Anadolu Türkleri arasında da yaşamıştır.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bu tür atların, gölden çıktığı, efsanelere konu olan göllere de rastlanılmaktadır. Bu gibi menkibeler sürekli olarak anlatıla gelmiştir. Erzurum'da, Bin-Göl'den bir yıl doru bir yıl kır olmak üzere çıkan birer aygırın dolaba gelen kısraklara aştığı söylendiği gibi; Kahramanma-

raş'ta Göksun yakınındaki, Tekir Suyunda berer aygırın bulunduğu ve karaya çıktığı, rivayetleri söylenegelmiştir⁶⁶.

Deniz ve dağlarda yetişen ve kendilerine ilahi bir nitelik verilen bu cins atlardan, Dede Korkut'da bahseder. Beyrek'in "Deniz kulunu Boz Aygır" adlı atını anlatır⁵⁰.

Türklerde savaşa katılan Alplerin bindikleri atlar süvarisinin devlet ve sosyal hayattaki mevkii ile sıkı sıkıya bağlantılı idi. Bahadırlar ancak sihri kuvveti olan, savaşta bir nevi tılsım rolü oynayabilecek, şan kazanmış atlara binerlerdir. Bunun için Alplerin atları onların kazandığı zaferi ortaklaşa paylaşıp ve onlar gibi savaş sonunda ünvan kazanırlardı. Göktürklerin ve Uygurların oniki hayvanlı Türk takviminde bir yıl adının, at anlamına gelen "Yund veya "Yond" olması ve bugün bile Anadolu İran, Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde yund yerine at kelimesi getirilerek kullanılması ve Yund Dağı (Konya), Yund Alanı (Edirne), Yund Köyü (Edirne) denmesi de ve dikkate değerdir⁵¹.

Atla beraber bir kültür meydana getiren Türk'ler, bu hayvanı evcilleştirdikten sonra değişik amaçlar doğrultusunda kullanmışlardır. bunların içinde, atı bir spor unsuru olarak da kullanmışlardır¹²⁻¹⁹.

Atı eğitmek ve eğitimi spor olarak, değerlendirme fikrini uygulayanların Orta Asya Türk toplulukları olduğu bilinmektedir. Atlı kültür, Türklerin sosyal hayatlarına büyük etki etmiştir⁴⁶.

Atlı eğitim ve becerileri sonucunda atlı sporlar meydana çıkmıştır. Bunu etkileyen özellikler içerisinde, atlı sporların dini inançla ve savaşçı gücün etkisiyle ortaya çıktığı görüşü belirtilmektedir²⁰. Bu unsurlar da atlı sporların gelişmesini etkilemiştir.

Türk'ler de atlı sporlar cirit, çevgan, gökbörü, binicilik ve at yarışları olduğu söylenebilir. Bu oyunları gruplar halinde uyguladıkları gibi, bazılarını da tamamiyle ferdi spor olarak da uygulamışlardır.

Atın toplumlar tarafından yaygın bir biçimde kullanılması sonucunda, bununla ilgili bazı sporların doğmasına etken olmuştur. Atlı sporların, Türk toplum yapısında yer tutması da bu açıdan önemlidir. Geleneksel olarak yapılan sporları da şunlardır; Binicilik, At yarışları, Cirit, Çögen, Gökbörü.

2.3.2.1. Binicilik

At'a binmek ve at üzerinde her türlü beceriyi gösterebilmek sporu olarak yorumlayacağımız binicilik, Türk'lerin atı evcilleştirdikleri andan itibaren başlamıştır. Tarih de at'a ilk binen topluluklar olarak Türkler görülmektedir ⁵⁶.

Eski devirlerden beri binicilikle ilgili faaliyetler başlıca üç bölümde yapılmaktadır.

- a) Binicilikte ustalık ve hüner gösterme yarışları; doluduzgin at koştururken yerden eğilip bir şey almak, eğer üzerinde ayakta durmak, atın boynunun altından dolanıp öbür yandan tekrar atın üzerine çıkmak gibi.
- b) Uzun ve kısa mesafeli at yarışları
- c) At üzerinde oynanan çeşitli oyunlar; cirit, çögen, vs. gibi ⁷⁷.

Atı evcilleştirip zaman içerisinde toplum da kültürel bir unsur haline getiren Türk'ler, atın asıl özelliği olan "binme" şeklini her an kullanmışlardır. Faaliyetlerin gelişmesi sonucunda atla, biniciliğin spor haline geçmesine etki etmiştir. Atı, avlanmak için kullanan toplumlar, zamanla savaşlarda önemli bir araç haline getirmişlerdir. Binicilik, destan, masal ve hikayeler de daima ön planda bulunan binicilerden söz edilmiştir. Geniş otlaklar da ve çeşitli işlerde kullanılan at, binicilik özelliği sonucu, askeri ve ekonomik bir değer kazanarak, zamanla savaş atı tipleri de ortaya çıkmıştır ⁹.

Atın binek hayvanı olarak kullanılması tarıma, dayalı hayvancılığın çok üzerinde de bir kültür aşaması olarak görülmelidir. At, toplumlar tarafından önem verilen ve belirli kültür içerisinde değer verilen unsur olmuştur. Bu değer kendini bozkır kültüründe göstermiştir ⁴².

Türk toplum hayatında at önemli bir yer tuttuğu gibi, buna bağlı olarak da binicilik küçük yaşlardan itibaren toplumlar içinde en sevilen ve etkin olarak uygulanan bir çalışma şekli olmuştur. Savaşlar da usta at binicileri, atları hızlı bir şekilde sürdükleri zama, ok-yay, kılıç kullanma yeteneklerine sahip buluyorlardı. Bunları uygulamak için iyi bir binici olmayı, at'a hakim olmayı becermek gerekmektedir. Bu özellikler ise küçük yaşlardan itibaren kazanılması gereken uğraşlardır.

Türk'ler daha beşikte iken binicidirler. Çocuk beşikte iken bacakları arasına konulan bir odun parçası vardır ki; binici at üzerinde nasıl oturursa, çocukta bu odun parçasına aynı biçimde otururdu. Çocuk emeklemeye başlar başlamaz, ya bir koyunun ya da bir köpeğin üzerine tırmandırılır. Beş yaşına geldiğinde kardeşleriyle ve arkadaşlarıyla at'a binmeye başlardı. Çocuk sekiz yaşına gelince, artık tam bir binici haline geçmiştir. On iki yaşında ise yabani atları emrine boyun eğdirecek şekilde usta bir binici olurlardı ³⁶.

Binicilik sporunu Türk'ler hiç bir zaman vahşice ve hayvana eziyet verecek bir biçimde uygulamamıştır; at'a binmeyi bir sanat olarak telakki etmişlerdir ³.

Türkler, çocuklarını atlarda arkalarına alarak seyahate çıkarlar veya beraberce çalışırdı. İki kişinin ata binmesi Türk adetlerinden sayılır, ikinci bir adamın ata binmesi için eğerde yer yapılırdı ⁵³.

Orhan Bey, Bursa'yı alır almaz ilkiş olarak, Balıklı Köyü ile Atıcılar Meydanı arasındaki alanı "Koşu yeri" olarak vakfetmiştir. Bu Osmanlı Türklerin de yapılan ilk spor alanıdır ⁷⁸. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra, At Meydanı olarak anılan, Bizans döneminde de kullanılan, at ve araba yarışlarını yapıldığı bu yeri koşu alanı haline getirmiştir. Türk çocukları, At Meyda'nında at'a binmesini, ok atmasını ve cirit oynamasını öğreniyorlardı ³⁴.

Kaşgarlı Mahmut, eserinde, Türklerdeki at sevgisi ve biniciliği için, "Türk'ün atı kanatlıdır" deyimini kullanmıştır³⁰. 17. asırda yetişen meşhur şairimiz NEFİ, atların tasvirlerinden bahseden, "Rahşiyeler" meydana getirmiştir. Bu rahşiyelerden başka, IV. Sultan Murat'ın atlarına özgü olarak kasidelerde yazılmıştır⁴⁹.

Biniciliğin toplum içerisinde benimsenmesi, atçılıkla ilgili bir takım san'atların da doğmasına sebebiyet vermiştir. Bunların toplandığı yerler "At Pazarı" olarak adlandırılmıştır. Bu pazarlarda her türlü at ve malzemesini bulmak mümkündür. Atçılıkta kullanılan biniş takımları hemen hemen günümüzdeki gibi olup, bunlara fazla bir şey ilave etmeye gerek duyulmamıştır. Türklerin Orta Asya'da iken geliştirilen bu malzemeler, kendileri ile beraber Anadolu'ya gelmiş ve biniciliği de buralarda yaygınlaştırmışlardır.

Geleneksel bir şekilde yapılmakta olan atlı sporlardan, binicilik zaman içerisinde, başka ihtiyaçların görülmesi sonucu yavaş yavaş ilgiden uzaklaşmıştır.

2.3.2.2. At Yarışları

Atın, tarih sahnesine çıkması sonucu, ona bir takım fonksiyonlar yüklemiştir. Bu unsurlar içerisinde binme, savaşta kullanılma, yük ve insan taşıma yanında, atın eğlence olarak değerlendirilmesi işlemi de ortaya çıkmıştır. Cemiyetlerin her kademesi ve uygarlıklar atın bu yönüyle beraber, yarış unsuru olarak da kullanılmıştır. At yarışları tarih boyunca bütün toplumlar ve uygarlıklar tarafından yapılmıştır. At yarışları, Türk kültür hayatı içerisinde önem kazanmış ve büyük bir yer tutmuştur.

Türk toplum hayatında olduğu kadar diğer uygarlıklarda da at yarışları her zaman önem kazanmıştır. At ve atla ilgili sporların, Türk'lerle beraber çok eski çağlarda uygulandığını gösterir belgeleri günümüze Sümerler de bırakmıştır. Sümer, Asur-Babil, Eti, Mısır kültür ve uygarlıkların da at yarışları yapılmakta idi³.

Tarihi belgeler yalnız Osmanlı ve Selçuk türklerine, Göktürk'lere, Hunlar'a ait olmayıp Sümerler ve Etiler'e ait birçok kabartma ve resimler de bulunmaktadır⁴⁶.

At yarışlarının, Türklerdeki önemi büyüktü. Çin'in ilk resmi tarihçilerinin yazmış oldukları, "Shih-chi" adlı eserde, Hunlar'ın o çağlarda Asya'nın en iyi cins ve uzun koşan atlarını yetiştirdiklerini belirtmekteydi. Cins atına binerek kaçan "METE"yi, "Yüe-Çi"ler tutamamışlardı³⁶.

Türkler, düğün şölen, toy gibi eğlencelerde yarışlar yaparlardı. Yarışlar, koşu olarak adlandırılırdı. Şimdi sadece at yarışlarına koşu denilmektedir. Koşu tabiri eski Türklerde sadece at yarışlarına değil, diğer sporların tümünü de anlatan geniş bir manayı ifade ederdi⁴⁶. At yarışları, Türkler arasında değişik şekillerde yapılmaktaydı. Bunların bir kısmı, kazanılmış bulunan hünerlerin ortaya konulması şeklinde uygulanırdı. Bu yarışmaların başında ise, özellikle tek yönlü olarak yapılan "Beyge" yarışlarını görmekteyiz⁴⁶. Bu at yarışları toylarda, evleme törenlerinde her zaman düzenlenir ve yarışlar birkaç gün sürebilirdi.

Osmanlı Türkleri zamanında at yarışları ve atla ilgili gösteriler imparatorluğun her tarafına yayılmış bir biçimde yapılmaktaydı. Bunların başında "Edirne" şenlikleri gelmektedir. 1675 yılında Sultan IV. Mehmet adına Edirne'de düzenlenen şenliklerde at yarışları değişik mesafelerde yapılmıştır⁷⁸. At yarışları ile ilgili "Peçevi Tarihi" nde de bilgiler verilmekte, yapılan yarışların yanında binicilik hünerleri de sergilenmekte idi.

Osmanlı Türk'lerinde şenlikler dışında düzenli ve günümüzün anlayışına yaklaşık, at yarışları ilk kez 1881 yılında Sultan Abdulaziz döneminde başlatılmıştır. Ülke at yarışçılığının bir aşama bölümü olan bu yarışlar, belirli mesafelerde ve süre ayarlaması ile beraber yapılırdı⁷⁸.

2.3.3. Atlı-Aletli Sporlar

2.3.3.1. Cirit

İslam Ansiklopedisinin, Cerid, carid maddesi altında: "Cerid, carid aslıda yaprakları sıyrılmış hurma dalı manasında olup, at üzerinde oynanılan bir çeşit oyunda rakibe atılan ucu demirsiz çomağa ve oyunun kendine verilen isimdir. Anadolu'nun bazı yerlerinde gençler hâlâ ilkbaharda, şehrin dışına çıkarak cirit oynarlar." ³⁶ denmektedir.

Atın araç olarak kullanıldığı sportif oyunlar ülkemizde, atın insan hayatındaki fonksiyonlarını makinalara bıraktığı 20. y.y. başlarına kadar, tarih boyunca gelişme göstermiştir. Bu dönemden itibaren ise, atın sosyal hayattan çekilmesie paralel olarak atlı oyunların yaygınlığında azalmalar görülmüştür. Cirit günümüze kadar belirli pilot bölgelerde yaşama imkanı bulmuş geleneksel spor oyunlarımızın başında gelmektedir. Son yıllarda sadece gösteri amacıyla uygulanmakta kalmayıp, liğ usulü takım yarışmaları ve turnuvalar ile kapsamı genişletilmiştir.

Atlı sporların en güzellerinden olan cirit, Türk sporcularının yaptığı ve halkında zevkle seyrettiği bir oyundur. Yurdumuzda 1940 yıllarına kadar yapılan çöğen bugün bilinmemekte, cirit ise bir çok yerde halen yaşamaktadır. Atlı ve bazen müzik eşliğinde yapılan, oynayanlara ve seyredenlere heyecan veren, son derece zor, yüksek idmana ihtiyaç gösteren bir oyun olarak bilinmektedir ⁴⁶.

Türklerin sosyal hayatı içerisinde ciritin büyük önemi bulunmakta, törenlerde, şenliklerde ve eğlence gibi unsurlar içinde her fırsatta yaptıkları, sevdikleri de bir gerçektir.

Türklerin en eski atlı sporlarından birisi olan cirit; davul-zurna eşliğinde de yapılmakta tarihi, Orta-Asya'ya kadar giden bir spordur ⁴. Her ne kadar tarihi geçmişi Orta Asya'ya kadar götürülürse de, bu konudaki

araştırmalar ve maddi kültür kaynakları yetersiz kalmaktadır. Sadece Osmanlı Türklerinin yayılma ve hakimiyet bölgelerinde oynandığı görülebilmektedir.

Anadolu'da kullanılan ciritin boyu 110 santimetredir. Uçları sivri olmayıp, yumuşatılmıştır ⁸.

Türklerdeki sosyal hayat içerisinde ciritin büyük önemi bulunmaktadır. törenlerde, şenliklerde, eğence gibi unsurlar içerisinde, her fırsatta yaptıkları ve sevdikleri bir gerçektir.

Daha nceleri Türkler de cirit, savaşa hazırlık olmak üzere yapılmaktaydı ³⁸. Cirit bilindiği gibi Türklerin en eski oyunlarından birisidir. Çok at besleyen, iyi binici olan Türk'ler, at oyunlarına büyük önem vermişler ve tarihi bir takım belgelere göre, eski zamandan bu yana Türkler arasında cirit oyunu oynatıldığının görüldüğü belirtmektedir ⁶³.

Cirit oyununun atla bütünleşmesi ahenkli, zevkli ve mücadeleci bir sporun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Cirit oyunu insan ile yarar ve his gücü olan atın ve cansız değneğin (cirit sopası) en alımlı, en güzel uyum sağladığı düz bir alanda karşılıklı iki atlı takım arasında belli kurallara göre oynanan bir oyundur.

Bu oyunu oynayan atlı takımlar, atlı binicilerden (süvariler) meydana gelirler. Her takımdaki atlı sayısı dört, altı, sekiz, on, yirmi gibi olabilmektedir ²⁷. Türkler tarih sahnesine çıktıktan sonra at ve atlı sporlara verilen önem bu sporların toplum içerisinde bir sanat haline getirildiği görülebilmektedir.

Türklerin çok eskiden beri bilinen ve atlı olarak yapılan sporlarından birisi olan cirit; Osmanlı Türkleri zamanında da görülen cirit oyununun, eski Türkler'ce onanan cirit oyunundan, öz ve biçim olarak hiç bir ayrıcalığı yoktur. Evliya Çelebi, İstanbul'da Kağıthane civarında büyük bir cirit meydanı olduğunu yazmaktadır. Büyük devlet ricali cirit oyunları ile ilgilenir, ciritileri

daima himaye ederlerdi. Evliya Çelebi, Katırcıoğlu isminde meşhur bir ciritçinin 1649 yılında İstanbul'a gelmesiyle devlet erkanının cirite ve ciritçiye gösterilen ilginin arttığını ifade etmektedir ³⁸. Türkler ciriti her kesimde ve daima oynayagelmışlerdir. Eski cirite nazaran, cirit atının hazırlanışında daha olumlu ve gelişmiş yöntemler uygulanmıştır. Cirite sahil yörelerinde pek sık rastlanmaz. Ovalarda ve dağlık kesimlerde oynanır. Oynanış yer ve aylara göre çeşitli isimler alır. Bunlar; Düğün ciriti, Deri ciriti, İlbahar ciriti gibi adlarla anılır.

Ankara'da ciritin eskiden bu yana oynandığı bilinmektedir. Kızılcahamam ve çevresinde cirit oyununun gelişmiş bulunduğu yerler Çeltikçi ve Pazar nahiyeleridir. Bu ciritçiler önemli günlerde Ankara'ya gelerek, Cebeci Meydanında cirit oynadıkları belirtilmektedir ⁴⁶.

Düğün Ciriti : Ankara'da düğünler dört gün sürmektedir. Gelin alma günü bütün delikanlılar "seymen" olurlar. Milli ve mahalli kıyafetlerini giyerler. Hepsi atlı olarak meydana çıkarlar ve cirit sopaları ellerindedir. Delikanlılar gelin evi önünde silah atarlar. Gelin baba ocağından alındıktan sonra köy meydanında cirit oynanmaya başlar. Buna "Düğün Ciriti" denir.

Deri Ciriti : Bu cirit pazar yeri ve panayırarda oynanır. Pazarlarda mal alış verişi bittikten sonra atlara binilir, meydana çıkılır ve o köyün delikanlıları ile cirit oynarlar. Cirit ele beraber pehlivan (güreşçi) güreştirmekte adettir. Buna da "Deri Ciriti" denir.

İlbahar Ciriti : Nisan ve Mayıs aylarında her köy delikanlısı, cirit meydanına çıkar ve cirit oynar. Cirit bir bahar oyunudur. Anadolu'nun ilkbaharlarında hemen her köyünde cirit oynanırdı.

Cirit sözcüğü bazı yörelerimizde, "CILINT", "KADAL" adlarıyla anlatılır. Mızrağın savaş aleti olduğu zamanlarda, atalarımız cirit oynayarak mızrak idmanlarına daha iyi hazırlanıyorlardı.

Cirit oyunu Ankara'da en fazla Nisan ve Mayıs aylarında oynanmaktadır. Ortak Anadolu'nun küçük, fakat, çok dayanıklı, çevik cirit hayvanlarıyla oynanır. Genelde, Düğün, Deri ve Bahar Ciriti olarak adlandırılır ⁶³.

Cirit oyununun, bugünkü yaşayışını araştırarak olursak, bu oyunun yalnız Orta Anadolu'ya ait bir oyun olduğu anlaşılmaktadır ⁶³.

Cirite Osmanlılarda "Bazi" de denildiği belirtilmektedir. Bazı yönlerde ise "Ceng-i Harbi", "Değnek Oyunu", "At oyunu" adıda veriliyordu ⁶³. Cirit Türklerde silahlı eğitim yerinde kullanılır olmuştur. Ciritin mızraktan farklılığı, ciritin biraz daha kısa olmasıdır. Osmanlılarda yapılan cirit yarışlarında, "Saraydan atılan ciritin Sultan Beyazıt-1 Veli Camii minaresi dibine düştüğü" rivayet edilir. Aynı zamanda özel maharet ile kullananların bulunduğu NAİMA TARİHİNDE anlatılmakta ve özel maharet sınıfına "'CUNDİ" * adı verilmiştir ⁶³.

Evlıya Çelebi, İstanbul'da Kağıthane yolunda meşhur bir cirit meydanı olduğunu, o devirlerde devlet büyüklerinin ciritle yakından ilgilendiklerini, bu oyunların tertip edilmesini himaye ettiklerini nakleder. Ciritin oyununu padişahlar, vezirler tarafından halka bu oyunu oynamaları için teşvik edilirdi. Cirit, sarayda enderun ağalarına öğretilir ve padişahların huzurunda tertip ederlerdi ²⁷.

"Osmanlı ordusunda Cündi namıyla hayvana (ata) binmeyi ve üstünde cirit oynamayı maharetle icra ederlerdi. Bir sınıf-1 mahsus (özel sınıfı) ve bunlar süvari sınıfı meyanındaydı." ⁷³

Osmanlı Türk Devleti zamanlarında padişah huzurunda yapılan cirit oyunları, bazı yabancı elçi ve gözlemcilerinin kalemindende kayıt kazanmıştır. Bunlardan biriside, Dr. JOHN COVEL'dir. Özdemir Nutku'nun "IV. Mehmet'in Edirne Şenliği" kitabında, Covel'in Türk binicilerinin cirit oyununda üstün yetenek ve beceri sahibi olduğunu belirtmektedir ⁷⁸.

(*) CUNDİ : Süvari, ata iyi binen binici, Naima, c. 2,5,95

Türk Milletinin sosyal hayatı içerisinde cirit oyununun büyük bir önemi vardır. Gerek yas, gerekse eğlence ve şenliklerde eskiden ve yakın tarihimizde cirit oyununun çok sevildiği bir gerçektir ⁵.

Türkler her fırsatta, köy düğünlerinde, bayramlarda, önemli günlerde, her bakımdan üstün olan, atlı sporlardan ciriti ihmal etmezlerdi. Cirit sözcüğü "Cılın", "Kadal" adlarıyla da söylenmektedir.

Cirit Oyun Kuralları:

Cirit oyunu Türkler tarafından asırlar boyu türlü biçimlerde onanmış ve oynanmaktadır. Türklerin ata olan yakınlıkları, onları terbiye etmekte gösterdikleri başarı ve onu çeşitli, en önemlisi bir savaş aracı olarak kullanmadaki becerileri cirit ve benzeri oyun, gösterilerde açıkça ortaya çıkmaktadır ¹⁷.

Ciritin kendine ait oyun kuralları bulunmaktadır. bu oyunda ciriti atan veya atacak olan oyuncu, rakip oyuncunun (baş kısmı hariç) vücut kısmına atmak zorundadır. Ciritini en yakın on metre mesafeden atacak şekilde ayarlar. Buradaki amaç ciritin şiddetini azaltmak ve rakibine zarar vermemek düşüncesi bulunmaktadır. Daha yakın mesafelerden atılan ciritler fena puan ile cezalandırılmaktadır.

Cirit oyunları, gösteri ve oyun olmak üzere iki bölümde tanımlanabilir. Gösteri Bölümünde; Binicinin atına olan hakimiyetini, terbiyede gösterdiği başarıyı simgeleyemek amacıyla düzenlenmiştir. Oyun Bölümünde ise; At üzerindeki binicilerin geleneksel savaşlarıdır ¹⁷.

Cirit oyununda sporcular korunduğu gibi, binilen atta korunmaktadır. kesinlikle, rakibe atılan cirit yasak olduğu gibi, atada cirit atmak yasaktır. Bu sebeple insan sevgisiyle, hayvan sevgisi birleştirilmektedir. Cirit, Türk toplum hayatında etkin bir yere sahip olduğundan mertlik ve yiğitlik kavramlarıyla bütünleşmiştir. Cirit oyunu oynarken kaza ile dahi yaralananlar olsa, hatta ölenler olsa bunlar hiçbir zaman dava konusu yapılmaz. Süratle gelen cirit, bazan rakibini öldürebilir. Ölenin ailesi öldürenden davacı olmaz. Bu ölüm er

meydanında olduğu için şeref sayılır. Ekseri babalar ciritten ölen çocuklarıyla övünürler²⁷. Bu özellikler ciritin, toplum içerisinde sosyal bir norm ve fonksiyon kazandığını gösterebilmektedir.

Cirit binicileri atın üzerinde beceri gücü olanlardan ve atı iyi yönetmesini bilenlerden seçilmesi gerekir. Cirite hedef olmaktan kaçan taraf, hem atını yönlendirir, hem de kendisini ciritten saklar. Bu hareketler ciriti, seyir zevki olan bir spor haline getirir³⁷.

Cirit oyunları Türk delikanlıların atlı bir sporudur. Bu çetin ve cesurane oyun delikanlıları kahramanlığa, yiğitliğe alıştırmaktır. Cirit oyununun kuralları ve adetleri hemen hemen Anadolu'nun her tarafında aynı şekildedir. Anadolu'da ciritle beraber, at yarışlarında çok önem verirler, bayramlara, düğünlere at yarışlarına da beraberce uygularlar⁶³.

Cirit oyununda, cirite hedef olmaktan kaçan taraf, hem atını kullanır, hemde ciritten kendini saklanır. kendisini korumak için, "Kolan boşaltmak" denilen usulü ile hayvanın altındang eçerler. Düşen ciriti at koşarken eğilip alırlar. Cirit oyunlarında davul zurna da çalınır. Davul-Zurna hücumun hızlı veya yavaş tutulması, kaçan ciritçinin kendini toparlamasında motivasyon görevi görmektedir²⁷.

Cirite bir atlıya karşı bir atlı çıkar. Sırayla duranlara "menzil" adı verilmektedir. Cirit değneği ile gelen, değneği çelenlerde bulunmaktadır. Aynı zamanda cirit değneği, savunma içinde kullanılır. Atıların buldukları yere "alay" adı verilmektedir. Cirit atlarının kuyrukları topuz yapılır. Ciriti düşen bir atlı, değneği tekraryerden alabilir.

Cirit oyunları, Türk delikanlıların atlı sporudur. Bu çetin ve cesurane oyun, delikanlılara kahramanlığa, yiğitliğe alıştırmaktadır. Seyirciler üzerinde büyük heyecan uyandırmaktadır. Cirit oyunun esasları ve adetleri Anadolu'nun her tarafında hemen hemen aynıdır denilebilir⁶³.

Diğer taraftan cirit bir gösteri oyunu olarak varlığını sürdürmektedir. Binicilik Federasyonu atlı spor disiplini için uyguladığı Binicilik müsabaka yönetmeliğinin (Resmi Gazete, Sayı: 19793, 22.04.1988) 4. maddesinde "Atlı Cirit Müsabakaları"na değinmekte ise de bu spor dalı resmen uygulanan bir disiplin haline henüz gelmemiştir ¹⁷. Çünkü aynı madde de "Cirit müsabakaları özel talimatına göre yürütülür" denmektedir. bu amaçla çıkartılan (Atlı cirit Müsabaka Talimatı" Yürürlük tarihi: 07.02.1991 Sayı: 5-43-91129) talimat yürürlüğe konulmuştur (Ek:2)

2.3.3.2. Çögen (Çevgân)

Atlı, Türk sporlarından birisi olan "Çögen", Türklerin yerleştikleri çeşitli yörelerde, değişik adlarla belirtilen, ancak aynı öz ve kurallar kapsamı içerisinde oynanan bir oyundur. Çögen, Çevgân, Çevgan, Bandal, Çukanyon, Tubuk ya da Tuy adları ile değişik yörelerde oynanmıştır ⁷⁸.

Anadolu'da cirit oyunu oynanırken, bunların yanında, at yarışları da yapılmaktaydı. Bununla beraber "Çevkân" oyunu da yapılmaktaydı. Oyun karşılıklı olarak, iki dizi atlının ellerindeki uzun saplı, çekiç şeklindeki tokmaklarla topa dört nala giderken vurulan bir çeşit atlı spordur ⁶³.

Çevgân (Çögen) zamanımızda da "Polo" adıyla batı da tanınmakta ve oynanmaktadır. Bu şekilde kelime Türkçe aslı ile "Pulu" dur ve top anlamındadır. İngilizlerin, Hindistan'dan aldıkları ve geçerli saydıkları, atlı spor olan bu oyun, Türklerin en eski ve geleneksel oyunlarından birisidir ⁷³.

Tarihi belgeler ışığında Çevgân'ın Türk sporu olduğu görülmektedir. Bu oyun sırasıyla Çin'e, İran'a, Hindistan'a geçmiştir. İngilizlerde, Hindistan'dan bu oyunu İngiltereye getirmişler ve "Polo" ismiyle oynamışlardır. Polo olsun, cirit olsun eski bir Türk oyunudur ⁷³.

Çevgân geniş bir meydanda atlara binmiş, dörder veya altışar kişilik, karşılıklı iki takım halinde oynanmaktadır. Her atlının elinde (1.30 metre) uzunluğunda birer çevgan bulunmaktadır. Aslı Türkçe "Çögen" olup, topu çekmek için kullanılan ve ucu iğri çomak, değnek demektir ⁷³. Oyunun esası, çevgân

denilen bir ucu iğri değnekle, hakemin saha ortasına koyduğu, şimşir ağacından yapılmış bir topu (Guy), belirli devreler içerisinde, hasım tarafından kalesine sokarak veya belirli bir hedefe isabet ettirmek gayesiyle fazla sayı yapabilmek olarak uygulanmaktadır ⁷⁴.

Çevgân muhtelif zamanlarda çeşitli yerlerde ve milletlerde oynanan bir oyun olmuştur. Çevgân, Orta Çağda Bizans'da bilinen ve elma büyüklüğünde bir top ve raket şeklinde sopalarla oynanmaktaydı. Bu oyun Bizans'a, İran ve Anadolu yoluyla Orta Asya'dan gelmiştir ⁷³.

Çevgân * oyununda amaç, topla iyi paslaşma yaparak rakip ekibin kalesinden topu içeri atmaktır. Oyun bitiminde çok sayı yapan taraf, ortaya konulan ödülü alırdı. Oyunda bazı hareketler kural dışı olarak kabul edilmektedir. Çöğenin kuralları ilk kez oyunun bulucusu olan Türkler tarafından geliştirilmiştir ⁷⁸. Bu oyunda aynı zamanda atını rakip oyuncunun atına çarptırmak, önünü kesmek, çöğen ile rakibe vurmak, atına vurmak yasaklanmış ve kural dışı olarak kabul edilmiştir.

Kutadgü Bilig adlı eserde (1069), elçilerin bilmeleri gereken Hey'et (Astronomi), Hendese (geometri), Tıp, Ecnebi dilleri, Şatranç (satranç), ile beraber "Çevgân oyununda" da maharet sahibi olmaları anlatılmaktadır ⁷⁴.

Çöğen, Türk spor tarihindeki en önemli dönemi olarak, Hindistan'da kurulan Türk İmparatorluğu döneminde yaşamıştır. Bu dönem, Babür Şah zamanına denk gelmektedir. Burada kurulan devleti güçlendirmek için göçler yoluyla Türkistan'dan akrabalarını getirtmişlerdir. Bununlada kalınmamış, bu yolla buraya yerleşen Türkler gelenek ve göreneklerini de taşımışlar ve uygu-

Çevgân, (Ceylan vezninde) başı iğri bir cirit (değnektir) Meydanda onunla top oynarlar ve at üzerinde değnek oynayanlar dahi kullanır. Guy: Top manasındadır. Cündiler çevganla oynarlardı. (Asım Efendi, Burhani Kati Tercümesi) Gerek Burhani Kati Tercümesinde ve gerekse diğer sözlüklerde, "Çevgân" kelimesi Fars'ça gösterilmekte ise de kelimenin aslı "Divân-ü Lûgat-it Türk'te" yazıldığı gibi, "Çöğen"dir. Ve Türkçedir. (Cilt I.s: 187, 223, 242, 405. Besim atalay Tercümesi) "ÜLKÜTAŞIR, M. ŞAKIR; TÜRK KÜLTÜRÜ, T.K.A.E. Sayı: 57, 1967-ANKARA"

lamışlardır. Bu dönemde yazılan, "BABÜRNAME" adlı eserde, çöğenden söz edilmekte ve bazı çöğen oyunlarının adları geçmektedir ⁵³.

Anadolu Selçukluları devrinde de Çevgân (Atlı Top Oyunu" bilinen Türk milli sporu olup Konya, Niğde ve Kayseri gibi büyük şehirlerde oynanmaktaydı. Selçuklular bu spora top ile beraber "Gây-u çevgân" şeklinde adlandırmışlardır. Çevgan binicilikte maharet isteyen, dolayısıyla binicilere maharet kazandıran bir spor olarakta görülmüştür ⁷⁴.

Türk Halk Şairi Yunus Emre Divanında;

"Kim ala bu topu çevgânumuzdan,

Topu uran meydanda çevgân benimdur" diye bu oyundan bahsetmektedir ³⁶.

Selçuklular döneminde Alaeddin Keykubad'ın Akdeniz sahillerinde Alanya (Klinoros) kalesini fethederken meydanda büyük, Çöğen oyunları ter-tip ettiği Selçuknâmede yazılıdır ⁴⁴.

Selçukiler de çöğen denilen top oyunu ile sürekli avlarının büyük ilgi gördüğü de belirtilmiştir ⁴⁶.

Çöğen için hazırlanan atlarda, bazı niteliklerde aranmaktaydı. Bu atlara özel eğitim yöntemleri uygulanırdı. Atın topa doğru sıçraması, süratle giderken kısa dönüşler yapabilmesi, ani durabilmesi ve çabuk hareketlere geçebilmesi; binicinin isteklerine çabuk cevap vermesi ve gürültüden ürkmemesi gerek-mek-tiydi. Bu niteliklere sahip atlar bulmak zor olduğu için, çöğen atının biraz tıknaz ve yere yakın olanı tercih edilmekteydi.

Osmanlı Türklerinde, genel olarak çevgan oyununun oynanıp oynanmadığı hakkında bilgimiz bulunmamasına rağmen, Evliya Çelebi bu oyuna Bitlis ve dolaylarında tesadüf ettiğini kaydetmektedir ⁷⁴.

Çevgan oyunu (polo) da Romalılar devrinde, İranlılar ve Midyalılarca bilinen, Çöğen adıyla bilinen oyundan başkası değildir. Çevgan (Çöğen), orta

zamanlara kadar İran ve Hindistan'da çok sevilen bir oyun olarak bilinmektedir. Ondokuzuncu asrın ortalarında, 1859 tarihinde Hindistan ordusundaki İngiliz askerleri tarafından beğenilen oyun, orada oynanmaya başlamışlardır. İngilizler, çevgan (polo) oyununu 1872 tarihinde oynamışlar ve iki polo oyunu kulübü İngilterede açılmıştır⁴⁴.

Topkapı Sarayı ve çevresinin Bizans devri arkeolojisi incelendiğinde; "Taykanisterion" adı verilen bir yer bulunmaktadır. Burası sarayın çeşitli eğlencelerine ayrılmış, bir spor sahası görünümündeydi. Ayrıca burada Türklerin ünlü oyunu oynanırdı ki; Bu oyun "çögen" dir. "Taykanisterion" kelimeside, Türkçe Tshu-gan "çögen"den gelmektedir. Belkide spor sahası adını, Türklerin ünlü oyunu Çöğenden almış olabilir³⁶.

Bu gün Türklerde çevgan oyunu, tamamiyle tarihin malı olmuş bulunmaktadır. Bunun böyle olduğu bilinmekle beraber, Selim Sırrı Tarcan, çevgan oyununun halen Erzurum ve Sivas havalesinde bir kısım köylüler tarafından oynanmakta olduğunu ve adına da "çögen" oyunu denildiğini zikretmektedir⁷⁴.

Türkiyede bu oyunun 1920'li yıllara kadar oynandığı belirtilmektedir⁹.

1523 tarihinde ölen meşhur hattat Ali Meşhedî'nin yazdığı "Kitâb-ı Der Bâzi-i İşk-ı, Gûyâ-Çevgân" adlı kitabında bu oyuna ait çok kıymetli bilgiler vermektedir. Bu yazma İstanbul Türk İslam Eserleri müzesinde ve (404) numarayla kayıtlı bulunmaktadır⁷⁸.

2.2.3.3. Gökbörü (Kökböri)

Gökbörü oyunu Türklerin eski ve milli oyunlarından birisidir. Gökbörü (Kökböri); Kesilmiş bir oğlağı birbirinden kapmak suretiyle yapılan, at yarısıdır. Kökböri'de atlılar kesilmiş bir oğlağı veya başka bir hayvan yavrusunu birbirinden almak için mücadele edilen bir geleneksel atlı spordur. Bu gündahi bütün Türkistan Türklerinin enönemli atlı sporlarından birini teşkil etmektedir.

Bu oyunun Anadolu'da "öndül kapmaca" (*) adı altında izlerine tesadüf etmektedir. Türkistan'ın bazı bölgelerinde "Kökbörü" ve "Köpkeri" adlarında görülmektedir. Bu oyun Özbek Türklerinde, Türkmen ve Kırgız türklerinin arasında daha çok biliniyor ve oynanıyordu⁷³.

Gökbörü oyunu Türklerin eski ve geleneksel oyunlarından birisidir. "Türkler"de totem sayılan Bozkurt'la ilgili ve adını ondan alan, dini motifler gösteren bu oyun zaman içerisinde atlı spor halini almıştır.

Kazakistan'ın, Sirderya (Seyhun) bölgeleriyle ve bu bölgenin kuzey tarafındaki bozkırlarda Gökbörü oyunu çok canlı olarak yaşamaktadır. Fakat İrtiş Nehri bölgesinde ve Sibiry'a'da yaşayan Kazak-Kırgız Türkleri bu oyunun ancak adını bilirler. Bu bakımdan oyun, buralarda da unutulmak üzeredir⁷³. Anadolu'da oyunun oynandığına dair bir buluntu bulunmamaktadır.

Cirit gibi atlı spor olan Gökbörü oyununun esasını, at salıp koşarak, bir oğlağı kapmaktır. Oyundaki alet, başı ve ayakları kesilerek içine saman doldurulduktan sonra karnında dikilen deridir. Bu şekilde hazırlanan oğlak, o gece su içerisinde bırakılır, böylece hayvanın ağırlığı otuz kırk kiloyu bulur⁴⁶.

Gökbörü oyunu, atlı sporlardan ibaret isede, kökü itibariyle çok eski devirlere kadar gider. Gökbörü oyununun kökü hakkında bize ilk olarak bilgi veren, onun tarihi bakımından milli bir Türk sporu oyunu oluşuna temas eden Ziya GÖKALP olmuştur.

Ziya GÖKALP'in verdiği bilgilere göre bu oyun "Eski Türklerde totem sayılan Bozkurt (gökbörü)" ile bağlı bir an'ane sonucudur. Kurt Menkibesi, Kırgızların, "Gökbörü" olarak adlandırdıkları oyunlarında meydana gelir. (Milli Tetebbular Mecbuası, Sayı: 2-443)⁷³.

Eski çağlarda Türkler kendi sembollerini olan kutsal kurda, "Kök Böri" yani Gökkurt adını vermekteydiler. Bunun sebebi; Göğün rengi olan maviliktir. Böri kelimesi de Moğolca'da bir renk adı olan "Börte" den gelmektedir³⁶.

(*) ÖNDÜL: Kazananlara verilmek üzere müsabakalara konulan ödülle verilen isim.

Kök-Börü, yani Gök-Kurt büyük hükümdarın kudretini göstermek için kullanılan bir sıfattırda. Kırgızlarda cins, güzel ve cesur atlarada Gök-Börü, yani "Gök-Kurt" adlarını verilirlerdi. Bu tanımlar ışığında Gökbörü oyununun bütün Türk toplumlarını etkilediği ve toplumlarında bir yaşantı haline getirdikleri söylenebilir. eski totem devrinin, daha çok dini bir tören ve ibadet şeklindeki unsuru olan, "Gökbörü", büyük göçebe imparatorluklarının kuruluşundan sonra bir atlı spor oyunu haline geçirilmiş denilebilir.

Eski Türklerin "Sığır" diye adlandırdıkları süre avlarında bu gökbörü (Bozkurt) kültürüyle ilgili olabilir. Genellikle at koşuları (Atlı sporlar) hep Gökbörü kültürüne ait dini bir törenin avcılık, göçebelik ve yüksek kültür aşamalarında gösterdiği gelişimden başka bir şey değildir.

Eski imparatorluklar devrinde "Süre Avları" bir askeri manevra olduğu gibi; Gökbörü, çevgan gibi atlı sporlarda, askeri idman niteliğinde olmasında mümkündür.

Gökbörü, oyunu Kazak-Kırgızlar'da, Özbeklerde, az çok farklı bir şekilde oynanırsada, esası hemen hemen aynı sayılabilir. Oyun genelde şu şekilde oynanmaktadır: "Gökbörü oyunu, başlamadan önce, alanın ortasına kireçle geniş bir daire çizilir. Buna "hal hal" veya "adalet çemberi" adı verilmektedir. Oyuna katılacaklar, bu dairenin etrafına dizilirler. Hakemler oyunun aleti olan oğlağı, meydanın yüksekçe bir noktasına götürürler. Kesilmiş bulunan bu oğlak, oyuncu atlıların biri tarafından yerde veya havada yakalanır. Yakalayan, bu oğlağı, atlı eyeri üzerine koyup ayağı ile sımsıkı tuttuğu halde alabildiğine atını koşturur. Diğer oyuncu atlılar, onu takip ederler ve yakalamaya çalışırlar. Oğlağı alıp götüren takip edilir. atlıya yetişmek yeterli değildir. Takımın elinde tuttuğu oğlağı çekip almak gerekmektedir. Ya da onu atından düşürmek gerekmektedir. Oğlaklı süvari avını kaptırmadan, belirtilen işaretli yere geldiğinde oğlağı kucağından yere atar ve bu suretle bir sayı kazanmış olurlar. Diğer oyuncu atlılar bu sefer onu takip ederler. Gökbörü oyununda atın güçlü olamsı yanında, oyuncunun, "Takım kuvvet ve kudreti" önemli rolü oynar

Diğer Türk kabilelerinde de "Gökbörü" oyunu hakkında, Philipp Borchers, İsmindeki Alman seyyahına istinaden şu bilgiler verilmektedir; "Kesilen hayvanın içi çıkarıldıktan sonra karnı dikilir. Suda bekletilir. Bu şekilde ellikiloyu bulur. Av yolun üzerine bırakılarak, atlıların ona doğru koşması sağlanır, içlerinden birisi uzanarak yerdeki kesilmiş hayvanı alır. Eğerin üzerine yerleştirerek, ayaklarıyla sımsıkı tutar. Sol elinde dizgin, sağ elinde kamçı olduğu halde dört nala uzaklaşır. Diğerleri avı onun elinden almak için takip ederler. Atlı sınırları tesbit edilmiş meydanı (Avı kimseye kaptırmamak şartıyla) avıyla bir defa dönebilirse, bir sayı kazanmış olur. Sonra o avı yere atar. Kim ne fazla sayı kazanırsa oyunun galibi olur. Kefile oğlağı almış biniciye yetiştiği vakit her taraftan onu sararlar. Herkes oğlağı ele geçirmek için çalışır. birisi oğlağı ele geçirirse, önüne alarak kafileden uzaklaşır. Kovalama ve çetin bir mücadele meydana gelir. Elleri boşaltmak için dizgin ve kamçılar ağıza dişler arasına sıkıştırılır. Bu şekilde oyun tekrarlanarak sürüp gider⁴⁶.

Bu oyun bir çok seyyah ve etnograflar tarafından da tasvir ve izah edilmişse, hepsi aşağı yukarı aynı esaslara dayanmışlardır.

2.3.4. Avcılık

Avcılık, spor ve yaşama mücadelesi yönüyle tarihin ilk devirlerinden itibaren insanların önde gelen bir uğraşı olduğu söylenebilir. Zaman içerisinde bütün insan toplumları bu işi çeşitli şekillerde yapmışlar ve uygulamışlardır.

Türk tarihinin başlangıcında Orta Asya coğrafyası olduğu bilimsel bulgular sonucu kesinleşmiştir. Coğrafi yönden nehir, dağlık, ormanlık ve engebeli bir yapıya sahip bulunan bu bölgede yaşayan insan-insan toplulukların, bu çevre içerisinde başvuracağı ilk işi avcılık olması mümkündür. Bu bölge içerisinde, M.Ö.III. Binde, altay dağlarında Oğuz tipinde, arktan bir kavmin yaşadığını görmekteyiz⁵³.

Türklerin yaşadıkları ana yurtları Orta Asya olduğu bilinmektedir⁵⁷.

Belirli coğrafi yerler de ilk yerleşimelerini yaparlarken aral ve Baykal gölleri arası ile Tanrı dağları ile sınırlı geniş alanlardır.⁵⁸ Tabii kaynaklar bakımından çok zengin olan bu bölgenin kuzeyinde yer alan ormanlar, büyük ağaçlar,⁵⁹ derin vadiler ile bunların arasında oluşan avlaklar "kişilerin ve toplulukların yaşantısını etkilemiştir"²⁸. Bu durum insan topluluklarını, tabiatla olan mücadeleleri onlara avcılık özelliklerini kazandırmıştır. Geniş ve vazgeçilmez ovaların hayvanı olan at'a büyük önem vermeleri, sonucu, avcılıkta insanlara geniş bir hareket imkanı sağlamıştır⁴⁸.

Bu insanların buldukları böyge itibari ile avcılık kültürüne geçmesi mümkün olabilir. Yaptıkları avcılıkta kara avcılığı (Kuş, yurttacı kuşlar, vahşi ve yabani hayvanlar), su avcılığı (balık, su ürünleri) şeklinde gerçekleşmiş olabilir. Altaylarda, Barmul buluntularında boynuzdan yapılmış bir zıpkın bulunmuştur. Bunun bu amaç doğrultusunda kullanılmış olabilir. Aral Gölü kuzeyinde de avcı ve balıkçı olan bir halkın kültürü görülmekte, kemik ya da taş mızrak uçlarına rastlanılmaktadır. M.Ö.3000 senesinde, Batı Türkistan'da ele geçen kemik kalıntılarına göre, Kelteminar (*) kültürü balıkçı ve avcı olan bir halka aitti. Bu görüşler ışığında, Altaylılar, Yeniseylilere nazaran daha mahir avcı ve muharip bir kavim olduğu söylenebilir⁵³.

Görüldüğü üzere, avcılık kültürü toplumlarda ilk zamanlardan itibaren başlayarak, zaman içerisinde toplumsal yönde gelişmiş ve çok önemli uğraş alanı haline gelmiştir. Yalnız bu zamanlarda avcılığı sadece kara avcılığı ya da vahşi hayvan avcılığı olarak söylemek hata olur. Çünkü ortaya çıkan buluntular da, insanların balık avı ile geçinmeye başladıkları, Baykal Gölü kıyılarındaki ok ve zıpkın uçları ele geçmiştir. Daha sonraki dönemlerde, M.Ö.III. Binlerdeki ve M.S. III. Binlerdeki Orta Asya Büyük Hun Devleti zamanlarında, bulunan Hun eserlerinde at figürleri, deve-geyik resimleri, et yiyici hayvan, yırtıcı kuşların başları birer avcılık unsuru olarak günlük hayata geçirilmiştir⁵³. Bununla bir-

(*) KELTEMİNAR: Harezmede ele geçen en eski kültür.

likte avcılıkla ilgili alet ve edevatlar da bu zamanlarda şekillenmeye başlamış ve amaçlarına uygun hale getirilmiştir. Ok ve yayın bulunması, geliştirilmesi, mızrak, balta gibi aletlerin ortaya çıkması avcılık sahasını daha kolay ve daha işler hale getirmiştir.

Göktürk çağına ait Tanrı Dağları buluntuları arasında kemik yay ve parçaları ele geçmiştir. Bilindiği gibi Türk yayları kemik, ağaç ve sinir olmak üzere üç kısımdan yapılırdı. Bu aletlerin mükemmelleştirilmesi hem savunmayı hemde günlük yaşantıdaki avcılığı kolaylaştırmıştır. Silahlardan ok ve yay görülmesine rağmen Göktürk Kitabelerinde anlatılan, Kurukanlarda kement de önemli bir rol oynamaktaydı. At üzerinde geyik ve atlara kement atıldığı gibi, insanların yasaklanmasında da kement kullanılıyordu. Türklerde de kement önemli bir rol oynamaktaydı. Tonyukuk'da kendi yazıtlarında bir zamanlar geyik ve tavşan avlayıp yediklerinden bahsetmektedir. Resimlerde geyik avları, yabani ördekler ve balıklar yer almaktadır. Balık avlamaya mahsus resimleri ile vahşi hayvanlardan kurt, ayı, yak öküzü gibi hayvanlarda avlananlardı⁵³.

Avcılık Türk toplumlarının binlerce yıllık sporudur. Gerçek bir spor zevkiyle yapıldığı kadar iktisadi bir ihtiyacı da karşılamaktadır. Bir savaş oyunu olan avcılık milli ve dini bir gelenek haline de gelmiştir. Gerek kişisel, gerekse sürekli olarak yapılan avcılık, Türkler kadar avdan zevk alan ve avı seven bir başka millet görülmemiştir⁴⁵.

Avcılık toplumsal bir kültürün parçası olarak hayata geçirilmiş bulunmaktadır. Yeni sey-Kırgız kültür çevresinin sosyal hayatını gösteren eserlerden biriside bir, "Av sahnesi"ni anlatan ve tasvir eden tablo bulunmuştur. Bu bulunan eserde avcılık yapan, at sırtındaki ve hızla giden attan arkalarına dönüp okla atış yapmakta, arkalarına arslanlarda havvaya sıçramış bir şekilde koşmakta, süvarilerin önünde ise koşan kaplan, yabani domuzlar, dağ koyunları, ve dağ keçileri görülmektedir⁵³. Bu görüntülerde avcılığın ihtiyacın ötesinde zevk ve güçlü olmak için yapılabildiğini göstermektedir. Bu zamanlardan çok daha sonraki zamanlarda da diğer insan topluluklarında bu tasvirlerin ortaya çıktığı da

görülmektedir. Selçuklu ve Osmanlı Türklerinin hayat düzenlerinde de bur tür sahneler yazılmış ve resm'edilmişlerdir.

Türk kültür hayatı içerisinde avcılık önemli bir yer tutmuş ve tesirler meydana getirmiştir. Oğuz Kağan Destanında sık sık avlanma veya ava çıkma sahneleri anlatılmaktadır. Aynı oluşumları Dede Korkut Hikâyelerinde de görmekteyiz. "Bir gün Oğuz bütün yakınları ve dostları ile ava gitmişti. Oğuz avdan dönüp evin yakınlarına gelince babası ve amcasını savaşa hazır bir halde buldu..."⁵³. Bu gibi unsurlar Türklerin sosyal hayatlarında, askeri eğitimlerinde önemli bir yer yutmuştur. Avcılık Türk toplum hayatında değişik ve olumlu bir bakış açısına sahip bulunmaktadır.

Türkler, atlı sürek avlarını da bir spor idmanı gibi uygulamışlardır. Sürek avları bakımından savaş sonrası alınan toprakların, düşmandan temizlemek amacına yönelik olarak değerlendirilebilir⁴³.

Oğuz Han Efsanesinin İslâmi ve gayri İslâmi şekillerinde avlar büyük bir yer kapsamaktadır⁴⁶.

Türk kültüründe, tabiat içerisinde bulunan vahşi hayvanlar, yırtıcı kuşlar, ongun şeklinde toplumsal hayata geçirilmiştir. Bu sosyal yön içerisinde şahin, kartal, tavşancıl, kızgun, sunkur, üç kuş, çakır, gibi şekillerde kullanılmışlardır⁶⁵.

Türk toplum yapısının boylarla belirlenmesinde bazı yöntemler uygulanmış ve boylardan olanlar lakaplarla anılmışlardır. Türk-Oğuz boylarından "AVŞAR" boyunun anlamıda, işinde çevik ve avcılığa düşkün manası verilmiştir. Yazıcıoğlu görede, "Cust o Çâlâk ve ava ve canavara ve kuşa heveslü..." manasını vermiştir. Zeki Velidi Togan; Oğuz Destanı kitabındaki notlar kısmında belirttiğine göre, "AVŞAR sözünün manasını uydurmaz, bu kelime fikrimce; Avcı-Er'den gelmektedir, diye belirtmekte ve Tomashek, 'Avış' kam demektede, bunu teyid eden bir delil göremedim. Açıklamasını yapmakta ve

bunu belirtmektedir" ⁶⁵. Bu ifadelere rağmen yinede avcılık unsurunun asıl olduğunu görmekteyiz.

Eski Türklerde, çocukların ve torunlarının ilk defa avlanması sebebiyle, Şeylan veya Çeşn denilen büyük ziyafetler tertip ederlerdi. "Sığı" adı ile yapılan süreklilik avları da eski Türk hayatına önemli bir yer tutardı ⁴⁶.

Antropolojik araştırmalar bugün besin toplayıcılığı ve üretimini: a) Avcılık, b)Balıkçılık, c) Toplayıcılık, olmak üzere üç kategoride değerlendirmektedirler. Bunlardan avcılık bölümü, ok, mızrak, yay, boomerang gibi bir takım teknelemlerle dayanmaktadır. Bu nedenle Ziya Gökalp, avcılarının her şeyden önce iyi silahlara ve özellikle iyi oklara ihtiyaç olduğunu belirtmektedir ⁶⁹.

Türklerin, otlak ve meralarda, yüksek yaylalarda yaşaması onları toplumsal yönden etkilemiştir. Yaylaları süsleyen kartallar, eski Türklerin oyun ve düşüncelerinde büyük yer almıştır. Ayrıca av için kullanılan ve evde yetiştirilen kartallarda bulunduğu belirtilmektedir. Beslenen avcı kuşlar olarakta doğan, şahin, ve sungurun adlarında geçmektedir ⁶⁵.

Cengizlilerin, Timurluların, Akkoyunluların, Selçuklu ve Osmanlıların devletlerinde sarayın mükemmel avcı teşkilatlarıyla, okçu teşkilatları bulunduğu belirtilmiştir ⁶⁹. Osmanlı avcı teşkilatında başlıca; atmacalar, doğancılar, çakırcılar ve şahinciler bulunmaktadır. Bunların hepsini düzenli bir biçimde, av bölümü içerisinde teşkilatlandırmışlardır ⁶⁵.

Göktürk'lerde, Selçuklu ve Osmanlı Türk Devletlerinde pehlivanlık, okçuluk yanında avcılık da spor olarak daima büyük bir yer tutmuştur ⁴⁶. Zaman içinde düzenli bir teşkilat haline getirilmiştir. Osmanlılar döneminde padişahlar tarafından yapılan ve ilgi duyulan avcılık soru için kanunlar ve fermanlar çıkartılmış, Anadolunun çeşitli yerlerinde yaygınlaşan avcılık sporu için özel av alanları meydana getirilmiştir.

Osmanlılarda, av eğlence ve spor olarak önemli bir yer işgal etmiştir. Padişahlar ve devletin ileri gelenleri savaş dışındaki vakitlerini avlanmakla geçirmeye çalışırlardı. Orhan Beyin oğlu Süleyman Paşa, bir av peşinde at koştururken düşmüş ve ölmüştü. Yıldırım Bayezid ava son derece meraklı idi. "Yedibin doğancı ve altı bir sekbandan aşağı olmayan maiyeti hakkının ihtişamıyla onlara ayret verirdi. Av köpeklerinin arkasına ipekli örtüler ve pars-lara mücevherli tasmalar konmuştu... "Fatih'in, Boğazda padişahlara yaptırdığı Tokat Bahçesinden, IV. MURAT sürekli avlanırdı. Evliya Çelebi, İstranca dağlarında yeniçeri avcılarının bulunduğunu belirtmektedir ⁶⁰. Av ve avcılığın toplum birimlerine ne şekilde yerleştiği ve yaygınlaştığı görülmektedir.

IV. Mehmetin ava olan merakı hastalık derecesinde idi. Hayatının hemen hemen Edirne sarayında av peşinde geçirmiş devlet işlerini tamamiyle Köprülü ailesine terk etmişti. Av yerleri Çatalca, Bergos taraflarıydı. IV. Mehmet bilhassa Yanbolu, Dimetoka, Silivri, Eski Zağra taraflarında avlanırdı ⁶⁰.

Avcılığın bu şekilde yaygınlaşması bu sınıfı askeri teşkilat içerisinde sokmuştur. Osmanlı subayları bu av hizmetlerinden alınan adlarla adlandırılmışlardır. Avcılık anadolu'da ve rumelinde asırlarca Türklerin en önemli sporu olmuştur. Avcılığın merkezde ve taşrada bir teşkilata bağlı olduğu belirtilmektedir ⁴⁶.

Osmanlılar da av teşkilatı; Çakırcılar, şahinciler, sekbanlar, samsoncular, zağarcılar gibi sınırlara ayrılırdı. Başındakilerede, Samsoncubaşı, zağarcebaşı, çakırcıbaşı, turnacıbaşı gibi isimler verilirdi. Saray avcılarının başı ve padişahın avcıbaşısı olan çakırcıbaşının teşrifiatta önemli bir yeri vardı. Sonradan çakırcayan-1 hassa, şahinceyan-1 hassa, atmacıyan-1 hassa adlarıyla üç ayrılan avcılardan, şahinciyan-1 hassaya doğancıbaşı ve atmacıyan-1 hassaya da atmacıbaşı adlarıyla subaylar tayin olunmuş isede, çakırcıbaşı uzun zaman hem çakırcıyanın ve hemde diğerlerinin amiri olmuştur ⁶⁰.

Avcılık bütün yönleriyle topluma yayılmış bir şekilde yapılmakta idi. Osmanlılarda kurulmuş bulunan "Hassa avcılığı" teşkilatı bütün Anadoluya ve Rumeli'ye yayılmış bir teşkilat olarak görülmelidir. Bu zamanda av düzenlemeleri yapılmış ve avlananların avlanabilmeleri için ellerinde hassa avcısı olduğuna dair belgeleri olması gerekmektedir. Avlanma belgesi bulunmayanların bu çeşit avlıklarda avlanması yasaklanmıştı. Osmanlılar avcılığı toplumsal açıdan sosyal bir unsur olarak düşünmüş ve şekillendirmişlerdir.

Avcılık için ferman ve kanunnameler meydana getirilmiş bunlara uyulması sağlanmıştır. Çıkarılan fermanlarda; "Doğan yuvalarının bulunduğu yerlerde ağaç kesmek, tüfek atmak, ateş yakmak, koyun otlatmak, tuzak kurmak, güvercin uçurmak ve doğan tutmak yasaktı. Bu yasağı dinlemeyip aksine hareket edenlerden doğancıbaşı eliyle beşyüz akçe alınırdı. Keza doğan yuvalarını bozanlar ile doğan çalanlardan da esiri doğan için beşyüz akçe ceza almak eski bir kanun idi... "60. Bu gün dahi düşünülmesi zor olan ve geçerli olması gereken unsurları o günler de görmek doğa ve insan ilişkileri açısından düşündürücü bir olgu olması gerekir. Aynı konularda Yavuz Sultan Selim'de fermanlar yayınladığı bilinmektedir.

Bu unsurlarda gösterdiği gibi avcılık eski Türk toplumlarında, gerekse Selçuklu ve özellikle Osmanlı Türk devleti zamanının büyük ilgi görmüş ve teşkilatlanmıştır.

2.3.5. Okçuluk

Ok ve yay, insanlığın tarihi kadar geçmişi olan ve avlanma , kendini koruma ve savaşlarda kullanılan aletler olarak günümüze kadar gelmiştir. Değişik amaçlar için kullanılmak üzere çeşitli oklar ve yayalar üretilmiştir. Zaman içerisinde değişen ihtiyaçlara göre bu aletlerde değişikliğe uğramıştır.

Bütün uygarlıklar tarafından kullanılan ok-yay ve okçuluğun Türklerce dünyaya tanıtıldığı bilinmektedir. Ergenekon ve Oğuz Destanlarında yer alan bir çok deyiş ve anlatım bunların bir belirtisidir ⁶⁵.

Türklerin Orta Asya'dan göçlerle değişik yöre ve bölgelere dağılmaları sonucu, bu aletlerde diğer insan toplulukları tarafından tanınmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Türklerin ok ve yay kullanmakta ki üstünlükleri hiç bir zaman tartışılmamıştır.

Türk Hakanı Oğuz Han, üç büyük oğluna Gün, Ay ve Yıldız'a "Bozok", diğer üç oğlu Gök, Dağ ve Deniz'e "Üçok" demesi Türklerin oka verdikleri önemi yansıması açısından önemlidir ⁷⁸.

Orhun yazıtlarındaki Göktürk alfabesinde (k) harfi ok işareti ile, (y) harfi yay işareti ile, (r) harfi süngü işareti ile gösterilmiştir ³⁶. Bu şekilde kullanımlar ok ve yayın Türklerin gündelik yaşantılarına kadar girdiğini göstermektedir. Çünkü avcılık yapan toplumların ok, yay, mızrak gibi bir takım aletlere sahip olması ve bunlara dayanması gerekmektedir.

Gökalp, avcılarının her şeyden önce iyi silahlara özellikle, iyi oklara ihtiyaçları olduğunu belirtir. Mete'nin icat ettiği ıslık çalan oklar son derece gelişmiş bir tekniğin belirtisidir. Bu oklar Türklerin icadi olarak tarihe geçmiştir. Oğuz kelimesi açıklanınca "Ok-Uz" yazılımı meydana gelir, ki bunun anlamı; "Oklar aşireti" veya "ok erler" manası ortaya çıkar ⁶⁹.

Türk toplum hayatının ok ve yayla bu derece iç içe olması, onları bu aletleri kullanmada (atla beraber) diğer milletlere karşı üstün bir duruma geçirmiştir. Mahmut Kaşgari, okçuluk, eski Türklerde ve özellikle genç tekinlerde çok ilerlemiştir. Genç tekinler at üzerinde oku hem ileri hemde geri atabilmekteydiler. Bu durum ise, usta binicilikle beraber, çok iyi ok-yay kullanma becerisi göstermekle mümkündür. Eski Türklerde Ok-yay avlanma ve savaş aleti olduğu gibi, aynı zamanda ıslık çalarak giden oklar yardımıyla da haberleşme işareti olarak kullanılmaktaydı ⁶⁴.

Yuyak ve Kuray kurganlarında bulunan ok uçları arasında bulunan, Osmanlı dönemlerinde de kullanılan ve adına "Çavuş oku" denilen oklar da bu tip oklarla hemen hemen aynı özelliklerdedir. Okun toplumsal bir olgu olarak özel

bir önemi bulunduğundan, ip ve elle boğularak öldürülme aşağılayıcı bir ölüm kabul edilirdi. Buna karşılık yay kirişi ile öldürülen kişi için bu ölüm şekli büyük değer kazanırdı ⁷⁸.

Okçuluk bütün Türk toplumlarında değer verilen bir unsur olarak, Selçuklular, Osmanlılar, Timurlular ve Akkoyunlu devletlerinde avcılıkla beraber bir teşkilat halinde kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ok Meydanlarının sayısı 34'ü buluyordu.

Türkler her devirde ve her yerde en güzel okları yapmışlardır. Selçuk ve Osmanlı Türklerinde ok atışı kadar, ok ve yay üretimine de büyük önem vermişlerdir. Ok ve yay üreten teşkilatlar iyi bir teşkilata ve sıkı yönetmeliklere bağlı idiler ve heryerden teşvik ve korunma görürlerdi ⁴⁶.

İstanbul'da, ok meydanı olarak anılan yerde, ok atılmasını yanında diğer sporlarda yapılmaktaydı. En çok yapılan yarışmalar ise ok atışları ile bunların antrenmanlarına ayrılmıştır. İstanbul, feth edildikten sonra inşa edilmiş ve sınırları da tesbit edilmiştir. İstanbul'un fethi gibi önemli bir olayı gelecek kuşaklara hatırlatmak ve anısını yaşatmak gayesiyle Fatih Sultan Mehmet'in çadırının dikili olduğu yerde tesis edilmiştir. aynı zamanda bu meydana okçular tekkesi denilen kuruluşta faaliyet göstermekteydi ⁴⁶.

Yarışma şeklinde de yapılan okçuluk, bir spor haline getirilerek toplum içinde uygulanmıştır. Okçuluk yarışmalarında oku en uzağa atanın, adını yaşatma anısına mermer taşlardan yazılmış anıtlar dikilmekteydi. Bu anıtların dikilebilmesi için okun en az 600 metre (1000 gez) atılması gerekmekte idi.

Okçuluk ve diğer sporlarla ilgil olarak ve düzenli bir şekilde sicil defterleride tutulurdu. Atıcılar bunlara kaydedilirdi. Bunlara kaydolanabilmek için "Kabza almak" gerekmekteydi. Kabza alabilmek için de en az 900 gez (*) atabilmek şartı getirilmişti. Kabza almak ise bu atışı yapan atıcının, çalıştırıcısının ve kurum başkanının (okçuluk tekkesi) merasimle lisans alması demektir ⁴⁶.

(*) Gez: Bir gez 66 santimetredir.

Türklerin en önemli uğraşlarından birisi olan okçuluk zaman içerisinde önemini kaybetmiş ve eski günlerinden uzaklaşmıştır. Geleneksel spor çeşitlerimizden biri olmasına rağmen, bugün adeta başka yerlerden bize gelmiş gibi bir özellik göstermektedir.

"Okçuluk tarihimize dikkatli bakıldığında, Fatih devrinden II. Beyazıt'a uzanan dönemin ciddi bir "planlama dönemi" olduğu gerçeği oraya çıkmakta, II. Bayezıt'dan II. Selim'in ölümüne kadar geçen süre ise "Gelişme Devri" olarak kabul edilmektedir. II. Selimden III. Selim'e kadar geçen dönemde ise hükümdarlar bu okçuluk ile özel olarak ilgilenmişlerdir. II. Abdülhamid'ten V. Mehmet'in ölümüne kadar geçen süre ise okçuluk için "Duraklama ve Gerilime Devri"dir. 1918 - 1920 dönemi, okçuluk sanatkarlarının bu sanatı bırakarak başka işlere yöneldiği ve bu işle ilgilenenlerin üç-beş kişiye kadar düştüğü bir dönemdir." ¹⁷

2.4. Erzurum Yöresinde Yapılmakta Olan Geleneksel sporlar

Erzurum, geleneksel sporların yapıldığı, yaşatıldığı ve devam ettirildiği bir yöremiz olma özelliğini halen göstermektedir. Eskiden bu yana geleneksel sporlar, mahalli olarak yapılırken, zaman içerisinde teşkilatlı spor faaliyetlerinde başlanılmıştır. Geleneksel sporların yanında, modern ve teşkilatlı sporlarda; 26.09.1938 tarihinde çıkarılmış bulunan 3530 sayılı Beden Terbiyesi Teşkilatı kanunu ile yapılmaya başlanılmıştır. Daha önceleri yöresel unsurlara dayalı olarak düzenlenen sportif yarışmalar bu kanun doğrultusunda, kurulmaya başlanan klüp ve dernekler tarafından yapılmaya başlanmıştır.

Daha önceleri kurulmuş, fakat sportif amaç doğrultusunda tescilleri yapılmamış dernekler vasıtasıyla sürdürülen spor türleri fazla bir gelişme imkanı göstermemiştir. Erzurum'da spor teşkilatının kuruluşu ile ilk spor faaliyetleri başlamış ve yörenin özelliği dolayısıyla (iklim, coğrafi) kayak, atıcılık, avcılık ve güreş gibi sporlar başlamıştır ¹. Bunun yanında teşkilatlı sporlarla be-

raber 'At ve Atlı Sporlar' özellikle "Cirit" yöresel özellikler dolayısıyla, geleneksel bir biçimde devam ettirilmekteydi.

Atlı spor olarak cirit faaliyetleri yanında güreşin de, "Karakucak" çeşidi merkezde ve civar köylerde yapılmakta ve yagınlık göstermekteydi. At yarışları, binicilik, avcılık-atıcılık sporlarında yöresel unsurların ağırlık kazanması sebebiyle de eskiden daha yoğun olarak yapılırken, bugün aynı yoğunlukta bu faaliyetlerini görememekteyiz.

Bugün de Erzurum ve civarında modern uygulamalı sporlar devam ettiği gibi; tarihi derinlikten gelen diğer geleneksel spor çeşitleride bunlara uygun bir gelişme çizgisi içerisinde devam ettirilmektedir. Bu geleneksel sporlar kurulmuş bulunan dernek, klüp, spor il müdürlüğü ve çeşitli kuruluşlar tarafından devam ettirilmektedir. Atlı spor; cirit, buna bağlı olarak da binicilik ve at yarışları görülmekte, güreş ve avcılık sporuda çevrede organize bir şekilde yapılmaktadır. Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporlar ile ilgili olarak yapılan taramada, Spor İl müdürlüğünün istatistiki bilgilerinden faydalanarak 1992-1993 yarışma sezonun vize ve tasnifleri dikkat alınmıştır. Elde edilen bu kaynak verilerine göre; bugün, Erzurumdaki geleneksel sporların durumunu şu şekilde belirtebiliriz.

Uygulanan sporlar: Güreş (Modern olarak minden güreşi, geleneksel olarak, Karakucak güreşi). Atlı spor; cirit, bazı yerlerde at yarışları. Binicilik sporu görülmemektedir. Okçuluk, atıcılık bölge içerisinde lisansiyeli ve ferdi olarak yapılmaktadır. Avcılık sporu ise dernek seviyesinde kurulmuş bulunan, genellikle ateşli silahlara dayalı olarak yapılmaktadır. Diğer atlı sporlardan olan geleneksel olarak tamamiyle fonksiyonunu kaybetmiş bulunan Çöğen (çevgan) ve gökbörü sporu görülmemektedir.

2.4.1. Güreş

Erzurum yöresinde, 1992-1993 sezonunda lisanslı vizeli sporcu sayısı 173 kişidir. Bu sporcuların tamamı minder güreşinde faaliyet göstermektedirler.

Bu gürleşçileri istihdam eden klüp sayısı yalnızca beştir. Çevre taramasında bu gürleşçilerin, havaların ısınmasıyla beraber, özellikle yazın köylerde ve kırsal alanlarda geleneksel olarak organize edilen karakucak türü gürleşlere katıldıkları tespit edilmiştir. Spor il müdürlüğünde bu gürleş türünü yapan klüp ya da dernek kaydına rastlanmamıştır. Karakucak ve yağlı gürleş yönetmelikleri olmasına rağmen herhangi bir organizasyon bilgiside bulunmamaktadır. Çevre köy ve kasabalar da yöresel ve mevsimlere bağılı olarak bu gürleş türünün yapıldığı, bunlarada minder gürleş yapan gürleşçilerin katıldığı tespit edilmiştir.

Erzurum ve yöresinde bugünkü seviyede gürleş, kamu kuruluşları olan klüpler tarafından devam ettirilmektedir. Bu klüpler; D.S.İ. (Devlet Su İşleri) Spor Klübü, Yol Spor Klübü (T.C. Karayolları) Köy Hizmetleri Spor Klübü, 3 Temmuz Beldespor Klübü (Erzurum Belediyesi), Şekerspor Klübü (Şeker Fabrikaları T.A.Ş) dır. Bu spor klüpleri kendi faaliyet alanlarına 'gürleş' sporunu'da almış bulunmaktadırlar.

D.S.İ. Spor Klübü (Devlet Su İşleri): 1980 yılında kurulmuş bulunan bu klüp faaliyetleri arasında Basketbol, Boks, Gürleş, Kayak ve Voleybol dallarında devam ettirmektedir. Gürleş dalında 45 kişi lisanslı olarak faaliyet göstermektedir. Görüşmelerde onbeş ile yirmiş sporcunun çevrede düzenlenen karakucak gürleşlerine katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Yolspor Klübü (T.C.Karayolları): 1957 yılında kurulmuştur. Faaliyetleri arasında "Boks ve Gürleş" bulunmaktadır. Bu klüpte 1992-1993 sezonunda lisanslı gürleşçi sayısı yirmibirdir. Gürleşçiler genelde minder gürleş yapmaktadırlar. Görüşmelerde on kadar gürleşçinin çevrede düzenlenen karakucak gürleşlerine katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Köy Hizmetleri Spor Klübü : 1984 yılında kurulmuş bulunan klüp "Futbol, Gürleş" dallarında faaliyet göstermektedir. Bulundurduğu lisanslı gürleşçi sayısı 34'dür. Görüşmelerde bu gürleşçilerin bir kısmının çevrede düzenlenen karakucak gürleşlerine katıldıklarını beyan etmişlerdir.

3 Temmuz Beldespor (Erzurum Belediyesi): 1957 yılında kurulmuş bulunan bu klüp "Futbol ve Güreş" dallarında faaliyet göstermektedir. Bulunduğu lisanslı güreşçi sayısı 17'dir. Genelde minder güreşi yapmakta ve çevrede düzenlenen karakucak güreşlerine de katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Şekerspor Klübü (Şeker Fabrikaları): Bu klüp "Güreş, Futbol," dallarında faaliyet göstermektedir. Klübün sabip olduğu lisanslı güreşçi sayısı 22'dir. Minder güreşi yapan sporcular genellikle çevrede düzenlenmekte olan karakucak güreşlerine de katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Alan ve kaynak taramasında, güreşte faaliyet gösteren klüp ya da dernekler, genelde minder güreşine ağırlık vermektedirler. Bu yöndeki çalışmalar daha yoğun bulunmaktadır. Erzurum ve civarında düzenlenen karakucak güreşleri karakucak yönetmeliği doğrultusunda yapılmaya çalışılmaktadır. Güreş federasyonu kararları dahilinde, spor il müdürlüğü, kaymakamlıklar, belediyeler ve çeşitli kuruluşların işbirliği sonucunda organizasyonlar yapılmaktadır. Bu faaliyetler yörenin iklim ve coğrafi özelliklerinden dolayı bahara doğru yapılmaya başlanmaktadır. Pasinler ilçesinde bu mevsimlerde "Cuma güreşleri" adı altında güreş müsabakaları düzenlenmekte idi. Şimdi ise bu geleneğe rastlanmamaktadır. Bunun yerine şimdi belirli zamanlarda yapılan güreşler almış bulunmaktadır. Tortum, Oltu, Olur, Şenkaya, Horasan, Aşkale ilçelerinde mevsim şartlarına uygun olarak karakucak güreşleri tertip edilmektedir. İspir, Karayazı, Pazaryolu, Tekman, Hınıs, Çat ilçelerinde ise bu tür güreşe rastlanılmamaktadır. Ancak bu yerlerde spor il müdürlüğü kanalıyla güreşler tertip edilmeye çalışılmaktadır.

Para ve çeşitli ödüller ortaya konularak tertip edilen bu güreşlere çevrede bulunan güreşçilerle ve lisansiyeli güreşçiler katılmaktadır. Yapılan çevre araştırmasında diğer güreş çeşitleri olan şalvar, aba ve yağlı güreşlere rastlanılmamıştır.

2.4.2. Binicilik - At Yarışları

Yörede atlı spor cirit yaygın olarak klüpleşme seviyesinde olmasında rağmen binicilik ve at yarışları aynı oran bir gelişme göstermemiştir. Klüpler faaliyet olarak biniciliği göstermesine rağmen yapılan çalışmalar atlı cirit olmaktadır. Cirit sporu dışında binicilik faaliyeti görülmemektedir. bunlara bağlı olarakta eskiden yaygın olarak yapılmakta olan at yarışlarında etkinliğini kaybetmiş bulunmaktadır. Daha önceleri Pasinler yolunda, şimdiki 'Asri Mezarlık' yanında at yarışları yapılan varlığı bilinmektedir. Bu gün bu sahalarda herhangi bir çalışma yapılmamaktadır.

Okçuluk: Bu sporda modern spor özelliği kazandığından iklim şartları dolayısıyla, spor il müdürlüğü tarafından bölgesel bir faaliyet ve ferdi spor olarak onaltı sporcu tarafından yapılmaktadır. Bu sporcuların onikisi erkek, dördü ise bayandır. Okçuluk dalında herhangi bir klüp seviyesinde faaliyet yapılmamaktadır.

Atıcılık: Bu sporda bölge faaliyeti olarak ferdi sporcular tarafından yapılmaktadır. Klüpler seviyesinde herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. Onyedisi sporcuyla bu faaliyet devam ettirilmektedir.

2.4.3. Cirit: Türkler tarih sahnesine çıktuktan ve atları evcilleştirdikten sonra, atlı sporları toplum içerisinde seyir ve eğlence haline getirmişlerdir. at yarışları, binicilik, çöğen, gökbörü ve cirit gib sporlar toplum hayatı içerisinde yaygın olarak yapılmaktaydı.

Cirit oyunu Anadolu'da bütün halkın ilgisini çeken spor ve eğlence unsuru olarak görüldüğü gibi, mertlik, cengaverlik ve savaşa hazırlanma özelliklerini de kapsayan bir olgu olarakta algılanmıştır. Evliya Çelebi, ünlü seyahatnamesinde bu spor çeşidinden gezdiği yerlerde bahsetmektedir. Atlı cirit Erzurum bölgesinde yüzyıllardan bu yana devam etmekte,halkında da at sevgisine ve atlı sporlara karşı büyük bir ilgi olduğu görülmektedir. Geçmişten bu

güne Türkiye'de cirit sporunu yaşatan ve günümüze kadar aktararak getiren yöre olarakta Erzurum ve çevresi olmuştur.

Erzurum yöresinin iklim ve coğrafi şartlar sebebiyle cirit oyunları genellikle ilkbahar aylarında oynanmaya başlanmaktadır. 17. ve 18. inci yüzyıllarda Karskapısı denilen yerin dışındaki "Gümüşlü Kümbet" yanında bir yarış alanı bulunmaktaydı. Bu alanda cirit oyunları ile at yarışları yapılmaktaydı. Osmanlı Türk Devletinin gerileme dönemlerinde ki değişen şartlar sonucunda bu soruna verilen önem gittikçe azalmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren cirit sporuna halkın desteği ile yeniden başlanılmış ve devam ettirilmiştir. Cirit oyunları Karskapısı civarında, Topdağı Eteği, Kavakkapı ve Köşk mevkilerinde oynanmıştır.

Bugün Erzurum'da 12 Klüp altı spor olarak cirit sporunu yapmaktadırlar. Yöre de spor il müdürlüğünün düzenlemiş bulunduğu nizami saha ölçülerine sahip bir cirit alanı bulunmaktadır. Cirit müsabaka alanı 40 metre eninde, bölüklerde 120 metre alaylarda 140 metre uzunluğunda dikdörtgen şeklinde tarla veya çayırılı bir alan olarak düzenlenmiştir. Cirit oyunları için bir müsabaka yönetmeliği hazırlanmış ve uygulanmaktadır . (EK:2).

Ancak cirit talimatnamesinin bazı maddelerini değiştiren, "Cirit Talimatı Üzerine Yapılan Tadilat Ve Değişiklikler" de bunun baş maddesi değiştirilmiş, bazı hükümler çıkarılmış ve yeni hükümler ilave edilmiştir. (EK:3).

Spor İl müdürlüğü tarafından düzenlenen yarışmalar da faal olarak 16 hakem görev yapmaktadır. Ayrıca aday hakem olarakta 102 Aday hakem bulunmaktadır. (Spor İl Müd. verileri)

Cirit sporu klüpler seviyesinde Erzurum'dan başka; Bayburt, Malatya (Dört Klüp), Ankara (Toprak Mahsulleri Ofisi), Uşak, Konya ve Manisa'da yapılmaya başlanılmıştır.

Erzurum yöresinde cirit sporunu yapan klüp sayısı 12'dir. Bu klüpler:

<u>KLÜP ADI</u>	<u>KURULUŞ YERİ</u>	<u>KURULUŞ TARİHİ</u>
Erzurum Atlıspor	Erzurum	1952, 1957 Tescil
50. Yıl Atlıspor	Erzurum	1974
Aşkale Atlıspor	Aşkale İlçesi	1974
Çiftlikspor	M.Çiftlik Köyü	1982
Dereboğazı Atlıspor	Dereboğazı Köyü	1988
Ata Atlıspor	Kümbet Köyü	1990
Yukarıyenice Dedeatlı	Yukarıyenice Köyü	1991
Dadaş Atlıspor	Yağmurcuk Köyü	1991
Kombinaspor	Et Balık Kurumu	1954, 1992 Tescil
Yavi Atlıspor	Yavi Beldesi	1992
Değirmenli Atlıspor	Değirmenli Köyü-Çat	1992
Ilıca Atlıspor	Ilıca İlçesi	1992

Cirit sporu başlangıç aşamalarında köylerde ve kendi aralarında yapılırken, zaman içerisinde klüpleşme sonucu klüp sayısı gideek bir artış göstermiştir. Buna bağlı olarakta sporcuların lisansiyeye olması sonucu, lisanslı sporcu sayısında yıllar göre bir artış göstermiştir. Bu sporcu artışı:

1987-1988	Yarış sezonunda	; 30 kişi	(lisanslı-atlısporcu)
1988-1989	" "	; 50 "	" "
1989-1990	" "	; 150 "	" "
1990-1991	" "	; 182 "	" "
1991-1992	" "	; 174 "	" "
1992-1993	" "	; 231 "	" "

olarak tescil edilmiştir. (Spor İl Müd. verilerine göre)

Klüp seviyesinde lisans çıkartan ve yarışmalara katılan sporcu, yarışma atınıda kendisi getirmektedir. Klüplerin kendilerine ait atları bulunmamaktadır. Sporcuların tescillerinden başka atlarında tescilleri binicilik federasyonu kanalıyla yapılmakta, atlar ancak bu şekilde resmi yarışmalara katılmaktadır.

Yöre içerisindeki yarışmaları spor il müdürlüğü denetlemekte ve bu amaçla çıkarılmış bulunan, "Atlı Cirit Müsabaka Talimatı" na göre (Yürürlük Tarihi: 07.02.1991, Sayısı: S-43-91129) yapılmaktadır.

Klüpler cirit sporuna olan ilginin ve teşvik edilmesinin sonucu sayıları giderek artmıştır. Yöre içerisinde faaliyet gösteren cirit atlı spor klüplerinin, 1992-1993 yarış sezonuna göre genel durumları:

Erzurum Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Erzurum
Kuruluş Tarihi.....	1952
Cirit tescil tarihi	1957
Lisanslı sporcu sayısı.....	28
Atlı sporcu sayısı	18

Atlıspor ciritin ilk kurulan klüplerinden olma özelliği taşıması ve uzun birgeçmiş olması yönüyle de bu sporun yayılması veya yaşatılması açısından önemli bir görev üstlenmiştir.

50. Yıl Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Erzurum, merkez
Kuruluş Tarihi.....	1974
Sportif faaliyeti	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	22
Atlı sporcu sayısı	23

Atlar sporculara aittir.

Aşkale Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Aşkale İlçesi
Kuruluş Tarihi.....	1974
Sportif faaliyeti	Cirit
Sporcu sayısı.....	26

Atlar sporcuların kendilerine aittir.

Çiftlikspor Klübü

Kuruluş yeri	Çiftlik Köyü
Kuruluş Tarihi.....	1982
Sportif faaliyetleri.....	Cirit-Futbol
Lisanslı ciritçi sayısı	11
Lisanslı at sayısı.....	11

Atlar ciritçilerin kendilerine aittir.

Dereboğazı Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Dereboğazı Köyü
Kuruluş Tarihi.....	1988
Sportif faaliyetleri.....	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	33
Lisanslı at sayısı.....	33

Atlar ciritçilerin kendilerine aittir.

Ata Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Kümbet köyü
Kuruluş Tarihi.....	1990
Sportif faaliyetleri.....	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	16
Lisanslı at sayısı.....	16

Atlar ciritçilerin kendilerine aittir.

Yukarıyenice Dede Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Yukarıyenice Köyü
Kuruluş Tarihi.....	1991
Sportif faaliyetleri.....	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	46
Lisanslı at sayısı.....	46

Atlar ciritçilerin kendilerine aittir.

Dadaş Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Yağmurcuk Köyü
Kuruluş Tarihi.....	1991
Sportif faaliyetleri.....	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	35
Lisanslı at sayısı.....	35

Atlar ciritçilerin kendilerine aittir.

Kombinaspor Klübü

Kuruluş yeri	Et-Balık Kurumu- Erzurum
Kuruluş Tarihi.....	1954
Cirit tescil tarihi	1992
Sportif faaliyetleri.....	Cirit-Futbol
Lisanslı sporcu sayısı.....	20
Lisanslı at sayısı.....	16

Klüp daha önceleri E.B.K. Ilıca Atlıspor olarak faaliyet gösterirken 1992 yılında Atlıspor ciriti kendi klübüne tescil ettirerek cirit sporu faaliyetine geçmişlerdir. Klübün kendisine ait cirit sahası bulunmaktadır.

Yavi Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Yavi Beldesi
Kuruluş Tarihi.....	1992
Sportif faaliyetleri.....	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	15
Lisanslı at sayısı.....	15

Atlar ciritçilerin kendilerine aittir.

Değirmenli Atlıspor Klübü

Kuruluş yeri	Değirmenli Köyü-Çat
Kuruluş Tarihi.....	1992
Sportif faaliyetleri.....	Cirit
Lisanslı sporcu sayısı.....	-
Lisanslı at sayısı.....	-

Klüp tescili yapılmış. Yeni sezon için sporcuların ve atların tescilleri yapılmamış.

3. MATERYAL VE METOD

Araştırma tarama modelindedir. Araştırmada Erzurum ilindeki geleneksel Türk sporlarının tarihi geçmişi ve kültürel değerler çeşitli yönlerden araştırılmıştır.

Değerlendirilmenin gereği gibi yapılabilmesi için konuyla ilgili genel ve Erzurum iline özgü kaynak taraması yapılmıştır. Bu sporlarla ilgilenmiş ve ilgilenmekte olan sporcularla görüşme yoluyla bilgiler alınmıştır. ayrıca araştırma amacına uygun olarak geliştirilen bir anketle veri toplanmıştır.(Ek. 1)

Araştırmanın yapılmasında kullanılan veriler, problemin çözümlenmesine uygun olarak, araştırmanın niteliğine uyan sistematik bir biçimde toplanmıştır. Veriler araştırmayı yönlendirecek şekilde sözlü-yazılı ifadelerden elde edilmiş, araştırmaya esas teşkil eden, konuya ait teorik bilgiler derlenmiştir. Problem, tarihi ve sosyal açıdan bu verilerle araştırılmış, geleneksel Türk sporlarının geçmişteki ve günümüzdeki özellikleri araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur. Araştırmanın ileriki aşamasında geleneksel sporların Erzurum yöresindeki geçmiş durumlarını tespiti ile ilişkilerinin ortaya konulması amacıyla da sistematik taramalar yapılmıştır. Konuyla ilgili kişi, kurum ve derneklerden anket yolu ile veri toplanmıştır.

Toplanan bu veriler ile ilgili bilgi değerlendirmeleri ve bulgularla ilgili işlemler yapılırken dış geçerlilik konunun özelliği yönünden dikkatle durulmuştur.

Problem araştırılırken toplanacak veriler doğrultusunda, konuyla ilgili olarak yazılmış çeşitli dergi, makale, bibliyografya gibi unsurlardan faydalanılmış, geleneksel Türk sporlarını tanımlayan şekil resim ve kalıntılar veri toplama ve veri kaynakları olarak değerlendirilmiştir.

Geleneksel sporlar bölgelere ve yörelere göre de özellikler göstermektedirler. Değişik yörelerde bir veya birkaçı uygulanabildiği gibi; bazı yörelerde ise biri uygulanmaktadır. Bundan dolayı geleneksel sporlardan bir

kaçının uygulandığı Erzurum yöresinde görüşme yapılanlar, bu bölge içinde değişik spor türlerini uygulayanlardan seçilmiştir. Bunun için yörede tarama yapılarak, bu işle ilgili kurum ve kuruluşlardan bilgi alınmıştır.

Görüşme yolu ile veri toplama işlemlerinde görüşme yapılacak kişilere sorulmak üzere sorular hazırlanmıştır.

Yukarı da belirtilen bilgi toplama araçlarıyla toplanan veriler frekans (sayı) ve yüzde dağılımları (oran) alınarak yorumlamalara gidilmiştir.

Çalışmanın problemini, Erzurum ilindeki geleneksel Türk sporlarının tarihi süreç içerisinde, başlangıcından bugüne kadar uygulanmış ve sosyal gelişimini ile toplam üzerindeki etkileri oluşturmaktadır.

Geleneksel Türk sporlarının sosyal, kültürel ve ekonomik unsurlarında Erzurum yöresi ve halkı üzerindeki etkisi daha fazla görülmektedir. Bu unsurların aynı derecede etkili olacağı ve kullanılan metodlarla problemi çözümlenmek mümkündür. Bununla birlikte; araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir.

A- Seçilen örnek gruplar araştırma alanını temsil edecek niteliktedir,

B- Görüşme ve anket yoluyla elde edilen veriler, güvenilir ve gerçeği yansıtmaktadır.

Araştırmanın evrenini Erzurum ili ve yöresinde; 12 cirit ve beş güreş kulübünden 370 sporcu ve Bölge Müdürlüğü bünyesinde ferdi lisanslı 34 sporcu ile toplam 404 sporcu, 16 antrenör ve 24 hakem oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini Erzurum ilinde geleneksel sporlarla uğraşan kişilerden rasgele usulüyle seçilen 90 sporcu, 8 idareci ve 16 hakem-antrenör oluşturmaktadır.

Araştırma:

A- Erzurum ili, merkez ilçesi ile; Ilıca, Çat, Pasinler, Aşkale, Olur, Tortum, Oltu ilçelerinde ve Çiftlik (Merkez) Dereboğazı, Kümbet, Yukarı Yenice, Yağmurcuk, Değirmenli köylerinde ve Yavi beldesinde yapılmakta olan geleneksel Türk sporları (Cirit, güreş, binicilik-at yarışları) ile,

B- Bu faaliyetlere aktif ve lisanslı katılanların görüşleriyle sınırlandırılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, Erzurum yöresindeki geleneksel sporların tarihsel gelişimi sonrası günümüz toplumunda kazandığı önem ve yaygınlık derecesini, gelişme problemlerini ve çözüm yollarını araştırmak amacıyla, bu sporlarla uğraşanlara uygulanan anket sonucu elde edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1: Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş	Sayı (f)	Oran (%)
14-20	21	18.42
21-30	33	28.42
31-40	39	34.21
41-50	18	15.79
51-60	2	1.75
61 ve sonrası	1	0.88
Toplam	114	100.00

Tablo 2: Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Sayı (f)	Oran (%)
İlkokul	19	16.67
Ortaokul	16	14.03
Lise	33	28.95
Yüksek Okul	46	40.35
Diğer	-	-
Toplam	114	100.00

Tablo 3: Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Yerleşim bölgelerine Göre Dağılımı

Yörenin Yerleşim Bölgeleri	Sayı(f)	Oran (%)
Köy	30	26.32
Kasaba	9	7.89
Şehir	75	65.79
Toplam	114	100.00

Tablo 4: Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Mesleklere Göre Dağılımı

Meslekler	Sayı (f)	Oran (%)
Memur	50	43.86
İşçi	9	7.89
Serbest Meslek	30	26.32
Öğrenci	21	18.42
Diğer	4	3.51
Toplam	114	100.00

Erzurum ve yöresinde geleneksel sporlarla uğraşanların Tablo 1'de de görüldüğü gibi, yaş gruplarının çoğunluğunu yüzde 34.21 oranıyla 31-40 yaş arası kişiler oluşturmaktadır. 21-30 yaş grubu yüzde 28.95 oranında geleneksel sporlarla uğraşırken, 41-50 yaş grubunda önemsenmeyecek bir oranda (% 15.79) aktif oldukları görülmektedir. Ayrıca 14-20 yaş grubunun yüzde 28.42 oranında geleneksel sporlarla uğraşmaları dikkat çekmektedir.

Deneklerin eğitim düzeylerini gösteren Tablo 2'deki değerlerden anlaşılacağı üzere, Erzurum yöresinde geleneksel sporlarla ilgilenenlerin yüzde 40.35 gibi önemli bir oran yüksek okul düzeyindeki kişilerden oluşmakta ve bunu, yüzde 28.95 oranıyla lise düzeyindeki kişilerin oluşturduğu grup takip etmektedir. İlk ve ortaokul düzeyindeki denek oranı yaklaşık yüzde 15.00 civarındadır.

Erzurum yöresindeki geleneksel sporlarla uğraşanların, yerleşim bölgelerine göre dağılımları Tablo 3'de görülmektedir. Tablonun ayrıntılı olarak incelenmesinde bu dağılımdaki yoğunluğu yüzde 65.79 oranıyla şehir birimlerinde oturanların, yüzde 26.32 oranıyla köy ve yüzde 7.89 oranıyla da kasaba yerleşim bölgelerinde oturanların oluşturdukları görülmektedir.

Erzurum yöresinde geleneksel sporlarla uğraşanların mesleklere göre dağılımını gösteren Tablo 4 incelendiğinde yüzde 43.86 oranıyla memur kesiminin çoğunluğu teşkil ettiği, buna karşılık işçi kesiminin yüzde 7.89 ile düşük oranda geleneksel sporlarla ilgilendiği gözlenirken, serbest meslek mensuplarının yüzde 26.32, öğrencilerin yüzde 18.42 oranında geleneksel sporlarla uğraştıkları dikkati çekmektedir.

Tablo 5: Geleneksel Sporlara Verilen Önemin Düzeyi

Geleneksel Sporlara Verilen önemin Düzeyi	Sayı (f)	Oran (%)
Yeterlidir	-	-
Yetersizdir	106	92.98
Diğer	8	7.02
Toplam	114	100.00

Tablo 5'den de anlaşılacağı üzere deneklerin yüzde 92.98 oranındaki büyük bir çoğunluğu geleneksel sporlara verilen önemin yetersiz olduğunu ifade ederken, hiç bir denek verilen önemin yeterli olduğu yolunda görüş belirtmemiştir.

Tablo 6. Geleneksel Sporların Geliştirilmesinin Gerekliliği

Geleneksel Sporların Geliştirilmesinin Gerekliliği	Sayı (f)	Oran (%)
Gereklidir	112	98.25
Gereksizdir	2	1.75
Diğer	-	-
Toplam	114	100.00

Tablo 6'nın incelenmesinde de anlaşılacağı üzere, geleneksel sporların geliştirilmesi yüzde 98.25 gibi yüksek bir oranda istenirken, geliştirilmesinin gereksiz olduğunu savunanlar ise yüzde 1.75 oranındaki küçük bir grubu oluşturmaktadır.

Tablo 7: Geleneksel Sporların Geliştirilmesinde Rol Oynaması Gereken Kurum ve Kuruluşlar

Kurum ve Kuruluşlar	Sayı (f)	Oran (%)
Kamu Kuruluşları	90	78.95
Özel Kuruluşlar	18	15.95
Kulüpler	2	1.75
Diğer	4	3.51
Toplam	114	100.00

Tablo 7'den de anlaşıldığı gibi geleneksel sporların geliştirilmesinde rol oynaması gereken kurum ve kuruluşların başında yüzde 78.95 gibi yüksek bir oranı kamu kuruluşları gelmektedir. Özel kuruluşların yüzde 15.95 oranında geleneksel sporların geliştirilmesinde rol oynaması istenirken, kulüplerin yüzde 1.75 oranıyla önemsenmeyecek bir oranda olması dikkate değerdir.

Tablo 8: Geleneksel Sporlar mı yoksa Modern Sporlar mı öncelikle Geliştirilmelidir?

Geleneksel ve Modern Sporların Geliştirmesi Önceliği	Sayı (f)	Oran (%)
Modern Sporlar Geliştirilmelidir	10	8.77
Geleneksel Sporlar Geliştirilmelidir	60	52.63
Her İkisi de Geliştirilmelidir	44	38.60
Toplam	114	100.00

Anket uygulanan deneklerin büyük bir kesimi (% 52.63) geleneksel sporların, modern sporlardan öncelik geliştirilmesi gerektiğini savunurken, yüzde 8.77'lik bir grup ise modern sporların, geleneksel sporlardan önce geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Her ikisinin de beraber geliştirilmesini savunan kesim ise yüzde 38.60'lık oranla önemli bir grubu oluşturmaktadır (Tablo 8).

Tablo 9: Erzurum Yöresindeki Geleneksel Sporların Korunması ve Geliştirilmesi Düzeyi

Geleneksel Sporların Korunması ve Geliştirilmesi	Sayı (f)	Oran (%)
Yeterlidir	10	8.78
Yetersizdir	101	88.59
Diğer	3	2.63
Toplam	114	100.00

Tablo 9'dan da anlaşılacağı üzere, Erzurum yöresindeki geleneksel sporların korunması ve geliştirilmesinin yeterli olmadığı, deneklerin önemli bir oranı tarafından (% 88.59) ortaya konmaktadır. Yüzde 8.78 gibi küçük bir grup ise geleneksel sporların gelişmesini ve korunmasını yeterli görmektedir.

Tablo 10: Geleneksel Spor Çeşitlerine Göre Katılım

Geleneksel Spor Çeşitlerine Göre Katılım	Sayı (f)	Oran (%)
Cirit	58	50.89
Geleneksel Güreş (Karakucak-Aba-Salvar-Yağlı)	42	36.85
At Yarışları	7	6.13
Diğer (Voleybol, Hentbol vs...)	7	6.13
Toplam	114	100.00

Geleneksel sporlarla uğraşanların, geleneksel spor çeşitlerine göre dağılımları Tablo 10'da görülmektedir. Buna göre katılım en fazla yüzde 50.89 oranıyla ciritte ve yüzde 36.85 oranıyla geleneksel güreş çeşitlerinde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 11: Geleneksel Spor Dallarında; Faal Sporcu, Antrenör, İdareci Dağılımı

Geleneksel Spor Dallarında Faaliyet Türü	Sayı (f)	Oran (%)
Faal Sporcu	90	78,95
Antrenör	16	14.03
İdareci	8.	7.02
Toplam	114	100.00

Tablo 11'de de görüldüğü üzere, ankete katılanların oldukça büyük bir bölümünün (% 78.95) yörede uygulanan geleneksel spor dallarında faal sporcu oldukları görülmektedir. Bunun dışında antrenör olarak görev yapanlar yüzde 14.03, idareci olarak görev alanlar ise yüzde 7.02'lik bir oranı oluşturmaktadır.

Tablo 12: Geleneksel Sporlarla Uğraşanların Bu Sporları Tercih Etme Nedenleri

Geleneksel Sporları Tercih Etme Nedeni	Sayı (f)	Oran (%)
Yörede Uygulandığından	51	44.44
Modern Sporlara İlgi Duymadığımdan	15	13.45
Aileden Geldiğinden	30	26.32
Sevdiği İçin	18	15.79
Toplam	114	100.00

Tablo 12'de de görüldüğü üzere, deneklerin büyük bir kesimi % 44.44'le geleneksel sporları tercih etmelerindeki en büyük etkenin, yörede bu sporların uygulanmasından kaynaklandığını yüzde 26.32'si ailelerinden geldiğini, yüzde 15.79'u ise bu sporları sevdiklerinden dolayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca yüzde 13.45'lik bir grubunda modern sporlara karşı ilgi duymadıklarından dolayı bu sporları tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 13: Yöreye Ait Eskiden Oynanıp, Daha Sonra Kaybolan Geleneksel Oyunlar

Eskiden Oynanıp Bugün Kaybolan Oyunlar	Sayı (f)	Oran (%)
Vardır	14	12.28
Yoktur	22	19.50
Bilmiyorum	78	68.42
Toplam	114	100.00

Tablo 13'den de anlaşılacağı üzere, yöreye ait eskiden oynanıp, daha sonra kaybolan geleneksel oyunların var olup olmadığı konusunda deneklerin yüzde 68.42 oranındaki önemli bir bölümü bilgi sahibi değildir. Yüzde 19.30 oranındaki grup ise, sonradan kaybolan oyunlar yoktur şeklinde, ifade kullanırken yüzde 12.28 oranında küçük bir grup da kaybolan oyunların varlığı konusunda görüşlerini belirtmişlerdir.

Tablo 14: Geleneksel Sporlardan Çevgan ve Gökbörü Oyunlarının Yörede Bilinmişlik Düzeyi

Çevgan ve Gökbörü Oyunu Biliniyor mu?	Sayı (f)	Oran (%)
Evet	16	14.03
Hayır	88	77.20
Diğer	10	8.77
Toplam	114	100.00

Tablo14'den de görüldüğü gibi Çevgan ve Gökbörü oyunları deneklerin yüzde 77.20 gibi büyük bir oran tarafından bilinmemekte, yüzde 14.03 gibi düşük bir denek grubu ise bildiklerini ifade etmektedirler.

Tablo 15: Geleneksel Sporların Yöreneze Katkıları Nelerdir.

Geleneksel Sporların Yöreye Katkıları	Sayı(f)	Oran (%)
Sosyo - Kültürel	61	53.68
Ekonomik	14	12.28
Eğlence	23	19.65
Turizm	16	14.39
Toplam	114	100.00

Tablo 15'den de görüldüğü gibi, geleneksel sporların sosyo-kültürel değerlerin yüzde 53.68 oranında bulunması dikkate değerdir. Ayrıca yüzde 19.65 oranında eğlence amacıyla tercih ettikleri görülmektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Erzurum yöresindeki geleneksel Türk sporlarının varlığını araştırmak ve bölge üzerindeki etkilerini ortaya koymak gayesiyle yapılan bu incelemenin amacı, geleneksel sporların tarihte yeri ve önemini belirlemek, işlerliğini kaybetmiş olanların canlandırılmasında karşılaşılan problemleri tesbit etmek ve çözüm yolları aramaktır.

Araştırmada ilk göze çarpan husus, yörede geleneksel sporlara pasif veya aktif olarak katılanların yaş gruplarına göre dağılımıdır. Sporcu, idareci ya da antrenör olarak geleneksel sporlarda aktivite gösterenlerin yüzde 47'ye varan bir oranda, 30 yaş altı bireylerden oluşmakta oluşu ve bu oranın 40 yaş altında yüzde 80'lere ulaşması, genç neslin kaybolması tehlikesiyle karşı karşıya kalan bu sporlar konusunda endişeli ve aynı oranda da ilgili ve arzulu olduğunu göstermektedir.

Yörede geleneksel sporlar arasında yaygın olarak cirit ve güreşin yapıldığı görülmektedir. Tablo 10'da ciritde yüzde 50.89 oranında, geleneksel güreşte ise yüzde 36.95 oranında bir katılımın gerçekleştiği meydana çıkmaktadır. Ancak özellikle Selçuklular döneminde, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde cirit, at yarışları, binicilik, okçuluk ile birlikte çevgan ve gökbörü gibi oyunların oynandığı belirtilmektedir³⁰⁻⁶⁰⁻⁶⁶⁻⁷⁸. Bugün ise bu sporlarda belirgin bir azalmanın meydana geldiği söylenebilir.

Öte yandan, Osmanlı Türk'leri zamanında da 17. yy. da Bitlis dolaylarında "Çevgan" a rastgelindiği ifade edilmekte ve ayrıca Selim Sırrı Tarcan'da çevgan oyununun Erzurum ve Sivas yörelerinde oynandığını belirtmektedir⁶⁶. Oysa Tablo 14'den de anlaşılacağı üzere bu oyunların ismini dahi bilmeyenlerin oranı yüzde 77.20 gibi yüksek bir düzeydedir. Bu olgu yörede çevgan oyununun en azından yakın geçmişte oynanmadığına işaret etmektedir.

Erzurum ve civarında geleneksel sporlardan cirit ve güreş (özellikle karakucak) yoğun ilgi görürken; çevgan, gökbörü oyunları işlerliğini tamamen

kaybetmiştir. Okçuluk, avcılık, binicilik ve at yarışları nadiren yapılmakta, daha doğrusu çok az ilgi görmektedir.

Deneklere uygulanan ankette, Erzurum yöresinde geleneksel sporların sosyo-kültürel etkilerinin yüzde 53.68 oranında bulunması dikkate değerdir. Bu durum geleneksel sporların yöre içerisinde önemli olduğunu ve kültürel yaşantıyı etkilediğini ortaya koymaktadır. Daha önce yapılan araştırmaların sonuçları da, geleneksel sporların sosyo-kültürel bir unsur olarak toplum içerisinde ilgi gören, benimsenen ve gündelik hayatta da uygulanan fenomen olduğunu göstermektedir ²²⁻²⁹⁻³⁰⁻³⁶⁻⁴⁵⁻⁶⁴. Geleneksel sporlar düğünler, şölenler, şenlikler, eğlence ve yarışmalarda kullanılmış; at yarışları, güreş, avcılık ve okçuluk sporları rekabet ortamı içerisinde yapılmıştır ⁶⁹. Bu sporların uygulanış amacının yüzde 19.65 oranında eğlence olarak verildiği dikkate alındığında, (Tablo 15), yörede geleneksel sporların halen bu fonksiyonu yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

Erzurum yöresinde geleneksel sporlara verilen önemin şu andaki durumda yetersiz olduğu görülmektedir. Tablo 5'den de anlaşılacağı üzere yetersizliği belirten oran yüzde 92.98'dir. Bazı araştırmalar, bu sporların tarihsel gelişimi içerisinde toplumun bütün kesimleri tarafından önem verilerek yapıldığını ifade etmektedir ⁷⁴⁻⁷⁸. Tablo 4'de de görüleceği gibi günümüzde de geleneksel sporlarla uğraşanlar toplumun her kesimini temsil eden insanlardan teşekkül etmektedir.

Tarihi süreç içinde ciritin, at yarışları, güreş, avcılık ve okçuluğun devlet adamlarından, toplumun ileri gelenlerinden destek gördükleri belirtilmektedir ³²⁻⁶⁰⁻⁷⁸. Geleneksel sporların geliştirilmesi ve desteklenmesi konusunda görüş birliği bulunduğu görülmektedir (% 98.25). Bunların geliştirilmesinde rol oynaması gereken kurumların başında, kamu kuruluşları gelmektedir (%78.95). Bu tesbitler geleneksel sporların yöre halkı için gerekliliğini ve devlet kuruluşları tarafından geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Geleneksel sporlarla uğraşanlar bu spor dallarına verilen önemin sadece yetersiz olduğunu belirtmekle kalmamış, ayrıca tamamına yakını geleneksel sporların geliştirilmesi gerektiğine işaret etmişlerdir (Tablo 6). Bu husus geleneksel sporların geliştirilmesi ile ilgili yasal tedbirlerin mevcut durumlarıyla yetersiz kaldığına işaret etmektedir.

Yörede geleneksel sporlara olan ilgi ve katılımın günümüzde oldukça fazla olduğu görülmekte ve bu yüzde 50.89 oranıyla ciritde yoğunlaşmaktadır. Bunu ise yüzde 36.85 oranıyla güreş (özellikle karakucak) ve yüzde 6.13 oranıyla at yarışları takip etmektedir.

Geleneksel sporlardan cirit'e katılım, Gezder'e göre ²⁷ geçmişten bu yana Anadolu'nun değişik bölgelerinde olduğu gibi Erzurum'da da yoğun olarak uygulanırken, yine Yıldız'a göre ⁷⁸ aynı yörelerde güreşte yaygın olarak yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları da yörede hâlâ bu sporların, diğer geleneksel sporlara göre yaygın olarak yapıldığını göstermektedir.

Araştırmada geleneksel sporlara yönelmenin nedenleri olarak yüzde 44.44 oranında bu sporların yörede uygulanıyor olması gösterilmiştir. Ayrıca bunu yüzde 26.32 oranında ailenin teşviki, yüzde 15.79 ile bu sporlara olan sevgi ve yüzde 13.45 ile de modern sporlara ilgi duyulmaması takip etmektedir. Bu yoğun ilgi düzeyi geleneksel sporların yörede yaşatılması, yöre halkının ilgisinin çekilmesi ve sporların daha yaygın olarak yapılması hususunda, ilgili kurum ve kuruluşların daha fazla gayret sarfetmek zorunda olduklarını göstermektedir. Halbuki, yörede geleneksel sporların geliştirilmesinin, modern sporlara tercih edilmesi (% 52.63) görülmektedir. Tablo 8'den de anlaşılacağı gibi modern sporların geliştirilmesi sadece yüzde 8.77 oranında savunulurken, her ikisinin geliştirilmesi gerekliliği yüzde 38.60 oranında belirtilmiştir. Bu da yörede yaygın ve bilinçli bir geleneksel spor anlayışının hakim olduğu gerçeğini açığa çıkartmaktadır.

Bu çalışma ile elde edilen sonuçlar şöyle sıralanabilir:

1. Yörede genç nesil geleneksel sporlarla yoğun olarak ilgilenmektedir.
2. Erzurum yöresinde daha önceden yapılmakta olan çöğen, gökbörü ve diğer mahalli oyunlar bugün oynanmamakta hatta bilinmemektedir.
3. Cirit, geleneksel güreşler (karakucak ağırlıklı) ve binicilik halen uygulanmaktadır. Erzurum yöresinde uygulanmakta olan geleneksel sporlardan cirit; düzenlenmiş bir talimatname doğrultusunda değişik kulüpler ve spor il müdürlüğü tarafından organize edilmektedir (Ek:2) Geleneksel güreşlerden aba, şalvar ve yağlı güreşin bölgede uygulanmadığı tesbit edilmiştir.
4. Yörede geleneksel sporların geliştirilmesi hususundaki çalışmalar yetersiz kalmaktadır.
5. Geleneksel sporların oynanmasının ve geliştirilmesinin bölge için sosyo-kültürel, ekonomik ve turistik açıdan katkılarının olduğu ve potansiyelinin geliştirilebileceği görülmektedir.

6. ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Erzurum'da yapılmakta olan geleneksel sporların varlığını ve işlerliğini tespit etmek, araştırmak ve bölge olarak üzerindeki etkilerini bir sonuç olarak ortaya koymaktır.

Araştırma tarama modelindedir ve Erzurum ilindeki geleneksel sporların tarihi geçmişi ve kültürel açıdan günümüzdeki değerleri çeşitli yönlerden incelenmiştir.

Sonuç olarak;

1. Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporlara büyük ilgi gösterilmektedir.
2. Uygulanmakta olan geleneksel sporlar, eskiden uygulananlara göre daha az sayıda bulunmuştur.
3. Geleneksel sporların yöre halkı üzerinde sosyal ve kültürel bir etki meydana getirdiği görülmüştür.
4. Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporlardan en çok cirit (atlı cirit) ve karakucak güreşe ilgi duyulduğu ve yapıldığı tespit edilmiştir.
5. Eskiden Anadolu'da yapılan geleneksel sporlardan; çevgan ve gökbörünün uygulanmadığı, okçuluk, avcılık, binicilik ve at yarışlarının çok az uygulandığı ya da yapılmadığı tespit edilmiştir.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra, Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporların yörede etkili olduğu, geliştirilebileceği, sosyal, kültürel, tanıtım, turizm ve modern sporlar alanlarında kullanılabilceği görüşü kabul edilebilir.

SUMMARY

The aim of this study was to find and investigate function of the traditional sports in Erzurum and to expose their effects on that region.

In this research, the historical background and cultural values of these traditional sports in Erzurum was examined in several ways.

The result of the study showed that:

- 1- People are deeply interested in these traditional sports in Erzurum.
- 2- It was found that these traditional sports were organized less than those in the past.
- 3- It is seen that these sports have got a social and cultural influence on the people living in that region.
- 4- People are mostly interested in karakucak wrestling and javelin among other sports in that region.
- 5- It is found that the traditional sports which were practised in Anatolia in the past, such as Çevgan and Gökbörü are not practised today; and the sports like hunting, riding, horse riding and archery are not practised today.

After all these evaluations, the traditional sports in Erzurum are very effective, can be developed and used in the fields of social, cultural tourism and modern sports.

7. EKLER

Ek: 1

ANKET

Türkiye'de ve yöremizde bize ait olan ve tarihten gelen bazı sporlar yapılmakta ve uygulanmaktadır. Bunların bir kısmına GELENEKSEL SPORLAR demekteyiz. Bu sporlar genelde; güreş, cirit, binicilik, avcılık, at yarışları ve okçuluktur.

Uygulanmakta olan bu anket, geleneksel Türk Sporları üzerine yapılacak olan bir araştırma için düzenlenmiştir ve ERZURUM ili yöresini kapsamaktadır.

Bu anketten olumlu sonuçların alınabilmesi verilecek cevapların ciddiyetine ve doğruluğuna bağlıdır. Bu husustaki iyi niyetiniz için şimdiden teşekkür ederiz.

Eğer istemiyorsanız, ankete adınızı belirtmeyiniz.

ANKET SORULARI

- 1- Cinsiyetiniz : ERKEK KADIN
- 2- Yaşınız :
- 3- Eğitim Durumunuz : İLK ORTA LİSE Y.OKUL
- 4- Yerleşim Biriminiz : KÖY KASABA ŞEHİR
- 5- Mesleğiniz :
- 6- Spor : YAPIYOR YAPMIYOR ARA SIRA
- 7- Oyuncu Olarak : OYNUYOR OYNAMIYOR
- 8- Yörenizdeki, Geleneksel Sporlara İlgi Duyuyor Musunuz?:
- EVET HAYIR

9- Geleneksel Sporları Tercih Nedeniniz Nelerdir?

- Aileden Geldiği İçin Modern Sporlara İlgisizlik
- Yörede Olduğu İçin Sevdiğim İçin

10- Geleneksel Sporlarda Gösterdiğiniz Faaliyet Türü Nelerdir?

- FAAL SPORCU İDARECİ ANTRENÖR

11- Geleneksel Sporların, Yörenize Katkıları Nelerdir?

SOSYO-EKONOMİK KÜLTÜREL
EĞLENCE TURİZM

12-Erzurum Yöresindeki Geleneksel Sporlara Verilen Önemi Nasıl Buluyorsunuz?

YETERLİDİR YETERSİZDİR DİĞER

13-Geleneksel Sporların Geliştirilmesi Gerekli Midir?

GEREKLİDİR GEREKSİZDİR DİĞER

14-Geleneksel Sporların Geliştirilmesinde Rol Oynaması Gereken Kurum ve Kuruluşlar Nelerdir?

KAMU KURULUŞLARI * ÖZEL KURULUŞLAR
KULÜPLER DİĞER

15-Erzurum Yöresinde Geleneksel Sporların Korunma ve Gelişmesi Yeterli Midir?

YETERLİDİR YETERSİZDİR DİĞER

16-Yörenizde, Modern Sporlar mı Yoksa Geleneksel Sporlar mı Öncelikle Geliştirilmelidir?

MODERN SPORLAR GELENEKSEL SPORLAR HERİKİSİ

17-Yöreye Ait Eskiden Oynanıp, Daha Sonra Kaybolan Oyun veya Sporlar Var mı?

VARDIR YOKTUR BİLMİYORUM

18- Geleneksel Sporlardan Çevgan ve Gökbörü Oyunlarını Biliyor Musunuz?

EVET HAYIR DİĞER

19- Geleneksel Spor Çeşitlerinden Hangilerini Yapıyorsunuz?

CİRİT GELENEKSEL GÜREŞ
AT YARIŞI DİĞER

20- Aile Fertlerinize Geleneksel Sporları Yaptırıyor musunuz?

EVET HAYIR

Ek:2

ATLI CİRİT MÜSABAKA TALİMATI

Yürürlük Tar : 07.02.1991 BİRİNCİ BÖLÜM

Sayısı : S-43-91129 GENEL HÜKÜMLER

AMAÇ

MADDE 1- Ata sporlarımızdan atlı cirit sporunu örf, adet ve geleneklerimize uygun olarak yaptırmak ve spor disiplinine sahip sağlıklı nesillerin yetişmesine yardımcı olmaktır.

KAPSAM

MADDE 2- Bu talimat atlı cirit sporunun yapılacağı resmi ve özel müsabakalar ile Genel Müdürlükçe tescili yapılmış kulüplerin her türlü çalışmalarını kapsar.

DAYANAK

MADDE 3- Bu talimat 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün "Teşkilat ve Görevleri" hakkındaki kanunun 39. Maddesinde bahse konu 27.9.1984 Gün ve 3046 sayılı kanunun 37. Maddesine istinaden hazırlanan Binicilik Müsabaka Yönetmeliğinin 6/4 maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

TANIMLAR

MADDE 4- Bu talimatta geçen;

- 1- Genel Müdürlük : Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünü,
- 2- Federasyon : Binicilik Federasyonunu,
- 3- İl Müdürlüğü : Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünü,
- 4- Cirit : Cirit oyununda belli tekniklerle rakip sporcuya atılan 110 cm. uzunluğunda bir spor aracıdır,
- 5- Kesme : Rakip atın diğer atlıya yetişmesi veya kuyrukla başın yanyana gelmesi,
- 6- Hamle : Bir ciritcinin oyun kuralların göre alayından çıkış hakkının doğması.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜSABAKA ÇEŞİTLERİ

MADDE 5- Atlı cirit müsabakaları resmi ve özel olmak üzere iki çeşittir.

A- RESMİ MÜSABAKALAR:

- 1- Genel Müdürlük ve buna bağlı Federasyonca düzenlenen müsabakalar,
- 2- İl Müdürlüğünce düzenlenen ve il birinciliğine varan müsabakalar,
- 3- Federasyonca düzenlenen illerarası müsabakalar,
- 4- İl birinciliğini yapmış illerin iştiraki ile düzenlenen Türkiye birinciliği,

B- ÖZEL MÜSABAKALAR:

a) Federasyondan gerekli müsaadesi alınmış resmi olmayan diğer müsabakalar,

b) Klüplerin kendi arasında yaptığı Eğitim amaçlı faaliyetler.

MÜSABAKAYA GİRECEK SPORCULAR

MADDE 6- Müsabakaya girecek sporcularda aranacak şartlar:

- 1- 14 yaşından gün almış olmak (Ay gün aranmaz)
- 2- Temsil edeceği kulüp adına o mevsim için tescilini yaptırmış ve lisans almış olmak.
- 3- Herhangi bir nedenle müsabaka yapmaktan men edilmiş olmamak.
- 4- 18 yaşından küçük sporcuların noterden tasdikli veli muvaffakatını yanlarında bulundurmamak

MÜSABAKALARA GİRECEK SPORCU KATEGORİSİ

MADDE 7- Atlı cirit müsabakaları iki kategoride yapılır;

- a) 18 yaşına basmamış müsabıklar,
- b) 18 yaşından gün almış müsabıklar,

(16 yaşından gün almış ve noterden tasdikli veli muvaffakatı bulunan müsabıklar, büyüklerin yarışına Federasyondan izin alarak katılabilirler.)

MÜSABAKAYA GİRECEK KLÜPLER

MADDE 8- Resmi ve özel müsabakalara girecek klüplerin Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne tescil edilmesi zorunludur.

MÜSABAKA ŞEKİLLERİ

MADDE 9- Müsabaka şekilleri puantaj veya eleme usullerinden birine göre yapılır. Resmi müsabakaların hangi usle göe yapılacağını Federasyon diğerlerine tertip komiteleri karar verir.

1- PUAN USULÜ (AVARAJ):

Takımların bir fikstür gereği birbirleri ile karşılaşarak aldıkları puan yekünlerine göre derecelendirmesidir. Bu usul ile yapılan karşılaşmalarda kazanan takım (2) beraberliğe (1) kaybeen takıma (0) puan verilir. En fazla puan alan takım sırası ile dereceleri paylaşır. Puan eşitliği halinde avaraja bakılır. son iki yarışmadaki iyi puanları çok lan takım üstün sayılır.

2- ELEME USULÜ:

Yenilenlerin çekilmesi yenenlerin birbiri ile karşılaşması suretiyle en son galibi tayin eden usuldür.

Bu üsülde en son takımların galibi 1. mağlubü ikinciye tayin eder. Eğer üçüncüyü tayin etmek gerekirse yarı final müsabakanın mağlupleri yeniden karşılaştırılarak 3 ve 4 üncü belirlenir.

MÜSABAKA SONUÇLARININ TESCİLİ

MADDE 10-

1- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen veya yapılmasına Federasyonca izin verilen ve talimat hükümlerine göre yapılan müsabakaların sonuçları baş hakemin raporuna dayanılarak Federasyona tescil edilir.

2- Talimat hükümlerine uygn olarak yapılmayan, özel müsabakalara izinsiz iştirak eden kulüp veya takımların müsabakaları tescil edilmez. Bağlı bulunduıkları kulüplerde ceza kurulna sevk edilir.

3- Aynı klüp sporcularının mahallinde ve kendi aralarında veya İl temsilcisinin bilgisi ile kendi bölgelerine yaptıkları kulüplerarası antrenman niteliğindeki özel müsabakalar bu hüküm dışındadır.

TERTİP KOMİTELERİ

MADDE 11- Cirit müsabakalarını tertip ve tanzim etmek üzere her sezon başı tertip komitesi kurulur.

a) KURULUŞU:

İlin cirit faaliyetine iştirak eden takım sayısı göz önüne alınarak 2 veya 4 üye İl Müdürü tarafından tesbit edilerek Federasyona tastik ettirilir. (Üye sayısının yarısı kulüplerden alınmalıdır.)

b) KOMİTE ÜYELERİNDE ARANILACAK NİTELİKLER:

- 1- En az lise ve dengi okul mezunu (Bulunmayan yerlerde ortaokul mezunu)
- 2- Tahsil aranmaksızın 10 yıl cirit sporu yapmış ve 40 yaşından gün almış eski sporcular,
- 3- Kamu hakkından yasaklayıcı ceza almamış olanlar,
- 4- Ceza yönetmeliğine öre bir deada 6 aydan fazla ceza almamak.

c) KOMİTELERİN ÇALIŞMASI:

1- İl cirit tertip komitesinin Başkanı bu komitenin tabi üyesi olan il spor temsilcisidir.

2- Bu komiteler faaliyetlerin devam ettiği zamanlarda il temsilcisinin tesbit ettiği günlerde olağan toplanır. Toplantılar üye çoğunluğ ile yapılır. Çoğunluğun olmadığı ve zorunlu hallerde çalışmalar il temsilcisi tarafından resen yürütülür.

3- Olağan toplantılarda onların eşitliğ halinde Başkanın bulunduğu taraf üstün sayılır.

4- İl temsilcisinin bulunmadığı hallerde, İl Müdürünün Başkanlığında olağan toplantı yapılır.

5- Binicilik Federasyonu lüzum gördüğü illerde kendi temsilcisini bulundurabilir. Bu temsilcinin görevini Federasyon saptar.

d) TERTİP KOMİTELERİNİN GÖREVLERİ:

1- Müsabaka programını yapmak,

2- Müsabaka sahasını, saatini, tespit ve ilan etmek,

3- Müsabakalarda çıkacak her türlü anlaşmazlıkları ve itirazları birinci derecede karara bağlamak. (Yarışma anında ve yarışma ile ilgili kararlar Baş hake-me aittir).

4- Yapılan programın herhangi bir sebeple uygulanmaması durumunda yapılamayan yarışmaların tarihini tesbit etmek,

5- Hakem raporunu, yarışma neticelerini gününde tetkik ederek karara bağlamak. Resmi müsabakaların neticelerini ekli bir raporla Federasyon temsilcisine vermek.

6- Hakem komitesi olmayan yerlerde hakem tayini yapmak,

7- Gerektiğinde oyun süresinci ekiplerin temposuna uyumlu müzik çaldırmak.

8- Tertip komiteleri bu vazifelerini Binicilik Federasyonu adına yürütür. Federasyon komitelerinin çalışmalarını kontrol eder. Lüzum görüldüğü hallerde, müsabakanın tarihini, yerini saatini veya müsabakanın emniyeti açısından seyircisiz oynatmaya yetkilidir.

MÜSABAKA HAKEMLERİ

MADDE 12- Her müsabaka; 1 Oyun baş Hakemi, 1 Yazı Baş Hakemi, 2 Yazı Hakemi, 1 Orta Saha ve 2 Yan Çizgi hakemi ile 3 Angajman(Kayıt) Hake-mi olmak üzere 12 Hakem görevlendirilir. Hakemlerin kararı kesindir.

HAKEMLERİN GÖREVLERİ:

1- Oyun Baş Hakemi: Sahanın en hakim yan orta noktasında yüksekçe bir yerde durur. Oyunun tüm idaresinden sorumludur ve tek yetkilidir.

a) Oyunun kurallarına göre puan verir.

b) Verdiği puanları yazı Baş Hakemi vasıtası ile cetvellere işlenmesini sağlar.

c) Müsabakanın başlama ve bitişi ile neticesini ilan eder.

d) Müsabaka raporunu Tertip Kuruluna verir. (Resmi müsabakalar Federasyona iletmek üzere Federasyon Temsilcisine verilir).

2- Yazı Baş Hakemi:

a) Oyun Baş Hakeminin oyun idaresine yardımcı olduğu gibi Oyun Baş Hakeminin verdiği puanları Yazı Hakemleri aracılığı ile cetvellere işlenmesini sağlar.

b) Her iki takıma verilen puanları 2 çizelge veya herhangi bir kontrol aleti ile (artı ve eksi toplamı) denetlenmesini sağlar.

3- Yazı Hakemleri: Oyun Baş Hakeminin verdiği puanları Yazı Baş Hakeminin direktifi ile puantaj cetvellerine işler.

4- Orta Saha Hakemi: Oyun Baş Hakeminin bulunduğu orta sahanın tam karşısında, orta çizginin kesiştiği yerde durur. Elinde aynı ebadda iki bayrak bulunur.

a) Çıkış hakkı olan tarafa bir adım atarak elindeki bayrakları karşı tarafa ve yere paralel tutarak oyuncunun çıkmasını sağlar.

b) Yan Çizgi Hakemlerinin çizgi ve yasak saha ile erken çıkış hataları için verdikleri işaretleri aynen tekrarlayarak baş hakeme iletmeye çalışır.

c) Oyun Baş Hakeminden aldığı işaretle sahanın ortasına gelerek (her iki elindeki bayrağı yanlara ve yukarı sallayarak) oyunun durdurulmasını sağlar.

d) Takımların oyuncu değişiklik isteklerini her iki bayrağı birbirine çapraz tutarak Oyun baş Hakemine duyurur.

5- Yan Hakemler: Takım oyuncularının Alay Durağı, Yasak Saha, Yan Çizgi Hatası ile Çif çıkışları bayrak ile Oyun Baş Hakemine bildirir.

a) Atış sahasına girmeden veya yasak saha çizgisini geçerek ciritini atan yarışmacıyı 1 veya 2 (bulunduğu sahadaki hakemler) nolu Yan Hakem hata yönüne dönerek önce her iki bayrağı havaya sonra birini hatanın yapıldığı yere paralel tutarak bildirir.

b) Yan çizgi hatalarında 1 veya 2 nolu Yan Hakem hata yönüne dönerek bayrakları önce havaya sonra birini hata yönünde yere paralel tutarak bildirir.

c) Çift ve erken çıkışlarda ise sahasında bulunan (1) (2) çizgi haremi elindeki her iki bayrağı havaya paralel kaldırır.

6- Kayıt Hakemleri (Angajman): 1 Baş ve 2 Yardımcı Hakemden oluşur.

Görevleri:

1- Binici lisanslarını, atların tescil ile vize kontrolünü yarışmadan 1 gün önce teknik toplantıda kontrol eder.

2- Yarışma günü ve yarışmadan 1 saat önce Ekip şeflerince verilecek listede yarışmaya katılacak Binici ve Atları (Yedekleri Dahil) tesbit ederek yarışma çizelgesini hazırlar ve Baş Hakeme bildirir.

3- Yarışma günü atların veteriner kontrolünü Oyun Baş Hakemi ile birlikte denetler.

4- Baş Hakem sahanın yarışma için tüm düzeninden Tertip Komitesi ile birlikte sorumludur.

5- Diğer iki kayıt hakemleri sıra ile yarışma anında orta saha hakeminin arkasında takımların yedek oyuncularının ön ve ortasında durur oyuncu değişikliğinde hakeme yardımcı olur.

6- Yedek oyuncuların hareketlerinden sorumludur.

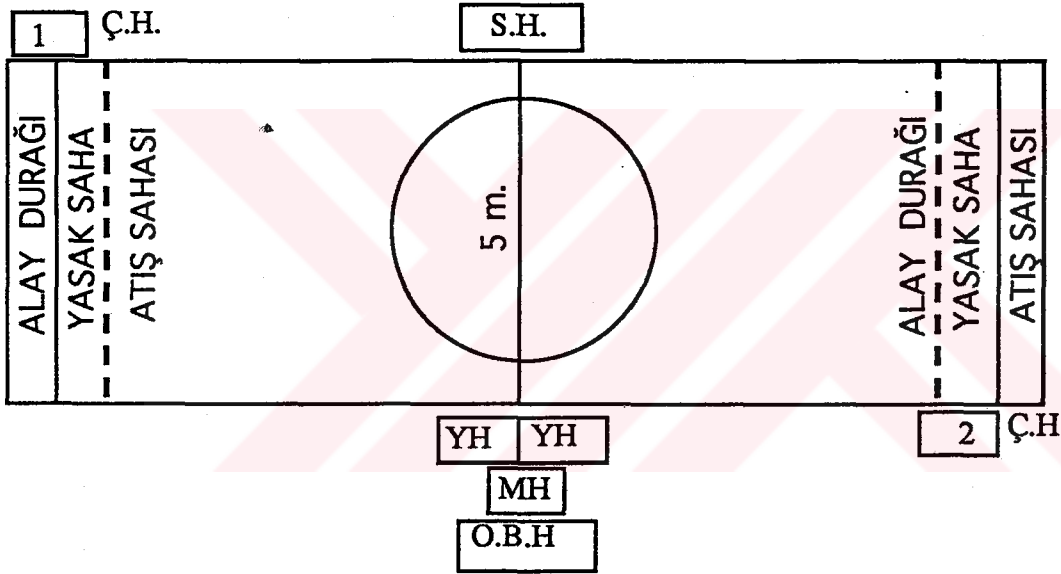
DİĞER GÖREVLİLER

MADDE 13-

- Ekiplerin temposuna uygun müzik ekibi, mahalli Davul, Zurna Ekibi,
- Müsabakalarda (Cirit toplayıcıları) Saha tanzimcisi,

MÜSABAKA SAHASI

MADDE 14- Müsabaka sahası 40 metre eninde, bölüklerde 120, alaylarda 140 metre boyunda dikdörtgen şeklinde tarla veya çayırli bir alandır.

1- **Oyun Alanı:** Görülebilecek şekilde 15 cm. genişlikte çizgilerle belirlenecektir. (Uzun çizgiler yasak, kesik çizgiler atış çizgisi)

2- **Alay Durağı:** Sahanın 5 metre ilerisinde Takım atlarının durabileceği yerdir.

3- **Yasak Alan:** Alay Durağı ile Atış alanının arasında kalan 7 metre düz çizgi ile tesbit edilen alandır. Bu alandan, alaydaki rakip sporcuya cirit atmak yasaktır.

4- **Atış Sahası:** Yasak sahadan orta çizgiye doğru 7 metrelik alana denir. Kırk çizgilerle belirlenir. Ciritçi bu alanın içerisinde rakip alaya ciritini atabilir.

MÜSABAKANIN BAŞLAMASI VE DURDURULMASI

MADDE 15- Müsabakanın başlayabilmesi için takımlar ve hakemler saha ortasında yarım ay şeklinde dizilirler. Halkı selamlarken ciritini sağ elle tam ortasından tutarak cirit yere dikey duruma getirilir. Takımlar kuradan sonra Alay Durağına giderler.

1- Hakemin başlama işareti ile ilk at çıkarma hakkına sahip takımın bir oyuncusu karşı takımın atış sahasına kadar gider. Yarım veya tam çark halinde ciritini atarak kaçar. Buna karşı taraftan biri kovalayarak kurallardaki puanları almaya çalışır. Oyun 30-45 dakika üzerinden yer değiştirerek 2 devre oynanır. Oyunun süresi önceden Tertip Komitesince ilan edilir. Devre sonrası oyun süresinin 1/3 kadardır.

2- Gerekli durumlarda oyunun durdurulması Baş Hakein sesli ilanı veya saha hakeminin bayraklı ikazı ile olur. (Bayrak iki elle saha ortasına yukarı ve kol hizasında sallanır).

OYUN KURALLARI

MADDE 16- Cirit Oyun kuralları:

1- Atlı Cirit Müsabakaları 5-7 kişilik takımlar halinde oynanır. 5 kişilik Takıma Bölük, 7 kişilik Takıma alay denir.

2- Her takımın kolunda işaretle belirlenen bir kolbaşı vardır. Kolbaşı takımın tüm hareketlerinden sorumludur. Takımın oyun taktiğini verir.

3- Kolbaşı vakitsiz çıkan veya çift çıkan oyunculara engel olup saftaki oyuncuların ileri ve geri 5 metrelik derinlikteki Alay durağında durmasını sağlar.

4- Her Takımın (Bölükte 2) (Alayda 3) yedek oyuncusu bulunur. Yedek oyuncular saha hakeminin arkasında ve kendi sahasında açıkta beklerler.

5- Oyuncu değişiklikleri oyunun duraklama anında saha hakemi tarafından baş hakeme verilerek yapılır. Bir oyunda en fazla 3 değişiklik yapılabilir.

6- Bütün oyuncuların arkasında ve atlarının haşe bezinin iki tarafında numara bulunur. (birinci ile atın numarası aynı olacaktır.

7- Formalar aynı renkte ise takım numarası A takımında (1-10) Bu takımında (11-20) olmalıdır.

8- Oyuna başlama ve ilk çıkış hakkı kura sonunda sahayı kaybeden takıma aittir. Alay çıkışları durağında yapılır. Erken çıkış ihlali yasak saha, çift çıkış ihlali atış sahasının çizgisidir. Her iki durumdada hatalı oyuncular alay durağına geldikten sonra başka bir oyuncu hamle yapabilir.

9- Bir ciritçi oyun sahasından Alaydan birini yarım veya tam çark (Tam çark 2'den fazla olamaz) yaparak ciritini atar. Alay atışlarında atış sahası dışından veya yasak saha içerisinde ciritini atan biniciye 1 fena puan verilir.

10- Bir ciritçi atış bölgesi içerisinde ciritini atarak rakip takım oyuncusuna isabet ettirirse 3 puan alır. (Ata vuruş isabet sayılmaz, ata kasti vuruşlar 1 fena puanla cezalandırılır). Aynı oyuncunun ikinci tekrarında 5 dakika dinlenmeye alınır. Üçüncü tekrarında oyundan çıkartılır.

11- Rakip oyuncunun atmış olduğu cirit havada tutulan ciritçi, alay durağında tuttuğu cirit için 1, oyun esnasında tuttuğu cirit için takımına 3 puan kazandırır.

12- Kesme esnasında rakibini yakalayan ciritçi (rakip atın kuyruk hizasında kendi atının başının gelmesi) ciritini atmaz bağışlarsa 3 müspet puan alır. Mesafeyi 3 metreden fazla açmadan atarsa 3 fena puanla cezalandırılır. Aynı ciritçinin ikinci tekrarında oyundan çıkartılır ve yerine oyuncu alınmaz.

13- Kesme yapan ciritçi rakibini bağışladıktan sonra Alaya giderek ciritini atar. Ciritini alaya atmazsa 1 fena puan alır.

14- Oyun esnasında hakem kararını dinlemeyen ve kasti hareket eden oyuncu yarışmadan ihraç edilir. Yerine yedek oyuncu dahil edilmez.

15- Bir oyuncunun attan düşmesine 3 fena puan verilir. 2 düşmede 6, 3 düşmede oyundan diskalifiye edilir.

16- Oyunda olan bir ciritçi yarışma sahası içerisinde (At sakatlanması hariç) hiç bir surette attan inemez inmesi halinde 1 fena puan alır.

PUAN ALMA VE PUAN VERME KURALLARI**MADDE 17-****A- PUAN ALINAN HAREKETLER:**

1- Ciritciye vuruş isabeti	: 3
2- Ciriti havada tutmak	: 3-(1)
3- Rakibini yakalayıp bağışlama	: 3
4- Tehlikeli durumda puan almadan vaz geçmek	: 3

B- PUAN KAYBEDİLEN HAREKETLER:

1- Rakibini yakalayıp bağışlamama	: 3
2- Atını rakip atlıya kasten çarptırma	: 3
3- Ata ciritini kasten vurma	: 1
4- Atı ile karşı alaya girmek	: 1
5- Yan çizgiyi geçmek	: 1
6- Alaya atışlarda atış sahasından atmama	: 1
7- Ciritini atamama (Alay Atışlarında)	: 1
8- Erken ve çift çıkışlarda	: 1
9- Attan düşme	: 3-(6)
10- Attan inme	: 1

HÜKMEN YENİK SAYILMA**MADDE: 18- Hükmən Mağlup Olma:**

- 1- Müsabakanın ilan edildiği sahada tesbit edilen zamanda bulunmamak veya 5 ile 7 attan az bir kadro ile oyuna çıkmak.
- 2- Oyun esnasında oynayabilecek atlı adedinin 5'den az olması,
- 3- Sahte lisansla oyuncu oynatılması,

4 - Cezalı sporcu oynatılması,

5- Başka bir kulübün sporcusunun oynatılması (Resmi Müsabakalarda)

MÜSABAKANIN ERTELENMESİ

MADDE 15- Müsabakalar belirtilen yer ve zamanda başlatılır. Zorunlu sebeplerle ve başka bir zamanda oynatılması tertip komitesinin kararına bağlıdır.

HAŞİN MUAMELE

MADDE 20- Gerek pistte ve gerekse pist dışında çalışma veya müsabaka esnasında ve sonrasında atlara haşin muamele yapılmaz. Atları zorlayıcı keskn üzengi ve benzeri alet takılmaz. Bütün atlar teçhizatı ile birlikte Baş Hakemin nezaretinde (müsabakanın başlamasından evvel veteriner kontrolünden geçirilir). Sakat olan atlar oynatılmaz.

İTİRAZLAR

MADDE 21- İtirazlar müsabaka başlamadan en az 30 dakika önce Ekip şefi tarafından yapılır. Oyuna itirazlar ise müsabakanın bitiminden en fazla 30 dakika sonra yapılır.

a) İtiraz ücreti, o yıl belirtilen at ödül taban katsayısının 1/4'ü kadardır .

b) İtirazın haklı bulunduğu durumda para iade edilir. Aksi halde ilgili Fon hesaplarına irad kaydedilir.

c) İtirazlar Tertip Kuruluna yapılır.

KIYAFET VE TEÇHİZAT

MADDE 22- Cirit kıyafetleri özellik azetmesi sebebiyle kıyafetler tertip komitelerince temin edilir.

A- BİNİCİ KIYFETİ:

1- **GÖMLEK:** (Yün veya terlenden 8 düğmeli, kemerli kol ağzları şeritli hakim yaka)

2- Pantolon: (Fitilli kilot pantolon)

3- Çizme: Süvari Çizmesi

4- Şapka: (Tok veya önü siperli)

5- Cirit Sopası: (110 cm. uzunluğunda çapı: 2,5 cm.den 2 cm.'ye doğru inen 400 gram ağırlığında meşe gürgen ağacından yapılan bir sopadır.

B- AT VE TEÇHİZAT

1- Eğer: (Osmanlı eğerı altı keçeli veya post)

2- Haşe bezi: (Numaralı)

3- Başlık

ATLARIN TESCİLİ VE VİZE

MADDE 23- Müsabakalara katılacak atların sahipleri bağlı bulunduğu kulüp kanalı ile atlarını Federasyona tescil ettirmek zorundadır. Tescil edilme-miş veya yıllık vizesini almamış atlar yarışmalara katılamaz.

AT BAKIMI

MADDE 24- Tertip Kurulu davet ettiği artların bakımına günlük 5 kg. Ot, 5 Kg. Sap ve 5 Kg. Yem alacağı gibi Toprak Mahsulleri Ofisinin o yıl için tes-bit ettiği yulaf taban fiyatı üzerinden her gün için 10 Kg. karşılığı nakit ödeyebilecektir.

AT BAKIMINA KATKIDA BULUNMA ÖDÜLÜ

MADDE 25- Cirit sporu sürekli olarak beslenmesi ve sağlığının korun-ması gereken canlı bir varlık olan at ile yürütölmektedir. Gideri yüksek olan bu sporun geliştirilmesi ve yaşatılması için at sahiplerine müsabakalardaki başarısına göre at bakımına katkıda bulunma ödölü verilir.

a) Ödölün Hesaplanması:

Federasyon yıllık müsabaka dönemi başında saptadığı katsayısını bölüklerde 5, Alaylarda 6 ile çarparak bir cirit yarışmasının ödölünü bulur. İl Temsilciliğinin tertipledeği yarışmalarda da aynı ödöl ödenir.

MADDE 7-

Atlı cirit müsabakaları iki kategori üzerinde yapılır.

- a) 16-24 yaşında müsabıklar,
- b) 15-50 yaşında müsabıklar.

MADDE 13-

- b) Müsabakalarda (Cirit toplayıcıları) saha tanzimcisi ve diğer görevliler
- c) Doktor, veteriner, sağlık memuru

MADDE 14-

- a) Müsabaka sahasının büyüklüğü Bölük ve Alaylarda 120 metre olarak tesbit edilmiştir.*
- b) 3.4. fıkrada yazılı yasak saha ve atış sahasının ölçüleri 10 metre olarak düzeltilmiştir.
- c) Orta yuvarlak çizgi iptal edilerek yerine orta çizginin sağ ve solunda 15 metrelik kesme sınırı çizgisi konmuştur.

MADDE 16- CİRİT OYUN KURALLARI

Fıkra ilave ve değişiklikler,

12- Fıkra 3. Satırda 3 metre mesafe 10 metreye çıkartılmıştır.

17- Kesme yapan ciritçi atına sahip olamayarak karşı alayın yasak sahasının veya yan çizgisini geçmesi durumunda aldığı puan silinir. Ayrıca çizgi ihlali cezası alır.

18- Bir ciritçi karşı takımın alanına girmeden ciritini atar ve isabet ettiremezse (veya puan alıcı hareketlerden birini sağlayamazsa) hamle hakkı kendi takımına kalır.

19- Hamleye giden oyuncuya karşı rakip takımın bir oyuncusu atış sahası çizgisine kadar çıkabilir. Hamle yapan sporcu ise mesafe ne olursa olsun o oyuncuya ciritini atabilir. İsametli 3 tutma halinde 3 puan verilir.

20- Rakip ciritin kendini hedef alması ve eğer boşaltmakla hedeften kurtulması durumunda 1 puan alır.

21- Atılan ciriti tutmaya teşebbüsten eline koluna çarpan cirit isabet sayılmayacağı gibi baş ve kalçadan aşağı isabetlerede puan verilmez.

22- Her ciritcide tertip komitesince temin edilen en fazla 2 cirit sopası bulunur. Her fazla sopa için bir puan ceza verilir.

23- Bir yarışmacı rakibini karşı alayın kesme sınırına kadar takip eder ve kesme yaparak puan alır. Kesme sınırı bitiminden sonra puan verilmez. Yarışmacı Alay atışına gitmelidir.

MADDE 25-

a) Ödülün Hesaplanması:

Federasyon yıllık müsabaka dönemi başında tesbit ettiği ödül miktarını 5 ile çarparak bir cirit yarışmasının ödülünü bulur. İl temsilcilikleri tertipleedikleri müsabakalara Federasyon verdiğiinden az da olsa nakit ödül koymalıdır.

b) Bir cirit yarışmasının toplam ödül miktarı yarışmaya davet edilen takım sayısının (a) maddesinde tesbit edilen ödül miktarının çarpımı kadardır. İkili yarışmalarda ödül miktarı bir cirit yarışması kadardır. Bir yarışma ödül miktarı $x5$ katsayı x Davetli Takım sayısı = Toplam ödül, Müsabakaya bilfiil iştirak edip diskalifiye olmayan yedek dahil Takım atları (Azami 10 At) arasında dağılım yapılır. Ödül at sahibine verilir.

<u>ÖDÜL DAĞILIMI:</u>	<u>2.TAKIM</u>	<u>3. TAKIM</u>	<u>4. TAKIM</u>
1. Takım Atlarına	60	50	40
2. Takım Atlarına	40	30	30
3. Takım Atlarına	-	-	20
4. Takım Atlarına	-	-	10

8. KAYNAKLAR

1. AKIN, A. : "Kuruluş ve Erzurum'da Spor", İl Sporunda 50. Yıl, Erzurum, (1988)
2. AKKAYA, Ş.: "At ve Binicilik", (S.Karaküçük, Ülkü Seçilmiş Spor Makaleleri, İçinde), 5-7, Ankara, (1993)
3. ALPMAN,C.: Eğitim Bütünlüğü İçinde Beden Eğitim ve Çağlar Boyunca Gelişimi, M.E.B. Yayınları, I.Basılış, İstanbul, (1972)
4. ARİNA, M.: "Köyde Cirit, Köyde Düğün", Ata Spor Cirit, Erzurum Atlı Spor Kulübü Dergisi, Özel Sayı, 3-5, Ankara, (1974)
5. ATABEYOĞLU, C.: Türk Spor Ansiklopedisi, 1453 - 1991 Arası, Fotospor Gazetesi Yayını, İstanbul, (1991)
6. ATILGAN,İ.C. : "Gerçek Milli Sporumuz Cirit", Ata Spor Cirit, Erzurum Atlı Spor Kulübü Dergisi, Özel Sayı, 11-13, Ankara, (1974)
7. BABA, N.: "Türk Köylüsü ve Spor", (S. Karaküçük, Ülkü Seçilmiş Spor Makaleleri, İçinde), 58-61, ankara, (1993)
8. BABÜROĞLU, S. : "Erzurum ve Milli Sporlarımızdan Cirit", Ata Spor Cirit Erzurum Atlı Spor Kulübü Dergisi, Özel Sayı, 19-20, Ankara, (1974)
9. BARTHOLD, T.W.: Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, İstanbul, (1947)
10. COULIBEUF, H.D.: Türkmenler Arasında, Çev. Rıza Akdemir, Tercüme Eserler dizisi, KTBY. No. 660, Ankara, (1989)
11. ÇAY, M.A.: Anadolu'da Türk Damgası, TKAE., Ayyıldız Matbaası, Ankara, (1983)
12. DAMAR, K.:" Cirit", Ata Spor Cirit, Erzurum Atlı Spor Kulübü Dergisi, Özel Sayı, 14-15, Ankara, (1974)

13. DARKOT, B.: "Erzurum Maddesi", islâm Ansiklopedisi, C. 4, M.E.B. Yayınları, İstanbul, (1945)
14. DEMİRBOĞLAT, A.: Toplum ve Spor, Ankara, (1988)
15. DEVELİOĞLU, F.: Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 6. Baskı, Ankara, (1984)
16. DONUK, A.: "Türk Tarihinde Çağlar Meselesi", Türk Dünyası Dergisi, No: 6, 4-6, İstanbul, (1987)
17. DPT.: Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu, Ankara, (1990)
18. EBERHARD, W.: "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor", (S. Karaküçük, Ülkü Seçilmiş Spor Makaleleri içinde), 121-127, Ankara, (1993)
19. EBERHAND, W.: "Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya'da At Cinsleri", Ülkü Dergisi, No: 92, Ankara, (1947)
20. EBERHAND, W.: Uzak Doğu Tarihi, TTK. Basımevi, Ankara (1986)
21. ELÇİN, Ş.: "Türk Destan, Masal ve Hikâyelerinde Atla İlgili İnanışlar", Türk Kültür Dergisi, TKAE. Yayını No: 182, 43-46, Ankara, (1977)
22. ERGÜÇ, A.: "Dede Korkut Kitabına Göre Türklerde Silahın Yeri ve Önemi", Türk Kültürü Dergisi, TKAE. Yayını, No: 58, 465-470, Ankara, (1967)
23. ERKAL, M.: Sosyolojik Açıdan Spor, MEB, yayını, No: 70, Ankara, (1986)
24. ESİN, E.: "Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görüntüsü", Türk Kültürü Dergisi, TKAE. Yayını, No: 70, 775-803, Ankara, (1968)
25. ESİN, E.: "Türklerin İç Asyadan Getirdikleri Üniversalist Devlet Mefhumu" Türkiyenin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Ankara, (1980)

26. FİŞEK, K.: Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından: Spro Yönetimi Dünyada-Türkiye'de Ank. Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları: 515, Ankara, (1983)
27. GEZDER, N.: Ata Sporlu Atlı Cirit, Erzurum, (1991)
28. GIBB, H.A.R.: Orta Asya'da Arap Fütühatı, Çev. Mehmet Hakkı, İstanbul, (1930)
29. GÖKYAY, O.Ş.: Bu Günkü Dilde Dede Korkut, İstanbul, (1963)
30. GÖZLER, F.: "Türkler de At Sevgisi", Türk Yurdu Dergisi, No: 256, 519-523, İstanbul, (1960)
31. GÜMÜŞ, A.: Beş Dakikalık Güreşte Teknik ve Taktik, Kuriş Matbaası, İstanbul, (Tarihsiz)
32. GÜMÜŞ, A.: Güreş Tarihi, Türk Spor Vakfı Yayınları, Ankara. (Tarihsiz)
33. GÜNAY, M.: "Geleneksel, Binicilik Sporumuza Sosyal Açından Yaklaşım", Gazi Üni. GEFD. Yayını, 227-240, Ankara, (1991)
34. GÜVEN, Ö.: "Spor ve Kültür", Milli Kültür Unsurlarımızı Üzerine Genel Görüşler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, No: 46, Ankara, (1990)
35. GÜVEN, Ö.: "Türkler de Güreş Geleneği", Türk Dünyası Tarih Dergisi, No: 55, 15-21, İstanbul, (1991)
36. GÜVEN, Ö.: Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, No: 57/16, 335-358, Ankara, (1992)
37. HALICI, F.: "Atlı Cirit Oyunları", Milli Kültür Dergisi, Kül. Bak. Yay., C:2, No:1, Ankara, (1980)
38. HALICI, F.: "Ata Sporumuz Atlı Cirit", Milli Kültür dergisi, Haziran, 73-75, Ankara, (1980).
39. İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ : "Cirit Maddesi", 3. Cilt, M.E.B. Yayını, İstanbul, (1945)

40. İŞLER, H.: Şalvar Güreşi, Master Tezi, Gazi üni. Sağlık Bilimleri Ens., Ankara, (1991)
41. KAFESOĞLU, İ.: Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, (1986)
42. KAFESOĞLU, İ.: Türk Bozkır Kültürü, TKAE. Yayınları, Ankara, (1984)
43. KAHRAMAN, A.: "Sultan I. Ahmet ve Spor", Türk Kültürü Dergisi, No: 112, Ankara, (1972)
44. KIRŞAN, N.: "Atlı Sporlardan Polo" (S.Karaküçük, Türk Spor Kurumu Derneği, Seçilmiş Spor Makaleleri, içinde), 212-216, Ankara, (1992)
45. KİTAPÇI, Z. : Ortadoğu'da Türk Askeri Varlığının ilk Durumu, TDAV. Yayınları, İstanbul, (1987)
46. KUNTER, H.B.: Eski Türk Sporları üzerine Araştırmalar, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, (1938)
47. KUNTER, H.B.: "Türk Güreşçiliği", (S. Karaküçük, Ülkü Seçilmiş Spor Makaleleri, içinde), 148-151, Ankara, (1993)
48. LİGETİ, L.: Bilinmeyen İç Asya, Çev. Saadetin Karatay, TDKY., No: 527, Ankara, (1986)
49. MERİÇ, M.: "Türkler de At", Türk Yurdu Dergisi, No. 256, 33-34, İstanbul, (1960)
50. MEYDAN LAORUSSE.: "At Maddesi", I.C., Meydan Yayıncılık, İstanbul, (1981)
51. MEYDAN LAORUSSE.: "Güreş maddesi", 6.C., Meydan Yayıncılık, İstanbul, (1981)
52. NİRUN, N., ÖZÖNDER, M.C.: "Türk Sosyo Kültür Yapısı İçinde Adetler, Öfler Görenekler, Gelenekler" Milli Kültür Unsurlarımız

- üzerine Genel Görüşler, Ata. Kül. Mer. Yayını, No: 46, 251-264, Ankara (1990).
53. ÖGEL, B.: İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, TTY. Yayınları, Ankara, (1962)
 54. ÖGEL, B.: İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihine Giriş, TTKY., 3. Baskı, Ankara, (1988)
 55. ÖGEL, B.: Türk Kültür Tarihine Giriş. V, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, (1978)
 56. RADLOFF, W.: Sibirya'dan, Çev. Ahmet Temir, İstanbul, (1956)
 57. ROSANYI, L.: Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler, TKAE Yayını, Ankara, (1983)
 58. ROSANYI, L.: Tarihteki Türklük, TKAE, Yayını, Ankara, (1983)
 59. SEYİDOĞLU, B. : Erzurum Lisesi 100. Yıl Özel sayısı, Erzurum, (1989)
 60. SU, K.: "Osmanlı Tarihinde Hassa Avcıları", Ülkü Dergisi, C. 17, No: 98, 162-166, İstanbul, (1941)
 61. SÜMER, F.: Türklerde Atıcılık ve Binicilik, TDAV. Yayını, No: 5, İstanbul, (1983)
 62. SÜZER, N.: Erzurum Ovasında Tarih Öncesi Kır Yerleşmesi, Türk Coğrafya Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 206-211, Ankara, (1964)
 63. ŞAPOLYA, E.B.: "Ankarada Cirit Oyunu", (S. Karaküçük, Ülkü Seçilmiş Spor makaleleri, 1933-1950, içinde), 168-170, Ankara, (1993)
 64. TAYGA, Y.: Türk Spor Tarihine Genel Bakış, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın no: 87, Ankara, (1990)
 65. TOGAN, A.Z.: Oğuz Destanı, İstanbul (1962)

66. TURAN, A.: "Su Kökenli Atlar Üzerine Efsaneler", TKA, Doğu ve Güneydoğu Anadolu II, Milli Folklor Yayınları, 41-53, Ankara, (1992)
67. TURHAN, M.: Kültür Değişimleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul, (1987)
68. TÜRKDOĞAN, O.:Erzurum ve Çevresindeki Sosyal Araştırmalar, Atatürk Üni. Yayınları, No: 40, Ankara Üniversitesi Basımevi, 3-5, Ankara, (1965)
69. TÜRKDOĞAN, O.: Türk Tarihinin Sosyolojisi, Hasret Yayınları, I. Kitap, Ankara (Tarihsiz)
70. TÜRKER, H.A.: "Türkler de Atçılık Dün-Bugün", Türkiye Jokey Kulübü Dergisi, İstanbul, (1979)
71. ÜLKEN, H.Z. : "Gelenek, Gelenekçilik, Kültür Bölgesi, Maddeleri", Sosyoloji Sözlüğü, M.E.B. yayını, No: 70, Ankara, (1986)
72. ÜLKÜTAŞIR, M.Ş.: "Türk Güreşi", Türk Yurdu Dergisi, No: 246, İstanbul, (1955)
73. ÜLKÜTAŞIR, M.Ş.: "Çevgan ve Gökbörü", Türk Kültürü Dergisi, TKAE Yayını, No: 57, 663-667, Ankara, (1967)
74. ÜLKÜTAŞIR, M.Ş.: "Atalarımızın Toplu Oyun ve Sporları" (S.Karaküçük, Ülkü Seçilmiş Spor Makaleleri, 1933-1950) 182-186, Ankara, (1983)
75. YEĞİN, A.: Yeni Lûgat, Yeni asya Yayınları, İstanbul, (1975)
76. YILDIRAN, I.: Tarih Kaynakları Açısından Türk Spor Kültürü (Master Tezi), Gazi Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (1986)
- 77. YILDIRAN, I.: "Ünye Atlı Spor Kulübünün Görevleri Ne Olmalıdır", Çağrı Dergisi, Ordu (Tarihsiz)
78. YILDIZ D.: Türk Spor Tarihi, İstanbul, (1979)

GELENEKSEL TÜRK SPORLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA ERZURUM YÖRESİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Suat KARAKÜÇÜK (Tez Yöneticisi)

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

Ankara - 1993

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Erzurum'da yapılmakta olan geleneksel sporların varlığını ve işlerliğini tespit etmek, araştırmak ve bölge olarak üzerindeki etkilerini bir sonuç olarak ortaya koymaktır.

Araştırma tarama modelindedir ve Erzurum ilindeki geleneksel sporların tarihi geçmişi ve günümüzdeki kültürel değerleri çeşitli yönlerden araştırılmıştır.

Sonuç olarak;

1. Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporlara büyük ilgi gösterilmektedir.
2. Uygulanmakta olan geleneksel sporlar, eskiden uygulananlara göre daha az sayıda bulunmuştur.
3. Yine geleneksel sporların yöre halkı üzerinde sosyal ve kültürel bir etki meydana getirdiği görülmüştür.
4. Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporlardan en çok cirit (atlı cirit) ve karakucak güreşe ilgi duyulduğu ve yapıldığı tespit edilmiştir.
5. Eskiden Anadolu'da yapılan geleneksel sporlardan; çevgan ve gökbörünün uygulanmadığı, okçuluk, avcılık, binicilik ve at yarışlarının çok az uygulandığı ya da yapılmadığı tespit edilmiştir.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra, Erzurum yöresinde yapılmakta olan geleneksel sporların yörede etkili olduğu, geliştirilebileceği, sosyal, kültürel, tanıtım, turizm ve modern sporlar alanlarında kullanılabileceği görüşü kabul edilebilir.

GELENEKSEL TÜRK SPORLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA ERZURUM YÖRESİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Suat KARAKÜÇÜK (Tez Yöneticisi)
Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Ankara - 1993

SUMMARY

The aim of this study was to find and investigate function of the traditional sports in Erzurum and to expose their effects on that region.

In this research, the historical background and cultural values of these traditional sports in Erzurum was examined in several ways.

The result of the study showed that:

- 1- People are deeply interested in these traditional sports in Erzurum.
- 2- It was found that these traditional sports were organized less than those in the past.
- 3- It is seen that these sports have got a social and cultural influence on the people living in that region.
- 4- People are mostly interested in karakucak wrestling and javelin among other sports in that region.
- 5- It is found that the traditional sports which were practised in Anatolia in the past, such as Çevgan and Gökbörü are not practised today; and the sports like hunting, riding, horse riding and archery are not practised today.

After all these evaluations, the traditional sports in Erzurum are very effective, can be developed and used in the fields of social, cultural tourism and modern sports.

T.C. YÜKSEK
DOKÜMANİTASYON

9. ÖZGEÇMİŞ

1958 yılında Sakarya-Akyazı'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi aynı yerde tamamladım. 1975 yılında Ankara, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi'ne girdim. 1980 yılında hentbol ihtisas dalından mezun oldum. Yardımcı ihtisas dalım ise judodur. Milli Eğitim Bakanlığında Beden Eğitimi Öğretmeni ve İdareci olarak çalıştım.

1992 yılında Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü'ne Öğretim Görevlisi olarak atandım. Halen bu görevime devam etmekteyim.

